

Linköpings Universitet  
Politics Magisterprogram  
Magisteruppsats i Statsvetenskap 2000/2

# **Medborgerligt deltagande bland marginaliserade grupper**

- en studie om hur deltagande uppstår och vilka effekter det får

**Författare Anders L. Allard**  
Handledare Nils- Eric Hallström



**Avdelning, Institution**  
Division, Department

Ekonomiska Institutionen  
581 83 LINKÖPING

**Datum**

Date  
2000-09-20

**Språk**

Language

X Svenska/Swedish  
Engelska/English

**Rapporttyp**

Report category

Licentiatavhandling  
Examensarbete  
C-uppsats  
X D-uppsats  
Övrig rapport  
\_\_\_\_\_

**ISBN**

**ISRN** Statsvetenskap 2000/2

**Serietitel och serienummer**

Title of series, numbering

**ISSN**

**URL för elektronisk version**

<http://www.ep.liu.se/exjobb/eki/2000/ska/002/>

**Titel**

Medborgerligt deltagande bland marginaliserade grupper

Title

Civil participation among excluded groups

**Författare**

Anders L. Allard

Author

**Sammanfattning**

Abstract


Att vissa grupper deltar på samhällets olika arenor i lägre utsträckning än andra, är tämligen klarlagt. Detta kan betraktas som ett demokratiproblem. Mitt sätt att angripa problemet är att studera dem som trots allt deltar från dessa så kallade marginaliserade grupper. Tanken är att härigenom finna ledtrådar till hur medborgerligt deltagande kan uppstå och vilka effekter det i så fall får. Huvudsakligt studieobjekt för uppsatsen är ett ombyggnadsprojekt (Ringdansen) i Norrköpingsförorten Navestad. Det deltagardemokratiska teoriperspektivet, som betonar att samhället ska fyllas av medborgerligt inflytande och deltagande, utgör en viktig referenspunkt i utformning och analys av uppsatsens data.

En vilja att delta måste, för vem det än gäller, finnas vid ett frivilligt engagemang. Denna vilja uppstår lättare under vissa förutsättningar. För grupper som deltar i relativt låg grad bör särskild hänsyn tas för att skapa en gynnsam miljö. De i min studie uppdagade förutsättningarna av vikt är att deltagandet: (1) upplevs beröra frågor med direkt betydelse (ofta vardagsnära), (2) har sitt ursprung i en mänsklig kontaktyta, (3) kan utövas i närheten av hemmet, (4) sker i kollektiv form, (5) inte är allt för komplicerat. Initiativtagarna, i det här fallet ett bostadsbolag, har således en viktig möjliggöranderoll, där även förtroende spelar in. Deltagarna i Ringdansprojektet, framför allt de resursbegränsade, har förbättrat följande medborgerliga resurser: självförtroende, tolerans/kritisk rationalism, samhällsintresse/delaktighet och gemenskap. Detta i något av en positiv kedjereaktion. Det visar sig att individuella förutsättningar, arbetsformer och nivån på deltagandearenan har inverkan på vilka effekter som infinner sig. En rad frågetecken kvarstår, bl.a. gällande beständigheten i effekterna, men som helhet anser jag att de positiva resultaten berättigar ökade satsningar på möjliggörande av medborgerligt deltagande bland marginaliserade grupper.

**Nyckelord**

Keyword

Medborgerligt deltagande, Demokrati, Marginaliserade grupper, Navestad

	<b>Avdelning, Institution</b> Division, Department  Ekonomiska Institutionen 581 83 LINKÖPING	<b>Datum</b> Date 2000-09-20
---	---	------------------------------------

<b>Språk</b> Language X Svenska/Swedish Engelska/English	<b>Rapporttyp</b> Report category Licentiatavhandling Examensarbete C-uppsats X D-uppsats Övrig rapport _____	<b>ISBN</b>  <b>ISRN</b> Statsvetenskap 2000/2  <b>Serietitel och serienummer</b> <b>ISSN</b> Title of series, numbering                      _____
<b>URL för elektronisk version</b> <a href="http://www.ep.liu.se/exjobb/eki/2000/ska/002/">http://www.ep.liu.se/exjobb/eki/2000/ska/002/</a>		

<b>Titel</b> Title  <b>Författare</b> Author	Medborgerligt deltagande bland marginaliserade grupper  Civil participation among excluded groups  Anders L. Allard
--	---

<b>Sammanfattning</b> Abstract <p>The fact that some groups, to a less extent than others, participate in the different social arenas is fairly well demonstrated. This can be seen as a democracy problem. My method of addressing the problem, is to study those who in spite of their situation, participate from these so called excluded groups. The idea is that this will aggregate clues to how civil participation arises and which consequences it brings. The main object for this thesis is a rebuilding project (Ringdansen), situated in the Norrköping suburb Navestad. The theoretical perspective of participation democracy, which emphasise that the society should be filled with civil influence and participation, is an important point of reference for the thesis cast and analysis.</p> <p>Under terms of voluntary commitment, a will to participate is necessary. This is more likely to appear in certain circumstances. For groups who participate to a relatively small extent, special precaution should be taken to create a beneficial environment. The prerequisites of importance found in my study are that the participation: (1) is experienced as related to questions of direct meaning (often close to everyday life), (2) has its origin in a human contact, (3) can be exercised in the neighbourhood, (4) is collective in its procedure, (5) is not all too complicated. Hence the initiators, in this case a housing company, play an essential part as enablers for civil participation, where also trust must not be forgotten. The participants of "Ringdansenprojektet", especially the ones with limited resources, have improved the following assets: self-reliance, tolerance/critical rationalism, interest in society and solidarity. This in something of a positive chain-reaction. The results show that individual preconditions, the procedure of participation and the level of the participation arena influences achieved effects. A number of questions remain unanswered, for instance what constancy the effects have, but seen as a whole the positive results justifies increased work with enabling civil participation among excluded groups.</p>
---

<b>Nyckelord</b> Keyword Civil participation, Democracy, Excluded groups, Navestad
--

# Innehållsförteckning

<b>1 INLEDNING: DEMOKRATI, MED ELLER UTAN ALLA SAMHÄLLETS GRUPPER?.....</b>	<b>5</b>
1.1 BAKGRUND .....	5
1.2 SYFTEN OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	6
1.3 METOD OCH MATERIAL .....	6
1.4 BEGREPP .....	9
1.4.1 Deltagande .....	9
1.4.2 Marginaliserade grupper .....	9
1.4.3 Medborgarskap .....	10
1.5 DISPOSITION.....	10
<b>2 TEORIER OM DEMOKRATI .....</b>	<b>11</b>
2.1 DEMOKRATINS MÅNGA BETYDELSER .....	11
2.2 DET DELTAGARDEMOKRATISKA KONTRA DET ELITISTISKA PERSPEKTIVET .....	13
2.3 HUR MEDBORGERLIGT DELTAGANDE UPPSTÅR OCH UTEBLIR .....	14
2.3.1 Det deltagardemokratiska perspektivet och samhällsstrukturen .....	14
2.3.2 Individens egenskaper .....	15
2.4 EFFEKTER AV MEDBORGERLIGT DELTAGANDE .....	17
2.4.1 Medborgerliga effekter.....	17
2.4.2 Demokratiska effekter.....	19
2.5 FORMERNA FÖR MEDBORGERLIGT DELTAGANDE.....	21
2.6 METODOLOGISKA IMPLIKATIONER .....	23
<b>3 TIDIGARE FORSKNING.....</b>	<b>26</b>
3.1 ÖVERGRIPANDE OM MEDBORGERLIGT DELTAGANDE .....	26
3.2 KAN EFFEKTER AV MEDBORGERLIGT DELTAGANDE URSKILJAS? .....	28
3.3 DELTAGANDEPROJEKT I UTSATTA OMRÅDEN .....	30
<b>4 NAVESTAD OCH MEDBORGERLIGT DELTAGANDE.....</b>	<b>34</b>
4.1 NAVESTAD OCH DE MÅNGA PROJEKTEN .....	34
4.1.1 En statistisk bild av Navestad.....	36
4.2 PROJEKTET RINGDANSEN .....	36
4.3 DE TVÅ ARBETSGRUPPERNA I RINGDANSPROJEKTET .....	39
4.3.1 En samlad bild av deltagarna och deras uppfattningar .....	39
4.3.2 En fördjupad bild av Ringdansgrupp 1 .....	43
4.3.3 En fördjupad bild av Ringdansgrupp 2 .....	46
4.3.4 Avhopparna .....	48
4.3.5 En mötesledares perspektiv .....	49
4.3.6 Den lokala Hyresgästföreningen.....	51
<b>5 ANALYS: ÖPPNINGAR FÖR MEDBORGERLIGT DELTAGANDE OCH GODA EFFEKTER I DEN LILLA DEMOKRATIN .....</b>	<b>52</b>
5.1 DELTAGANDETS OMFATTNING OCH BAKGRUND .....	52
5.2 MEDBORGERLIGA OCH DEMOKRATISKA EFFEKTER .....	54
<b>KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING .....</b>	<b>59</b>
KÄLLOR .....	59
Artiklar .....	59
Intervjuer.....	59
Offentligt tryck.....	59
Övriga källor.....	60
LITTERATUR.....	60
BILAGA 1; ENKÄT .....	63
BILAGA 2; INTERVJUFRÅGOR .....	66
BILAGA 3; BILD PÅ GULD- OCH SILVERRINGEN I NAVESTAD.....	67

## Figur- och tabellförteckning

FIGUR 1 DEMOKRATITEORETISKA PERSPEKTIV .....	12
FIGUR 2 MEDBORGARTYPER FORMADE AV SOCIALA OCH MEDBORGERLIGA RESURSER .....	23
FIGUR 3 EN MODELL FÖR EFFEKTERS FRAMVÄXT .....	25
TABELL 1 RINGDANSGRUPPERNAS FÖRDELNING AV SOCIALA OCH MEDBORGERLIGA RESURSER .....	39
TABELL 2 UPPFATTNING AV ARBETSFORMERNA UTIFRÅN SOCIALA RESURSER .....	40
TABELL 3 UPPFATTAD UTVECKLING AV SJÄLVTILLTRO UTIFRÅN MEDBORGERLIGA RESURSER .....	41
TABELL 4 UPPFATTAD UTVECKLING AV SJÄLVTILLTRO UTIFRÅN SOCIALA RESURSER .....	41
TABELL 5 UPPFATTAD UTVECKLING AV SAMHÄLLSINTRESSE UTIFRÅN RINGDANSGRUPPERNA .....	41
TABELL 6 UPPFATTAD UTVECKLING AV SAMHÄLLSINTRESSE UTIFRÅN MEDBORGERLIGA RESURSER .....	42
TABELL 7 UPPFATTAD UTVECKLING AV KRITISK RATIONALISM UTIFRÅN SOCIALA RESURSER .....	42
TABELL 8 UPPFATTAD UTVECKLING AV KRITISK RATIONALISM UTIFRÅN MEDBORGERLIGA RESURSER .....	42
TABELL 9 MEDBORGARTYPERNAS FÖRDELNING I RINGDANSGRUPPERNA .....	52

# 1 Inledning: Demokrati, med eller utan alla samhällets grupper?

## 1.1 Bakgrund

Demokratin som styrelseform är idag given i Sverige. Det är således lätt att förledas till tanken att allt är frid och fröjd. Problem finns dock. Till exempel går valdeltagandet ner och misstron mot politiker ökar. Trenden är speciellt framträdande bland enskilda grupper såsom arbetslösa och invandrare.<sup>1</sup> Eftersom storleken på dessa grupper växt under 90-talet, kan även problemet i sig sägas öka.<sup>2</sup>

Dessa tankegångar står inte oemotsagda. Ett lågt valdeltagande kan bero på en passiv uppskattning av den politik som förs. Vad gäller arbetslösa verkar inte grundförutsättningen stämma i särskild hög grad. Uppskattningen av politiken är nämligen låg och enligt Demokratirådets rapport 1998, är deras låga initiativtagande en ”tyst vanmakt”. Att missnöjet inte leder till handling antas bl.a. bero på en bristande tilltro till möjligheten att påverka.<sup>3</sup>

Ett lågt valdeltagande kan också hänga samman med att medborgarna har valt andra vägar för sin påverkan, t.ex. via intresseorganisationer. Åter måste det dock konstateras att arbetslösa och även invandrare har en låg aktivitetsgrad. Orsakerna till varför dessa grupper överlag är passiva är intressanta att studera. I många fall framhålls de socio-ekonomiska faktorerna, såsom inkomst, yrke, utbildning och kön. De resursbegränsade sägs i högre utsträckning vara okunniga och likgiltiga, varför konsekvensen blir lägre deltagande.<sup>4</sup> Mer sällan läggs fokus på de resursbegränsade som faktiskt deltar på olika arenor. Trots allt röstade 60 % av de arbetslösa vid de senaste allmänna valen.<sup>5</sup> Vad är det som gör att dessa människor trotsar sina ofördelaktiga förutsättningar?

Om man får tro företrädare för det deltagardemokratiska perspektivet följer en rad positiva konsekvenser av deltagande. Inte bara individens självtilltro och kritiska granskande av statsmakterna ökar, utan även på samhällsnivå blir sammanhållningen bättre.<sup>6</sup> Med detta och en ökande politisk ojämlikhet som utgångspunkt är det inte underligt att många framhåller vikten av att grupper som invandrare och arbetslösa i högre utsträckning ska delta på samhällets arenor. Gynnerstedt skriver i boken *Demokrati i praktiken* att ett mått på demokratin är hur dessa grupper integreras och görs delaktiga.<sup>7</sup> Erfarenheter som riktar in sig på att utveckla detta område, bör dokumenteras och spridas, enligt Demokratiutredningens slutrapport.<sup>8</sup> Kritiker hävdar dock att även om medborgardeltagande aktualiserats i diverse statliga utredningar, händer det fortfarande allt för lite i praktiken.<sup>9</sup> Kanske kan de resursbegränsade men aktiva ge förslag till lösningar? För att denna fråga ska bli riktigt intressant är det viktigt att undersöka huruvida den fördelaktiga utvecklingen som deltagande antas skapa verkligen stämmer för alla samhällsgrupper och under alla former.

---

<sup>1</sup> Möller, 1998, ”Politikerföräkt eller mogen misstro?”, s. 24, 25, 53

<sup>2</sup> Carlsson, 1997, ”Social och politisk marginalisering”, s. 41- 47

<sup>3</sup> Pettersson et al., 1998, *Demokrati och medborgarskap*, s. 41- 44

<sup>4</sup> Gynnerstedt, 2000, ”Medborgarinflytande och lokal demokrati”, s. 112- 115

<sup>5</sup> Bennulf & Hedberg, 1999, ”Utanför demokratin”, s. 94

<sup>6</sup> Held, 1995, *Demokratimodeller*, s. 304- 315

<sup>7</sup> Gynnerstedt, 2000, s. 117

<sup>8</sup> Göransson et al., 2000, *En uthållig demokrati*, s. 240

<sup>9</sup> Dahlstedt, 1999, *Politiskt deltagande och icke- deltagande*, s.124

## 1.2 Syften och frågeställningar

Föreliggande uppsats har två syften, dels att studera hur medborgerligt deltagande kan uppstå, dels vilka effekter deltagande kan medföra. Detta huvudsakligen utifrån det deltagardemokratiska teoriperspektivet och ett ombyggnadsprojekt i Norrköpingsförorten Navestad. Fokus placeras på socialt och politiskt marginaliserade grupper.

De vägledande frågeställningarna för uppsatsen är:

- Hur har initiativ utfallit för att göra de undersökta grupperna mer deltagande?
- Vilka omständigheter och deltagandeformer kan anses gynnsamma för att de undersökta grupperna ska bli engagerade?
- Vilka medborgerliga och demokratiska effekter kan utläsas av deltagande på icke-politiska arenor?
- I vilken utsträckning kan dessa effekter relateras till individuella förutsättningar och deltagandeformerna?

Jag vill alltså föra vidare den diskussion som ofta stannar vid konstaterandet att marginaliserade grupper inte är delaktiga i den politiska processen.<sup>10</sup> Detta genom att undersöka möjligheten och förtjänsten av att i högre utsträckning föra in dessa grupper i det demokratiska rummet.

## 1.3 Metod och material

Utgångspunkten i hanteringen av mina syften är demokratiteori, både vad gäller utformningen av studien och analys av data. Den del av demokratin jag studerar benämns med Demokratirådets termer som medborgarstyrelsen (de två övriga är rättsstaten och handlingskraften).<sup>11</sup> Detta innebär att det deltagardemokratiska perspektivet kommer väl till pass. Uppsatsen lägger liksom det deltagardemokratiska perspektivet fokus på medborgerligt deltagande, särskilt för marginaliserade grupper.

Syftena konkretiseras i första hand genom en studie av Ringdansprojektet som genomförs i Navestad. Bostadsområdet är tämligen socialt belastat och har en hög andel invandrare. I centrum för projektet står en ombyggnad av området, där de boende erbjudits delta i arbetsgrupper. Enligt det deltagardemokratiska perspektivet är det essentiellt att beröra vardagsnära frågor för att annars passiva medborgare ska aktivera sig. Definitionen av medborgerligt deltagande sträcker sig därför vidare än den rent politiska arenan. Att boendeinflytande kan stämma in på den beskrivningen, liksom boendesammansättningens utseende, talar för representation från marginaliserade grupper i projektet. Jag har naturligtvis för avsikt att tydliggöra omständigheterna runt projektet, som deltagarnas formella roll och ombyggnadens omfattning

Att endast ett ”fall” är föremål för studien innebär att jag kan fördjupa mig i dess olika delar. De tre delar jag framför allt tänker på är deltagarnas uppfattningar (så kallat underifrånperspektiv), projektledningens syn på deltagandet (ett uppifrånperspektiv) samt kontexten för projektet och området. I Ringdansprojektet finns vidare flera relevanta jämförelsepunkter. Två arbetsgrupper studeras, vilka påbörjat verksamhet med ett drygt halvårs mellanrum. Som en konsekvens får jag en tidsindikator, något som kan ha betydelse för de medborgerliga och demokratiska effekterna. Deltagarnas individuella förutsättningar är

---

<sup>10</sup> Se t.ex. Carlsson, 1997, s. 33 och Pettersson et al., 1998, s. 92-93

<sup>11</sup> Pettersson et al., *Demokrati som dialog*, 1995, s. 12-17

en andra jämförelsepunkt. Genom att klassificera sociala resurser och tidigare medborgerligt deltagande, kan eventuella skillnader i resultaten vara till hjälp vid besvarandet av frågeställningarna. Dessa klassificeringar finns redovisade i avsnittet 2.6.

Det huvudsakliga studieobjektet, Ringdansprojektet, undersöks med hjälp av såväl enkäter som intervjuer. Enkäterna får stå för den grovhuggna men tämligen heltäckande bilden, medan intervjuerna utgör fördjupningen. På papperet består Ringdansgrupp 1 av 21 personer medan motsvarande siffra för Ringdansgrupp 2 är 16 personer. Detta betyder ett begränsat enkätunderlag. Likväl medger en hög svarsfrekvens att projektet självt kan beskrivas. Strävan efter en hög svarsfrekvens har därför varit en ledstjärna i uppsatsarbetet. För att uppfylla detta mål har enkäterna, som i första hand fyllts i under mötena, även skickats hem till de icke närvarande. Vidare har jag hjälpt de invandrare som har svårt med svenskan genom att läsa frågorna högt för dem. Trots tillvägagångssättet ifråga ges ingen garanti mot att språk- och kulturskillnader kan påverka resultaten. Vid några tillfällen har jag tyckt mig se ologiska svar i förhållande till det övriga mönstret. Men p.g.a. den begränsade omfattningen och valet av klassificeringsmetod (se avsnitt 2.6) anser jag företeelsen vara acceptabel. Vad som kan noteras är att graden av standardisering, vilken syftar på hur pass lika villkor respondenterna har<sup>12</sup> vid enkättillfället, inte har prioriterats. Utifrån förutsättningarna för undersökta grupper är detta val tämligen naturligt. Dessutom har jag sagt mig stå till förfogande för alla som behövt hjälp, vilket visar på likartade villkor för respondenterna. Sammanlagt har 22 deltagare fyllt i enkäten, 10 respektive 12 personer per grupp. Med tanke på att det genomsnittliga antalet deltagare per möte är 14,5 respektive 12,5 måste svarsfrekvensen i grupperna betraktas som hög. Av de 12 personer som kommit på mindre än hälften av sin grupps möte har bara två svarat på enkäten. Kvarvarande personer har jag via telefonintervju försökt nå för kommentarer kring varför de slutat gå på mötena. Totalt har jag därför data täckande 27 av 37 deltagare.

I enkäten har jag i huvudsak använt fasta svarsalternativ, d.v.s. en hög grad av struktur. Återigen ett val som gjorts för att underlätta ifyllandet. De öppna inslagen består i att respondenterna vid ett par tillfällen får specificera sig, samt att det lämnas några rader för ”övriga synpunkter”. För att undersöka frågornas begriplighet och den tid det tar att fylla i dem, har enkäten prövats på tre studenter. Uppsatsen bygger till stor del på vad som kan benämnas medborgarattityder. Enligt Svallfors består dessa av uppfattningar och ståndpunkter, vilka tillsammans med såväl en faktisk som en upplevd social position ingår i individens självbild.<sup>13</sup> Attitydfrågorna är upplagda så, att respondenterna får ta ställning till ett antal påståenden, där svarsalternativen sträcker sig från entydigt negativa till entydigt positiva (se enkäten under bilaga 1). Att studera attityder är inte problemfritt. Särskilt frågor av känslig karaktär kan komma att besvaras utifrån sociala förväntningar. Vidare är jag vaksam på att vissa förutsättningar bäddar för tämligen givna svar. Ett exempel är att respondentens vilja att rösta i de allmänna valen (fråga 14) sannolikt inte ger ett positivt utslag från de som redan röstade föregående val (fråga 7). Dessa har ju redan visat ett mått av motivation. I undersökandet av effekter är det naturligtvis en nackdel att en tidigare mät punkt saknas för jämförelse. Samtidigt strävar jag efter tendenser snarare än exakta mått. Dessutom kan den subjektiva upplevelsen av utveckling vara nog så viktig i medborgerligt deltagande.

Intervjuerna med fyra deltagare bygger på ett strategiskt urval, där fördelningen till att börja med är två per grupp. I varje grupp har jag valt ut en person med stora sociala resurser och en med begränsade. Detta är någorlunda representativt och därtill intressant ur

<sup>12</sup> Trost, 1994, *Enkätboken*, s. 53- 57

<sup>13</sup> Svallfors, 1996, *Välfärdsstatens moraliska ekonomi*, s. 102



jämförelsesynpunkt. Att det blivit just dessa fyra som intervjuats beror på att de, under möten jag besökt, givit ett öppet intryck och varit villiga att ställa upp. Ytterligare två personer har intervjuats, dels mötesledaren för arbetsgrupperna, dels ordföranden i den lokala Hyresgästföreningen. Genom intervjun med mötesledaren får jag ett uppifrånperspektiv på deltagandet. Personen i fråga är den som har mest kontakt med de boende och besitter ett visst ansvar för projektets utformning. Att denna nivå är viktig ur en rad aspekter framgår av avsnitt 3.3. Ordföranden i Hyresgästföreningen intervjuas utifrån tanken att deltagande föder deltagande, d.v.s. att aktiva i arbetsgruppen kan komma att gå med i Hyresgästföreningen.

Intervjuerna var så kallat semi- strukturerade, vilket innebär att frågorna inte följde någon på förhand given mall. Tanken är att jag för in samtalet på de områden som är relevanta för studien och att de intervjuade ges tillfälle att svara fritt och utförligt.<sup>14</sup> Diskussionspunkterna är naturligtvis gemensamma för alla fyra deltagarna, medan de två övriga intervjuerna är delvis annorlunda. Punkterna meddelades i grova drag inför intervjuerna. Fem av intervjuerna tog vardera ca. 45 minuter och spelades in på band. Eftersom frågorna till Hyresgästordföranden var mer begränsade, varade denna intervju endast 30 minuter. Enligt min åsikt överväger fördelarna med bandspelare (t.ex. korrekt återgivning av samtalen) eventuella nackdelar (t.ex. att de intervjuade kan känna sig störda). Jag har svårt att se att tillvägagångssättet skulle öka risken för den så kallade intervjuareffekten som bottnar i att intervjuarens arbetssätt och personlighet kan påverka resultatet. Detta genom att respondenten känner sig tvungen att svara på ett visst sätt.<sup>15</sup> Jag har under intervjuerna försökt beakta det som står i min makt, t.ex. att undvika ledande frågor. Allt intervjumaterial skrivs ut för bearbetning. I den empiriska redovisningen kommer jag även väva in information från tre deltagarobservationer<sup>16</sup> och projektets protokoll. Denna blandning av flera olika källor förespråkas av Dahlstedt, vilket sägs skapa en mer djuplodande beskrivning av det politiska deltagandet och dess dynamik.<sup>17</sup>

Utifrån ett enskilt fall är det självklart omöjligt för mig att göra anspråk på att ge allmängiltiga utsagor. Min utgångspunkt blir därför främst att uttala mig om det enskilda fallet, Ringdansprojektet. Genom att relatera till en omfattande genomgång av teori och tidigare studier anser jag det likväl intressant att diskutera mina resultat på en mer principiell nivå.

Den litteratur jag vill omnämna som viktig för uppsatsen är först och främst Demokratiutredningens många och enligt mig ofta väl genomarbetade volymer. Magnus Dahlstedts skrifter, framför allt *Politiskt deltagande och icke- deltagande* har med sitt underifrånperspektiv givit många uppslag. Denne författare samt Peter Bachrach och Aryeh Botwinick (*Power and Empowerment*) utgör en grundstomme för mina referenser till det deltagardemokratiska perspektivet. I diskussionen kring effekterna av deltagande är framför allt Demokratirådets rapport 1998 *Demokrati och medborgarskap* och Robert A Dahls *Democracy and its Critics* vägledande. Sammantaget har ofta en författare lett in på andra, en slags snöbollseffekt.

---

<sup>14</sup> Halvorsen, 1992, *Samhällsvetenskaplig metod*, s. 85- 86

<sup>15</sup> *Ibid.*, s. 89

<sup>16</sup> Dessa gick till så att jag satt med och lyssnade på mötena och efteråt skrev ner mina intryck

<sup>17</sup> Dahlstedt, 1998, *Politiskt medborgarskap, integration och mångkulturell demokrati*, s. 73

## 1.4 Begrepp

### 1.4.1 Deltagande

Oskarsson lanserar en tämligen heltäckande och begriplig uppdelning av olika former av deltagande. Under benämningen *manifest politiskt deltagande*, lägger hon valdeltagande, medlemskap i ett parti och kontakt med politiker. Dessa aktiviteter har gemensamt att konkret och traditionellt försöka påverka den politik som förs. Den andra kategorin kallas *manifesta icke-konventionella aktiviteter* och består av att skriva under namnlistor, delta i bojkott, demonstration eller i vild strejk<sup>18</sup>. Det känns rimligt att också placera insändare i denna kategori. Även dessa aktiviteter syftar till att påverka politik och maktavare, men med mindre formella metoder.<sup>19</sup> Alla ovannämnda aktiviteter kan, enligt min omfattande definition, betecknas som former av medborgerligt deltagande. I teorikapitlet kommer termen deltagande att utvecklas, framför allt genom det deltagardemokratiska perspektivet.

### 1.4.2 Marginaliserade grupper

Att göra klassificeringar av marginalisering är egentligen inte rättvisande. Som jag ser det finns en huvudsaklig anledning till detta. Genom att generalisera marginaliseringsbegreppet på en grupp som t.ex. invandrare, inkluderas även individer som på intet sätt passar in i beskrivningen nedan. Dessutom finns en subjektiv sida, vad anser man sig själv vara och hur upplevs levnadssituationen? Utifrån generaliseringar kan jag aldrig komma åt dessa sidor. Likväl ser jag det som fördelaktigt att använda begreppen. Detta för att, om än i grova drag, kunna studera människor med speciella förutsättningar.

Marginalisering infinner sig när en brist på deltagande uppstår för en individ eller grupp i de sfärer inom vilka man enligt gällande normer förväntas delta (exempelvis arbete, familj, politik och utbildning). Kraven är inte nödvändigtvis desamma för alla människor, utan kan variera med en egenskap som ålder. Tre faktorer som antas påverka huruvida en individ ska kunna följa normerna är dessas uttryck i lagar och regler, individens resurser och slutligen den personliga kapaciteten och viljan. Marginalisering ska därför inte betraktas som ett permanent tillstånd, utan snarare som omständigheter av varierande omfång och innebörder. Det är alltså någon form av process som startar t.ex. i samband med att man blir arbetslös och sedan ändras över tid.<sup>20</sup> Flera författare betonar samtidigt att det är väldigt svårt att bryta så kallade negativa cirklar.<sup>21</sup>

Marginalisering kan förekomma i förhållande till olika arenor i samhället. Carlsson gör en indelning i social och politisk marginalisering. Det först nämnda kan uppstå för dem som inte har något att stödja sig mot. Det främsta exemplet på detta är att stå utan arbete som är en plats för sociala nätverk och försörjning. Vidare är samhällets norm att alla bör arbeta för att bidra till den allmänna potten. Politisk marginalisering betyder att individen varken röstar eller är involverad i parti- och organisationsfären. Detta medför ett stort avstånd till den politiska makten och därmed till ett eventuellt inflytande.<sup>22</sup>

Dessa båda kan naturligtvis förekomma samtidigt. Ett exempel är att arbetslösa även i lägre utsträckning är del av det politiska livet. Gruppen invandrare<sup>23</sup> har i flera utredningar

---

<sup>18</sup> Dessa aktiviteter kan i många fall bygga på medlemskap i förening eller organisation

<sup>19</sup> Oskarsson, 1999, "Kvinnors politiska medborgarskap i tre välfärdsstater", s. 121- 126

<sup>20</sup> Carle, 1997, "Arbetslöshetens villkor", s. 42- 43

<sup>21</sup> Se bl.a. Möller, 1999, "Hälsan tiger still?", s. 143

<sup>22</sup> Carlsson, 1997, s. 33- 37

<sup>23</sup> Jag använder mig av en enkel standarddefinition av invandrare, nämligen som födda i ett annat land i Sverige-se t.ex. Dahlstedt, 1999, s. 133

fastställts vara marginaliserade på flera arenor: socialt, ekonomiskt och politiskt.<sup>24</sup> En tredje grupp som bör nämnas i samband med marginalisering är förtidspensionerade.<sup>25</sup> Dessa individer är dels utanför den arbetsmarknad som anses viktig vid social marginalisering, dels mindre aktiva i de flesta sammanhang (föreningar, parti och allmänna val).<sup>26</sup>

### 1.4.3 Medborgarskap

Att besitta ett medborgarskap innebär att individen åtföljs av ett antal rättigheter och skyldigheter givna för staten. I första hand framhålls rättigheterna, vilka kan delas in som tre kategorier: civila, politiska och sociala. De civila rättigheterna skyddar den personliga friheten, rörande yttrandefrihet samt liv och egendom. De politiska rättigheterna skyddar rätten att delta i utövandet av politisk makt, både som väljare och representant. De sociala rättigheterna tillförsäkrar den enskilde en social grundtrygghet som gör det möjligt att någorlunda leva i enlighet med den i samhället gällande standarden. Genomgående finns en likhetstanke, exempelvis "en medborgare en röst" eller "alla är lika inför lagen". Detta är dock ingen garanti för att likhetstanken förverkligas i reella termer, vilket framkom i redogörelsen för marginaliseringsbegreppet. Konsekvensen av att en del, som de sociala rättigheterna, inskränks kan dessutom bidra till att även de politiska rättigheterna utnyttjas i lägre grad.<sup>27</sup> Detta är svårt att komma åt då ojämlikheten inte behöver finnas p.g.a. brister i reella möjligheter, utan kan bero på att två grupper definierar sina behov olika. Av rättigheter följer att individen själv ska ha få välja, t.ex. att stå utanför.<sup>28</sup>

## 1.5 Disposition

Det följande kapitlet är en teorigenomgång, vilken inleds med en redogörelse av olika demokratiteoretiska perspektiv. Efterhand fokuserar jag på det deltagardemokratiska perspektivet och effekter som kan uppstå i samband med deltagande. Kapitel tre är inriktat på tidigare studier av deltagande. De tre huvudområdena är deltagande i allmänhet, resultat rörande effekter av deltagande och projekt med deltagandeinslag. Det fjärde kapitlet utgör till en början en bakgrundsbeskrivning av området Navestad och det av mig undersökta Ringdansprojektet. Jag övergår sedan till att redogöra för resultaten från studiens intervjuer och enkäter. Den analys som återfinns i kapitel fem söker, med dessa resultat som utgångspunkt, besvara uppsatsens frågeställningar.

---

<sup>24</sup> Se t.ex. SOU 1996: 55, *Sverige framtiden och mångfalden*, s. 125- 127

<sup>25</sup> För att klassificeras som förtidspensionär, ska personen vara mellan 16 och 65 år. Arbetsförmågan ska vara nedsatt med minst 1/4 genom sjukdom eller annan nedsättning av den fysiska eller psykiska förmågan.

Nedsättningen ska anses vara varaktig- se t.ex. RRV 1995: 33, *Förtidspension- fusk och systembrister*, s. 23- 26

<sup>26</sup> SOU 1988: 65, *Pensionärerna- inflytande och medbestämmande*, s. 54- 57, 70- 71

<sup>27</sup> Gynnerstedt, 2000, s. 108- 110

<sup>28</sup> Teorell & Westholm, 1999, "Var det bättre förr?- Politisk jämlikhet i Sverige under 30 år", s. 14- 15

## 2 Teorier om demokrati

I det följande kapitlet redogör jag för en rad demokratiperspektiv. Särskild vikt läggs på det deltagardemokratiska perspektivet. I linje med uppsatsens syfte kommer jag att framför allt behandla perspektivets syn på individuella förutsättningar för deltagande, formerna för deltagande och effekter av deltagande. Kapitlet avslutas med ett avsnitt benämnt metodologiska implikationer, där jag delger hur teorin avses användas i empiri och analys.

### 2.1 Demokratins många betydelser

Demokrati stående för sig själv har en, ur analytisk synpunkt, väldigt begränsad räckvidd. Detta kan låta drastiskt, men för påståendet finns två goda argument. För det första har begreppet något okomplicerat över sig. Lundqvist menar att demokratibegreppets vida användande, som något allmänt positivt, har haft en urlakande effekt. Att framställa sig som demokrat förmedlar därför ingen egentlig information. I bästa fall kan det sägas visa att talaren inte är uttalad nazist eller anhängare av kungars gudomliga rätt.<sup>29</sup>

För det andra är begreppet väldigt mångfacetterat. Genom delvis skilda definitioner av t.ex. människans egenskaper och demokrativärden har ett stort antal demokratiperspektiv odlats fram. Överlag ges normativa aspekter en framskjuten placering. Likaså formuleras perspektiven ofta i idealtyper. Dessa utgör renodlingar av egenskaper och används för att karaktärisera och tydliggöra fenomen. Av denna anledning är överensstämmelsen med empirin sällan eller aldrig perfekt.<sup>30</sup> Generellt sett talar teorin alltså om hur ett demokratiskt system bör se ut för att fungera bra. Mer tunnsått är det med direkt empiriskt testbara utsagor, inte minst på lokal nivå. Konsekvensen är att det kan finnas stora glapp mellan demokratin i teorin och i verkligheten.<sup>31</sup> Det är således nödvändigt att fundera över vad som krävs av empirin för att med rätta betraktas som en demokrati (se mina klassificeringar i avsnitt 2.6).

Tanken med ovanstående är att påvisa några av demokratibegreppets komplikationer. Ett sätt att tackla problemen är enligt Lundqvist, att tydligt specificera vad jag i min uppsats utgår ifrån. Därigenom bör jag kunna få ett underlag för diskussion som vare sig blir innehållslöst eller allomfattande.<sup>32</sup> För den här uppsatsen är det deltagardemokratiska perspektivet utgångspunkten och en närmare beskrivning följer nedan. Jag avser dock först redogöra för huvuddragen i några av de mest omnämnda övriga demokratiperspektiven.<sup>33</sup> Detta kan förhoppningsvis tydligare positionera det deltagardemokratiska perspektivet. En konkret fördel härav, är enligt mig den konstruktiva kritik som framkommer genom perspektivens reaktioner på varandra.

Perspektiven står oftast som motsatspar. Likväl förekommer en hel del överlappningar mellan dem. Följden blir att renodlingen av egenskaper försvåras. Ett exempel är att det deltagardemokratiska perspektivet, liksom motsatsen elitdemokrati, accepterar att representativa organ sköter vissa uppgifter. Det finns dock de perspektiv som har mer gemensamt med varandra än andra. Lundqvist gör en överskådlig indelning som kan användas som utgångspunkt (se figur 1). Värdena i perspektiven till vänster förekommer ofta tillsammans, och motsvarande gäller även för de till höger.

<sup>29</sup> Lundqvist, 2000, "Förord", s. 5- 6

<sup>30</sup> Klasson, 2000, "Medborgardeltagande, brukarinflytande och konsumentanpassning", s. 39

<sup>31</sup> Bäck & Johansson, 1993, "Medborgarna och politikerna", s. 50- 59

<sup>32</sup> Lundqvist, 1999, "Hotet mot den politiska demokratin", s. 229

<sup>33</sup> Samma perspektiv innehåller ofta flera olika namn (t.ex. elitdemokrati och konkurrensdemokrati).<sup>33</sup> Jag avser i uppsatsen använda välkända varianter.

## Figur 1 Demokratiteoretiska perspektiv<sup>34</sup>

Direkt demokrati	-	Representativ demokrati
Substansdemokrati	-	Processdemokrati
Kollektiv demokrati	-	Individualistisk demokrati
-----		
Deltagande demokrati	-	Elitdemokrati

I direkt demokrati medverkar alla medborgare i det politiska beslutsfattandet. Detta till skillnad mot representativ demokrati, där valda ombud fattar besluten. Viktigt är att de förtroendevalda är representativa för väljarna åsiktsmässigt och socialt.<sup>35</sup> Uppdelningen av dessa perspektiv är inte särskilt aktuell, dels p.g.a. omöjligheten att praktiskt använda sig enbart av direkt demokrati, dels p.g.a. att anhängarna av representativ demokrati inte är främmande för inslag av direkt demokrati.<sup>36</sup>

Processdemokrati betonar som namnet anger tekniken för hur demokratin ska ordnas och därigenom fungera väl. Lundqvist anger fyra krav som bör uppfyllas: (1) allmänna val, vilket är den yttersta legitimiteten för offentlig verksamhet, (2) medborgerligt deltagande, möjlighet ska ges att delta i policyprocessen, (3) öppenhet, för att ge medborgarna insyn i verksamheten, samt (4) fri- och rättigheterna, som förvaltningen ska beakta gentemot medborgarna. Kriterierna ska forma utgången av beslut och skapa likhet för alla. Men enligt substansdemokratiska perspektivet finns det brister. Trots att de "rätta metoderna" används kan kränkande beslut fattas. Genom att med ett antal direktiv styra innehållet minskar den risken, vilket tryggar situationen framför allt för minoriteter och utsatta. Direktiven, som främst rör civila rättigheter, ska medverka till att innehållet i offentliga beslut överstämmer med lagens krav, politikernas och folkets viljor.<sup>37</sup>

Kollektiv demokrati är omfattande vad gäller det gemensamma och statlig inblandning. Staten ska ta ställning för vissa moraliska principer och värna om de utsatta i samhället. Målet är att ge de människor som p.g.a. sin sociala tillhörighet riskar att komma på mellanhand likvärdiga möjligheter till självförverkligande. Människan är i botten en social och politisk varelse. Av den anledningen bör hon vara aktiv i skapandet av en gemensam framtid byggd på allmänintresse (vilket kommer till stånd genom interaktion). Den individualistiska demokratin menar att staten på intet sätt bör ha en sådan framträdande roll. Det finns ett klart avgränsat antal områden där den offentliga politiken får utföras. Individen kan ta självständiga beslut och själv agera i de flesta fallen. Sistnämnda talar för ett utbredd civilt samhälle. För att detta ska bli möjligt måste de individuella fri- och rättigheterna få fullt genomslag. Var och en får t.ex. själv avgöra om de vill delta vid val och i olika sammanslutningar.<sup>38</sup> Den individualistiska demokratin är enligt flera författare på frammarsch i samhället, ett exempel är så kallade brukarinflytande. Ur demokratisk synvinkel behöver dock inte effekterna vara fördelaktiga. Detta eftersom betoningen ligger på effektivitet och produktivitet snarare än demokratiskt deltagande i sig.<sup>39</sup>

I det följande avsnittet kommer det deltagardemokratiska perspektivets gemensamma nämnare med övriga tre perspektiv till vänster i figuren ovan framkomma. Förutom det

<sup>34</sup> Lundqvist, 1999, s. 250

<sup>35</sup> Lundqvist, 1999, s. 250

<sup>36</sup> Montin, 1998, *Lokala demokratiprojekt*, s. 11

<sup>37</sup> Lundqvist, 1999, s. 250

<sup>38</sup> Rothstein, 1998, "Demokratins vidd", s. 12- 15, 27- 36

<sup>39</sup> Gynnerstedt, 2000, s. 115

medborgerliga deltagandet i sig, är omtanken om utsatta grupper en punkt att lägga märke till. Formella rättigheter räcker inte, varför ett omfattande politiskt grepp är nödvändigt.

## **2.2 Det deltagardemokratiska kontra det elitistiska perspektivet**

I det elitdemokratiska perspektivet fattar en elit de politiska besluten, vilket legitimeras av att fria och allmänna val utförs.<sup>40</sup> Två bakomliggande tankar är, dels att styret blir effektivt (de mest lämpade har makten), dels att medborgarna har andra intressen än att delta i det politiska livet. Mot det elitistiska synsättet på demokratin som en styrform (ett verktyg för att fatta beslut) står det deltagardemokratiska perspektivet. Demokratin betraktas i det senare fallet som en livsform, vilken bör kännetecknas av delaktighet och inflytande på samtliga samhällsplan. Deltagande i politiken är en process, där medborgarna efterhand skapar förståelse och acceptans för varandra.<sup>41</sup>

För att uppnå deltagandemålet bör antalet områden klassificerade som politiska utökas. Med politiska områden menas i sammanhanget inte nödvändigtvis att processen går genom förtroendevalda. Det kan handla om att lokala institutioner (som en arbetsplats) gör deltagande till en del av beslutsfattandet. Att frågorna bör betraktas som politiska, beror enligt Rucinski på att de anknyter till medborgarens autonomi, makt samt förhandlingar mellan medborgarens och systemets rättigheter.<sup>42</sup> Genom att utvidga antalet politiska områden, förväntas de som idag i huvudsak är passiva, nämligen grupper som invandrare och arbetslösa gynnas. Det elitdemokratiska perspektivets fokus på allmänna val medför tvivels utan att den politiska sfären begränsas kraftigt. De valda representanterna håller sig till bestämda frågor, vilka antas ligga i allas intressen. Resterande områden får hanteras av det civila samhället eller individen själv. Att allt färre människor röstar, tar elitdemokraterna som en intäckning på tillfredsställelse och därmed på att valda representanter gör ett bra arbete. Argumentationen ger konklusionen att det minskade valdeltagandet inte är något större demokratiproblem.<sup>43</sup>

Enligt det deltagardemokratiska perspektivet är resonemanget en sanning med modifikation. Passiviteten beror på att politiken begränsats och inte berör medborgarnas vardag, där dessutom politikerna själva ofta är distanserade från folket. En liten grupp anses i mångt och mycket godtyckligt bestämma över resterande individer. Det deltagardemokratiska perspektivet lägger också tonvikt på problematiken att vissa grupper, i högre grad än andra, inte röstar. Att alla gruppers intressen och erfarenheter tas i beaktande kan därmed inte garanteras. Slutsatsen är att samhället, snarare än att betona individens formella frihet, måste bygga på reell jämlikhet. Dahlstedt menar att en lång period av snedfördelad makt är en starkt bidragande orsak till att etablerade former av ojämlikhet upprätthålls.<sup>44</sup> Ojämlikheten vandrar således mellan det sociala, ekonomiska och politiska planet, vilket inte är acceptabelt. Genom att tydliggöra bristande representativitet och dess följder tappar elitdemokraternas argument i kraft. Samtidigt har det deltagardemokratiska perspektivet mycket att leva upp till, med målsättningarna om ökat deltagande och mer jämlikhet. Risker är att t.ex. en satsning på ett ökat antal områden möjliggjorda för deltagande, kan få en effekt motsatt den önskvärda. Det vill säga att de resursstarka tar för sig allt mer, medan de resursbegränsade fortsätter vara inaktiva. Ett utveckling bör tolkas till det elitdemokratiska perspektivets fördel.<sup>45</sup>

---

<sup>40</sup> Klasson, 2000, s. 41

<sup>41</sup> Dahlstedt, 1999, s. 81- 83

<sup>42</sup> Rucinski, 1991, *The centrality of Reciprocity to Communication and Democracy*, s. 184- 194

<sup>43</sup> Peruzzo, 1996, *Participation in Community Communication*, s. 169- 179

<sup>44</sup> Dahlstedt, 1998, *Politiskt medborgarskap, integration och mångkulturell demokrati*, s. 9, 71

<sup>45</sup> Dahlstedt, 1999, s. 2, 81- 85

### **2.3 Hur medborgerligt deltagande uppstår och uteblir**

För att förklara varför vissa medborgare deltar och vissa inte finns flera ansatser, som ofta har inbördes samband.<sup>46</sup> Det deltagardemokratiska perspektivet förlägger fokus på samhällsstrukturen. Andra vanligen framhållna faktorer är individens resurser och attityder, samt deltagandeformerna (behandlas i avsnitt 2.5).

#### **2.3.1 Det deltagardemokratiska perspektivet och samhällsstrukturen**

Utbildning nämns i olika sammanhang som viktig för att öka det medborgerliga deltagandet. Mot detta och andra förslag som förlägger fokus på den enskilde individen vänder sig det deltagardemokratiska perspektivet. Anledningen är att dessa anses vara uttryck för att ”skylla på offret”, att de ”misslyckade” är själva roten till situationen. Det verkliga problemet är istället samhällets strukturer, varför samhället och inte individen måste förändras. Detta motiveras med att okunskap och ointresse knappast uppstår i ett socialt och ideologiskt vakuum. Icke- deltagandet bäddas för genom individens livsvillkor och sociala tillvaro. Termer som ligger nära till hands är utanförskap och diskriminering. Medborgaren är inte utan resurser, snarare hindrar nuvarande strukturer dem från att användas.<sup>47</sup>

Bland deltagardemokratiska anhängare verkar det finnas en enighet om att problemet i huvudsak ligger på makronivå. Däremot finns det olika åsikter om hur problemet ska åtgärdas. Dahlstedt menar att makthavarna måste ta ansvar och skapa större utrymme och bättre förutsättningar för medborgaren att erövra vardagen. Detta kräver institutionella arrangemang som sträcker sig längre än de nu befintliga kanalerna. Exempel ges från ett projekt för ökat valdeltagande i Stockholms förorter. Genom att involvera invandrarföreningar vid iscensättandet av politikerträffar, kan man nå ”hemmaplanen” för grupper med lågt deltagande. Utan förändrade villkor är icke- deltagandet rationellt och Dahlstedt menar att detta i många fall är ett aktivt ställningstagande från berörda grupper. Det är viktigt att betrakta valdeltagande som en rättighet istället för en skyldighet. Motivet är åter att avstyra skuld från den enskilde individens handlande.<sup>48</sup>

Jag anser att det finns problem med Dahlstedts framställning, framför allt i viljan att skuldbelägga samhällsstrukturen. Detta eftersom han inte specificerar dess beståndsdelar och hur de kan förändras till det bättre. Vidare skapas en något otydlig människovarelse. Hämmad av okunskap och ointresse p.g.a. samhällsstrukturen, men samtidigt är fullt kapabelt att aktivt och rationellt ställa sig utanför deltagande. Att överhuvudtaget ge sig in i en argumentation om vad som är ett genuint rationellt beteende är vanskligt. Soininen och Bäck menar att den teoretiska inriktningen ”Public choice”, aldrig lyckats visa att det för den enskilda individen är rationellt att delta i val.<sup>49</sup> Att därtill för olika arenor beräkna de faktorer som kan påverka deltagandet och vilka av dessa som är rationella, är enligt mig en allt för svår uppgift. Med detta vill jag inte avfärda möjligheten att kunna förstå mänskliga handlingar, och inte heller att marginaliserade grupper kan behöva ytterligare incitament för deltagande. Verba, Nie och Kim menar att utbyggda institutioner som anstränger sig för att nå resurssvaga är en viktig förklaring till att länder i olika hög grad lyckas engagera utsatta grupper.<sup>50</sup> Jag står däremot fast vid att slutsatser bör dras med försiktighet p.g.a. komplexiteten i sambanden.

---

<sup>46</sup> Soininen & Bäck, 1999, ”Invandrare som medborgare, väljare och politiker, s. 67- 82

<sup>47</sup> Dahlstedt, 1999, s. 81- 87, 96

<sup>48</sup> Ibid, s. 130

<sup>49</sup> Soininen & Bäck, 1999, s. 67- 68

<sup>50</sup> Verba, Nie & Kim, 1980, *Participation and Political Equality*, s. 18- 22

En annan utgångspunkt än Dahlstedt, tar två kollegor inom det deltagardemokratiska perspektivet: Peter Bachrach och Aryeh Botwinick. Dessa hävdar i radikal framtoning att förändringen måste komma underifrån, närmast i en klasskamp. ”Empowerment” är den term de använder, som bygger på tanken att individer genom ömsesidigt stöd och gemensamma aktioner, motarbetar samhällelig stigmatisering och förtryckande strukturer. På detta vis återtarn makten över den egna livssituationen. Samhällssystemen ändras inte av dess profitörer, nuvarande ordning är skapad av en elit för en elit.<sup>51</sup> I de mest extrema och omfattande formerna är Bachrach och Botwinick idéer inte relevanta för studien. Detta eftersom jag riktar mig mot initiativ tagna inom ramen för nuvarande samhällsordning. Emellertid uppmärksammar tankarna, på ett förtjänstfullt vis, att man måste vara vaksam mot fall av skendemokrati. Enligt Peruzzo kan skendemokrati definieras som att deltagandet äger rum och uppmuntras i den mån det är förenligt med makt-havarnas intressen. Ett exempel kan vara att medborgarna bjuds in till beslutsmöten, trots att besluten i princip redan är fattade. Medborgarnas handlande kan naturligtvis bli symboliskt betydelsefullt, men ur makt-hänseende tämligen betydelselöst.<sup>52</sup> Genom initiativ underifrån kan man föreställa sig att trovärdigheten bland deltagarna blir hög. Idén att medborgaren själv måste vara drivande i förändringen av sin situation, finns det således fog för, vilket även andra författare som står bakom, bl.a. Gynnerstedt.<sup>53</sup> Samtidigt är det våghalsigt att påstå att grupper som i hög grad är passiva, på ett sådant genomgripande sätt ska vända sina beteenden. Behöver de inte hjälp med åtminstone initiativet uppifrån? Detta skulle i så fall gå i linje med Dahlstedt, som kan sägas företräda en åsikt där grupperna för tillfället inte har kapacitet att själva initiera förändringar, men likväl har kunskap och intresse att delta.

Trots viljan att förlägga diskussionen till samhällsnivå, återkommer företrädarna för det deltagardemokratiska perspektivet ständigt till individnivå. De har därtill svårt att ge konkreta förslag på vilka förändringar som krävs för att marginaliserade grupper ska komma att delta. Även om samhället bär skulden för vissa gruppers utanförskap i politiken, är det ofrånkomligt att individen själv måste ta steget in. Genom att mer noggrant studera individernas egenskaper, kan förhoppningsvis vissa svar framkomma. För att på ett bra sätt kunna förändra samhällsstrukturer måste man rimligen klart definiera behoven.

### 2.3.2 Individens egenskaper

Individens socio-ekonomiska resurser, framför allt utbildning och sysselsättning, anses ha stor betydelse för deltagande. Som högutbildad och tjänsteman är det mycket mer troligt att man deltar, än som lågutbildad och arbetare. För invandrare finns det särskilda barriärer som kan begränsa deltagandet. En av dessa är språket. Utan språkkunskaper är det svårt att tillägna sig kunskaper om hur samhället och det politiska systemet fungerar, samt att uttrycka sin ståndpunkt. Vidare finns risk för bristande identifikation, vilket delvis kan förstås mot bakgrund av att det är få invandrare i politiken.<sup>54</sup>

Enligt Demokratiutredningen borde utanförskapet delvis vara till de marginaliserades fördel, såttillvida att deras situation skulle kunna påkalla en förändringsvilja.<sup>55</sup> Detta påstående överensstämmer med det senare av Carles två deltagandemotiv, antingen att vilja stödja nuvarande politik eller att uttrycka missnöje med systemet och politiken.<sup>56</sup> Likväl deltar

---

<sup>51</sup> Bachrach & Botwinick, 1992, *Power and Empowerment*, s. 1- 3, 22

<sup>52</sup> Peruzzo, 1996, s. 162- 179

<sup>53</sup> Gynnerstedt, 2000, s. 112- 113

<sup>54</sup> Dahlstedt, 1999, s. 68- 69

<sup>55</sup> Göransson et al., 2000, s. 219- 220

<sup>56</sup> Carle, 1999, ”Arbetslösheten- ett hot mot demokratin?”, s. 203



relativt få från de marginaliserade grupperna. Är missnöjet då inte tillräckligt starkt? Inte nödvändigtvis, det kan också handla om tyst vanmakt. Med detta menas att individen i fråga känner sig mycket missnöjd med sin situation, men tar få initiativ till förändring.<sup>57</sup> En förklaring till beteendet är uppfattningen av att inte kunna påverka. Det finns även andra attityder som kan spela in. Dahl framför att individen kan ha en annan prioritering (att bli insatt har för hög alternativkostnad) och/eller uppleva sig ha för lite kunskaper på området.<sup>58</sup>

Detta leder in på termen självförtroende, som jag kort nämnde tidigare. Två avgörande faktorer är huruvida individen tror att systemet är öppet för krav utifrån och om man själv anser sig besitta förmågan att påverka. Individens subjektiva bedömning är således viktig. Saknas egen erfarenhet, tas intryck från den närmaste omgivningens utsagor. Är förekomsten av t.ex. diskriminering och rasism hög, kan valet att stå utanför begripas. Likaså kan vissa situationer, såsom arbetslöshet, vara negativt för självförtroendet. Hur mycket som består av reella brister, är generellt svårt att säga. I samband med självförtroende talas det om goda och onda cirklar. Ju mindre medborgaren erfar att hon har tillgång till den politiska styrelsen, desto lägre är sannolikheten att hon ska vilja delta. Ju mer medborgaren erfar att hennes och andras deltagande ger inflytande, desto högre blir sannolikheten att hon vill fortsätta delta. Det blir sammantaget tre variabler som påverkar varandra: resurser, attityder och miljö. För att kort utveckla sistnämnda, vill jag framför allt lyfta upp medborgarens sociala kontaktnät och boendemiljö. Att deltagandet sker tillsammans med människor man känner sedan tidigare är en trygghet och ett incitament. Det handlar framför allt om att leva i en exponerad situation, där erbjudanden om deltagande förekommer. För att exemplifiera kan vissa yrken och omständigheter (som att vara småbarnsförälder) medföra omfattande kontakt med människor och organisationer. Att man sedan tidigare är engagerad i andra sammanhang, är ytterligare en inkörsport.<sup>59</sup> Boende i en ful och vandaliserad miljö bär enligt Lovén budskapet att man tillhör skräpet i tillvaron, vilket knappast stärker självförtroendet.<sup>60</sup> De tre variablerna verkar bilda något av en total livssituation, där de socio- ekonomiska resurserna utgör navet. En botten på de onda cirkelarna kan vara då medborgaren känner sig maktlös i situationer där klara möjligheter till förändrade levnadsförhållanden erbjuds.<sup>61</sup>

För att tackla denna typ av företeelse kan det krävas mer än kunskap och intresse för politik. Dessa medborgare behöver känna någon form av förtroende för att engagera sig. Vid initierande av deltagande för grupper med låg självförtroende, borde det vara av högsta vikt att skapa reella inflytandemöjligheter. Det deltagardemokratiska perspektivet menar att om människorna inser möjligheten i att, på arenor som upplevs hemmanära, verkligen påverka beslutsfattandet, kommer de sannolikt att vilja delta.<sup>62</sup> Likväl kan kunskap inte underskattas för förmågan att t.ex. uttrycka sig och ta tillvara sina intressen. Det finns samband mellan låg utbildning och arbetslöshet, samt mellan låg utbildning och icke-deltagande.<sup>63</sup> Ändå vill inte Dahlstedt se kunskaps- och informationsutbredning som en lösning. Detta eftersom det lägger problemet på ”den oansvarige medborgaren”. Informationen är ofta ytlig med karaktären av envägskommunikation (där makthavarna ”undervisar” medborgarna).<sup>64</sup> Bachrach och

---

<sup>57</sup> Pettersson et al., 1998, s. 41- 44

<sup>58</sup> Dahl, 1991, *Modern Political Analysis*, s. 95- 102

<sup>59</sup> SOU 1993: 82, *Frivilligt socialt arbete*, s. 85- 89

<sup>60</sup> Lovén, 1995, *Rapport och förslag till handlingsprogram för Nya Navestad*, s. 9

<sup>61</sup> Göransson et al., 2000, s. 33

<sup>62</sup> Jacobsson, 1999, ”Den offentliga demokratisynen”, s. 164

<sup>63</sup> Held, 1995, s. 309

<sup>64</sup> Dahlstedt, 1999, s. 109, 110

Botwinick menar att "utbildningen" för dessa grupper måste ske inom det demokratiska deltagandet, varigenom de blir medvetna om sina politiska intressen.<sup>65</sup>

Men frågan är om inte denna kritik är onyanserad och rent av motsägelsefull. Onyanserad p.g.a. den stela framställningen av kunskapsspridning. Tjörvason framlägger t.ex. tre kriterier för kunskaps- och kompetensutveckling. För det första måste individen ha inflytande över sina handlingar. För det andra måste stimulansunderlaget vara variationsrikt. För det tredje måste underlaget vara avpassat efter individens kompetens.<sup>66</sup> Detta tycks mig passa väl in på det deltagardemokratiska perspektivets utvecklingssyn på människan. Vad som är motsägelsefullt i Dahlstedts argument, är att han önskar deltagande bland marginaliserade grupper, men samtidigt inte är öppen för en faktor som i mängder av undersökningar visat sig vara av central betydelse för deltagande.<sup>67</sup> Om kunskaper och intresse förvärvade genom medborgerligt deltagande, är förutsättningen för själva deltagandet, bör risken vara överhängande att ingen förändring sker. Bachrachs och Botwinicks lösning är därför farligt nära angränsande till ett cirkelresonemang. Den poäng det deltagardemokratiska perspektivet trots allt förmedlar, är den vitala betydelsen av att deltagaren själv måste vilja utbilda sig för att goda resultat ska uppnås. Kontentan är alltså att statsmakten kan skapa förutsättningar för deltagandet bland de utsatta grupperna, men där de själva måste ta steget att aktivera sig.

## **2.4 Effekter av medborgerligt deltagande**

Det deltagardemokratiska perspektivet förutsätter att konsekvenserna av deltagande är omfattande och idel goda. Deltagandet är inte bara ett mål för att åstadkomma legitima beslut, utan även ett medel för demokratisk fostran. I denna positiva kraft utvecklas såväl individen som samhället. Att de marginaliserade grupperna är de minst engagerade är därför en tragisk paradox, då de sannolikt har mycket att utveckla. Demokratiska effekter är enligt min mening ett väl starkt uttryck i vissa fall, varför jag först ska redogöra för något som kan benämnas medborgerliga effekter.

### **2.4.1 Medborgerliga effekter**

De fyra huvudeffekter av deltagande som jag kunnat utläsa av litteraturen kommer att ligga till grund för detta avsnitt. Effekterna som delvis överlappar varandra är: självtilltro, tolerans/kritisk rationalism, samhällsintresse/delaktighet och gemenskap.

Till att börja med måste det konstateras att deltagandet betraktas som en process. Om processen är av demokratiskt slag och sker under en längre tidsperiod med kontinuerliga möten, blir effekterna desto bättre. Bachrach och Botwinick uttrycker det enligt följande:

*"Process, of course, suggests not a one-shot affair but a continuing network of interaction with others, which highlights the primacy of the process for making sense of one's life in community."*<sup>68</sup>

Hur ska då *själv*tilltron påverkas av denna process? Tidigare har jag berättat att låg självtilltro kan kopplas till negativa uppfattningar om sin egen och systemets förmåga. Att på något sätt bli deltagande, förväntas leda till en i positiv bemärkelse förändrad syn på sina och andras

---

<sup>65</sup> Bachrach & Botwinick, 1992, s. 11

<sup>66</sup> Tjörvason, 1993, *Demokratiskt deltagande och kognitiv socialisation*, s. 168

<sup>67</sup> Milbrath, 1968, *Political participation*, s. 95-99

<sup>68</sup> Bachrach & Botwinick, 1992, s. 29

resurser<sup>69</sup>, samt kapacitet att påverka. Detta medför att deltagandet känns meningsfullt och ökar sannolikheten att individen deltar igen. Deltagande skapar överhuvudtaget en grogrund för att hantera möten med myndigheter och politiker.<sup>70</sup>

Anledningen till att jag lägger ihop *tolerans* och *kritisk rationalism*, är att de båda syftar till att sätta sig in i olika åsikter och institutioner. Detta både för att skapa förståelse och att kunna utöva kritisk prövning. Den kritiska rationalismen sätter medborgarens förmåga att utsätta sina egna uppfattningar för kritisk prövning och därmed kapacitet att bilda en "egen" uppfattning i centrum. Av detta bör mer insyn i politiken åstadkommas, där makthavare får större press på sig att sköta sina uppdrag ordentligt.<sup>71</sup> För tolerans finns ingen allmängiltig definition, bl.a. beroende på att det råder delade meningar om hur långt tolerans bör sträcka sig. Demokratirådet använder sig av indelningen, villkorlig och villkorlös tolerans. Den sistnämnda innebär ett principiellt förbudsmotstånd, där allt är accepterat. Ståndpunkten inrymmer därmed ingen förpliktelse att sätta sig in i meningsmotsättningar eller att kritiskt granska sina egna uppfattningar. I linje med Demokratirådets preferenser och den kritiska rationalismen, är villkorlig tolerans utgångspunkt för den här uppsatsen. Denna betonar att demokratin innehåller flera olika värden och att de kan komma i konflikt med varandra. En villkorlig tolerans ställer alltså högre krav på medborgaren.<sup>72</sup> Hon ska bry sig om och ta ansvar för händelser i samhället, vilket leder in på nästa effekt av deltagandet.

*Samhällsintresse/delaktighet* bygger på medborgarens allmänna samhällsidentifiering. Genom deltagandet erhålls förståelse för bl.a. de svårigheter som kan föreligga vid beslutsfattande och genomförande av politik. På det sättet minskar främlingsskapet inför samhällets maktcentra, d.v.s. legitimiteten mellan väljare och valda, samt mellan medborgare och politiska institutioner ökar. Deltagande i någon form antas också medföra ökad benägenhet att hålla sig informerad, vara aktiv i föreningsliv och att rösta i de allmänna valen.<sup>73</sup>

Eftersom medborgaren utvecklar sin förmåga att kommunicera och reflektera, följer också att samarbetet och *gemenskapen* med omgivningen blir allt bättre.<sup>74</sup> Gemensamma projekt leder till att egenintresset harmonieras eller annorlunda uttryckt, jämkas med allmänintresset.<sup>75</sup> Dahlstedt uttrycker det som att mötena är en process som på sikt leder till att förståelse för varandras situation utvecklas, där t.o.m. gemensamma normer kan komma att bildas.<sup>76</sup> Putnam menar att en fungerande demokrati (exempelvis högt valdeltagande och förtroende för de politiska institutionerna) behöver en utvecklad medborgaranda i samhället. Med detta menas att ömsesidighet och förtroende bygger upp de sociala relationerna (så kallat socialt kapital). Om medborgarandan föreligger, följs en levnadsstil som utgår från att solidaritet och samarbete är bästa lösningen. Genom att individen inte agerar kortsiktigt och för egen vinning kan den spelteoretiska situationen "fångarnas dilemma"<sup>77</sup> undvikas.<sup>78</sup> Att dessa effekter är fördelaktiga för såväl individ och samhälle uttrycks av Demokratiutredningen.

<sup>69</sup> Det vill säga till mer samhällsintresserade, pålästa, självsäkra och aktiva medborgare.

<sup>70</sup> Pateman, 1970, *Participation and Democratic Theory*, s. 45- 48

<sup>71</sup> Detta bör kunna liknas med vad Demokratiutredningen menar med vertikal kapacitet- en mobiliserande kraft som tar sig uttryck när medborgare driver krav mot makthavare.

<sup>72</sup> Pettersson et al., 1998, s. 129, 141- 143

<sup>73</sup> Pateman, 1970, s. 110- 111

<sup>74</sup> Detta liknar vad Demokratiutredningen benämner den horisontella kapaciteten- medborgarna lär sig samverka och finna gemensamma lösningar som alla tar ansvar för.

<sup>75</sup> Klasson, 2000, s. 41

<sup>76</sup> Dahlstedt, 1999, s. 81- 85, 123

<sup>77</sup> Kort sagt innebär denna att ingen vet hur de andra kommer att agera, varför individerna utgår ifrån sina egenintressen.

<sup>78</sup> Putnam, 1996, *Den fungerande demokratin*, s. 201, 206- 213

*”Den som övar sig i samarbete, kritik och tolerans blir en tillgång för både sig själv och samhället.”*<sup>79</sup>

Dahlstedt menar att effekterna är särskilt påtagliga och viktiga bland de marginaliserade grupperna. Politisk delaktighet och mobilisering bland samhällets underordnade och utestängda kan bidra till integration, jämlikhet och rättvisa.<sup>80</sup>

Det finns dock frågetecken för teorins giltighet, framför allt hur genomgripande effekterna är. För det första är det viktigt att veta att medborgaranda är ett tillstånd som växer fram under en lång tid, mirakel över en natt är således inte att förvänta. För det andra är omständigheterna ofta inte ideala för de marginaliserade grupperna, som har en tendens att leva i anonyma höghusområden med hög omflyttningsfrekvens.<sup>81</sup> Slutligen borde inte tålmod vara ett signum för grupper med hög frekvens av individer som upplever tyst vanmakt. Det låter enligt mig våghalsigt att påstå att människor i en svår livssituation utan vidare förändrar synen på sig själv och samhället.

#### **2.4.2 Demokratiska effekter**

I Demokratirådets rapporter över demokratins tillstånd i Sverige, framhålls att Sverige måste sträva efter att vara en handlingskraftig medborgerlig rättsstat. Enligt detta påstående finns således tre olika krav som kan ställas på ett idealt demokratiskt styrelsesätt. Dessa är handlingskraft, en säker rättsstat och utvecklad medborgarstyrelse.<sup>82</sup> I den här uppsatsen fokuserar jag på medborgarstyrelsen. De indikatorer Demokratirådet använder har hämtats från Dahls kriterier för en fulländad demokratisk process. Jag kommer därför kombinera Demokratirådets och Dahls versioner för att beskriva den legitima medborgarstyrelsen.<sup>83</sup> Prioriteringen ligger på självständigt reflekterande människor som under jämlika villkor för en diskussion och därefter fattar beslut i de frågor som de själva fastställer som gemensamma angelägenheter. En bakomliggande tanke är principen om icke-diskriminering. Medborgaren måste kunna utnyttja sina rättigheter och därmed också respektera att oliktankande har samma möjlighet.<sup>84</sup>

*”En modern demokrati bygger på kulturell pluralism, där medborgarna förväntas lyssna på varandra och respektera skilda värderingar.”*<sup>85</sup>

Citatet stämmer ganska väl överens med vad jag ovan benämnde tolerans/kritisk rationalism. Gynnerstedt menar att den självständiga åsiktsbildningen, medborgarviljans förverkligande och medborgarnas aktiva deltagande, är tre av de mest framträdande demokrativärdena i debatten under senare år.<sup>86</sup> De för min studie relevanta indikatorerna från Demokratirådet och Dahl är: kontroll över dagordningen, upplyst förståelse, effektivt deltagande och politisk jämlikhet.

---

<sup>79</sup> Göransson et al., 2000, s. 32

<sup>80</sup> Dahlstedt, 1999, s. 2

<sup>81</sup> Boverket, 1998, *Vem bestämmer*, s. 44, 50

<sup>82</sup> Petterson et al., 1995, s. 12- 17

<sup>83</sup> De följande demokratiindikatorerna bygger i sin helhet på: Dahl, 1989, *Democracy and its Critics*, s. 108- 118 och Petterson et al., 1998, s. 25- 74

<sup>84</sup> Pettersson et al., 1998, s. 133- 134

<sup>85</sup> Montin, 1998, s. 85

<sup>86</sup> Gynnerstedt, 2000, s. 108

*Kontroll över dagordningen* hänvisar till graden av medborgerligt bestämmande över de ärenden som görs föremål för politiska beslut. Medborgarna ska ha rätt att lyfta upp och tillika återkalla de frågor som önskas. På detta vis kan medborgarna fylla två demokratiska roller, dels genom förslagsfunktionen, dels genom kontrollfunktionen. *Upplyst förståelse* handlar om att medborgarna, för att kunna fatta goda beslut, måste sträva efter kunskap. Att inte förstå den demokratiska processen bäddar för ett elit- eller populistiskt styre. Det är således fördelaktigt med deltagandearenor där medborgarna kan framodla egna uppfattningar och samarbetsformer. *Effektivt deltagande*, föreligger endast om medborgarna under processen fram till beslutsfattandet haft tillräckliga och likvärdiga möjligheter att lämna synpunkter i frågan. Motiveringen är att rätten till beslutsdeltagande i frågor som rör den gemensamma framtiden ska finnas. Demokratirådet lyfter fram deltagande i medborgarsammanslutningar, som en möjlig väg. Den sista indikatorn är *politisk jämlikhet*. Ovan har det på flera punkter betonats att processen måste ta lika hänsyn till alla medborgare och deras preferenser. Detta kriterium ska vara ett vägledande rättesnöre när alla förslag och beslut bedöms. Dahl är noga med att poängtera att det inte räcker med formell likvärdighet. Inga medborgare eller grupper får diskrimineras eller utestängas. Av denna anledning måste beslutsfattarna ta initiativ för jämlikhet, bl.a. med hjälp av utbildning. Uppnås inte politisk jämlikhet, faller idén om ett representativt demokratiskt system. Ju fler människor som processen ger möjlighet att engagera sig och fatta informerade beslut, desto mer fullständig är den ur demokratisk synpunkt.

Tre av de effekter jag redogjorde för i föregående avsnitt verkar genomgående vara fördelaktiga för att närma sig de demokratiska värdena. Själv tilltron behövs för att våga ta initiativ i kontrollen över dagordningen. Att medborgarna i högre utsträckning lär sig artikulera sina intressen kommer väl till pass för att effektivt kunna lämna synpunkter i olika frågor. Ett ökat samhällsintresse med sund kritisk hållning är ovärderligt i strävan efter upplyst förståelse. I demokratiindikatorerna ovan kan det tyckas att allt är möjligt för medborgaren bara hon tar för sig. Detta är naturligtvis en överdrift, t.ex. är medias roll för den upplysta förståelsen högst påtaglig och svår att påverka. Förmedlas en mångsidig verklighetsbild? Att mäktiga ekonomiska intressen har en betydande kontroll över dagordningen är inte heller ett vågat påstående. Hur står sig medborgaren i förhållande till dessa?

Även om dessa frågor belyser omöjligheten att nå en fulländad demokrati kan medborgerligt deltagande i vardagen vara en väg framåt, särskilt om medför ett allmänt intresse för politik. Ett sätt att begreppsliggöra dessa två nivåer är benämningen den lilla och den stora demokratin. Den lilla demokratin består av demokrati och politik i lokalsamhället. På denna nivå har medborgaren störst möjlighet att styra sitt liv. Den stora demokratin innebär att via abstrakta institutioner bestämma över kollektiva angelägenheter, vilket i dagsläget betyder en stat med folklig kontroll.<sup>87</sup> De ovan redovisade demokratiindikatorerna tycks i första hand vara del i den stora demokratin. Frågan som måste ställas är därför om den lilla demokratin knyter band till den högre nivån? Enligt Putnam är svaret på det stora hela jakande. Att vara aktiv medlem i ett fackförbund eller i en fågelskådarklubb, leder båda till insikt i andra människor och gemenskap.<sup>88</sup> Pateman menar att ett deltagarsamhälle lär medborgaren att värdera och agera olika situationer. Detta även på riksplanet, framför allt genom erfarenheter från den lilla demokratin. Pateman medger dock att det är tveksamt om den genomsnittlige medborgaren någonsin kommer att bli lika intresserad av beslut fattade på riksnivå som på

---

<sup>87</sup> Montin, 1998, s. 8

<sup>88</sup> Putman, 1996, s. 108- 120

vardagsplanet.<sup>89</sup> Esaiasson och Gilliam intar ett mer kritiskt förhållningssätt. De menar att det finns anledning att vara försiktig med uttalanden om effekterna av deltagande i organisationer/föreningar, vilket sägs leda till vare sig allmänintresse eller helhetsansvar. Detta eftersom deltagandet ofta utövas i enstaka frågor och som har direkt betydelse för den personliga egennytta.<sup>90</sup> Draget till sin spets antyder Esaiassons och Gilliams resonemang att deltagande i föreningar/organisationer rent av kan bidra till det sjunkande medlemsantalet i politiska partier och därmed till en olycklig utveckling för den representativa demokratin. Även om detta skulle vara en överdrift, är mitt sammanlagda intryck att det deltagardemokratiska perspektivet i allt för liten utsträckning diskuterar kring vilken typ av aktiviteter de ”goda” effekterna uppstår.

## 2.5 Formerna för medborgerligt deltagande

Hittills har jag konstaterat att det deltagardemokratiska perspektivet menar att deltagande på hart när alla områden och för alla människor är önskvärt. Detta framför allt p.g.a. de effekter som väntas följa. Fokus har legat på individens egenskaper och samhällsstrukturer, vilka antingen uppmuntrar eller hämmar deltagande. Mindre vikt har lagts vid hur formerna bör se ut. Detta trots att formerna rimligtvis kan ha betydelse för möjligheten att engagera vissa grupper. Ovan har jag antytt att formerna även kan ha betydelse för vilka effekter som uppstår. Flera författare är kritiska till det deltagardemokratiska perspektivet och menar att denna typ av frågor negligeras, däribland Räftegård:

*”Man kunde förvänta sig att deltagardemokratins teoretiker skulle ägna formen för deltagandet och möjliga alternativ ett mer öppet intresse...”Deltagande” framstår sammantaget som något av demokratiteorins, inte minst participationsdemokratiteorins<sup>91</sup>, black box.”<sup>92</sup>*

Det skulle därför vara bra för det deltagardemokratiska perspektivets trovärdighet om förenklingar av slaget ”deltagande föder deltagande”<sup>93</sup>, utvecklades mer noggrant. Om argumenten från tidigare avsnitt skärskådas, framkommer dock vissa ledtrådar. Den viktigaste av dessa är att deltagandet är ett samspel mellan människor, en dialog. Bland annat Rothstein menar att det finns ett positivt samband mellan möjligheten att diskutera och viljan att bidra till det allmänna bästa.<sup>94</sup> Trots detta har dialogen ingen stark ställning inom demokratiteori. Räftegård hävdar att i de fall deltagande nämns handlar det oftast om val eller omröstningar.<sup>95</sup> När Demokratirådet döpt en rapport till ”Demokrati som dialog” leds tanken till att begreppet ges en framträdande roll. Men dialogen visar sig vara något diffust och symboliskt mellan medborgare och beslutsfattare. Pratandet och dess former kommer på mellanhand.<sup>96</sup> Räftegård däremot har sammanställt ett antal handlingsråd för den ”kommunikativt demokratiska pratsituationen”. Konsekvenser förväntas bli ett öppet, icke-diskriminerande och ansvarspåbjudande arrangemang. De som tycks vara mest relevanta för min studie är följande:

1. Dialogen ska arrangeras så att den ger möjlighet till utbyte. Argument och motargument ska kunna röra sig fram och tillbaka mellan parterna. Detta förutsätter att det inte på

<sup>89</sup> Pateman, 1970, s. 110- 111

<sup>90</sup> Esaiasson & Gilliam, 2000, ”Mästrande om demokratin”, s. 4

<sup>91</sup> Med detta menar författaren det deltagardemokratiska perspektivet

<sup>92</sup> Räftegård, 1998, *Pratet som demokratiskt verktyg*, s. 115- 116

<sup>93</sup> Bachrach & Botwinick, 1992, s. 29

<sup>94</sup> Rothstein, 1994, *Vad bör staten göra?*, s. 146

<sup>95</sup> Räftegård, 1998, s. 116

<sup>96</sup> Pettersson et al., 1995, s. 7- 25

förhand finns en beordrad sanning, som alla väntas följa. Nyckelord i sammanhanget är tolerans och öppenhet. Deltagarna ska alltså ges möjlighet att både prata och lyssna (söka förståelse i och genom andras prat).

2. Dialogen ska arrangeras så att alla som binds av dess utfall har möjlighet att delta. Detta är sannolikt väldigt svårt att ordna praktiskt, även om dialogen i Räftegårds fall främst berör lokala samarbeten. Men det viktiga är att inte exkludera människor som vill vara med och påverka sin situation.
3. Dialogen ska arrangeras så att alla som deltar i utgångspunkten är jämställda. Detta underlättas om det är deltagarnas erfarenheter, snarare än teoretiska kunskaper som utgör grunden för pratandet. På så sätt ökar möjligheten att alla kan lämna ett bidrag. Vidare är det viktigt att ingen deltagare ska behöva motivera sin rätt att prata. Med dessa förhållningsregler kan förhoppningsvis den ofrånkomliga asymmetrin minska, d.v.s. att någon har mer kunskaper eller lättare kan uttrycka sig.
4. Dialogen ska arrangeras så att deltagare har möjlighet att lära sig förstå de frågor som behandlas. En deltagare ska inte utestängas p.g.a. brister i specialkunskaper. Antingen får diskussionen anpassas så att tid ges till förklaringar, och/eller får utbildning tillhandahållas. Målet är att alla ska förstå och kunna bedöma huvudaspekter i frågan.
5. Dialogen ska arrangeras så att den hela tiden kan resultera i överenskommelser till grund för praktiskt handlande. Detta är en viktig mätstock för deltagarnas reella inflytande.<sup>97</sup>

Som helhet är det enligt Räftegård viktigt att ordningen är stabil, effektiv och trovärdig.<sup>98</sup> Att besitta förtroende borde vara av högsta vikt både för att uppnå högt deltagande bland medborgarna och att skapa förutsättningar för goda effekter. Likväl finns, som Räftegård själv medger, praktiska problem. För att dra det till sin spets, hur är det möjligt att alla ska kunna vara med och att allas åsikter ges utrymme? Effektiviteten ska också tas hänsyn till, vilken ur legitimitetssynpunkt bör vara någorlunda hög.

Formen dialog är per definition av kollektivt snarare än individuellt slag. Detta faktum kan vara till fördel för lågutbildade. Att lågutbildade missgynnas av individorienterat inflytande påvisas bl.a. av att de i lägre grad utnyttjar ”brukarinflytande”. Detta trots att frågor som skola, vård och omsorg verkligen borde kunna betraktas som angelägna frågor för alla medborgare. I förlängningen av den allt mer individuella demokratin finns en uppenbar risk för ökade klassklyftor, menar Montin.<sup>99</sup> Detta resonemang förs även fram i Verbas, Nies och Kims välkända verk, *Participation and Political equality*.<sup>100</sup> Det finns samtidigt problem med den kollektiva tanken, bl.a. vad gäller beslutsfattande. Även om alla skulle delta är det ofrånkomligt att en majoritet styr en minoritet vid beslut, i värsta fall med fördelningen 51% mot 49%. Det deltagardemokratiska perspektivet hävdar sannolikt som motargument att dialogen omvandlar särintresse till allmänintresse.<sup>101</sup> Räftegård menar att dialogen helst ska ena deltagarna, med plats för omröstning först om och när den behövs.<sup>102</sup> Det kan tyckas naivt att dialog är den enda nödvändiga förutsättningen för att skapa något näraliggande till konsensusdemokrati. Enligt Putnam är det som sagt en lång process innan medborgarandan infinner sig. En inte allt för djärv gissning är att det, om påstådda effekter inte relativt tidigt infinner sig, finns risk för missnöje och utträde.

---

<sup>97</sup> Räftegård, 1998, s. 219- 226

<sup>98</sup> Räftegård, 1998, s. 266- 267

<sup>99</sup> Montin, 1998, s. 16- 21

<sup>100</sup> Verba, Kim & Nie, 1980, *Participation and Political equality*, s. 11- 13

<sup>101</sup> Montin, 1998, s. 13- 15

<sup>102</sup> Räftegård, 1998, s. 116

Detta lyfter också upp gruppsammansättningar i ljuset, vilket Räftegård främst omnämner i punkt ett. Att flera synsätt kommer till uttryck i dialogen bör vara positivt för träning i kritisk rationalism och tolerans. En tämligen heterogen grupp (t.ex. där flera kulturer finns representerade) torde därför vara till fördel. Förutsättningen är att deltagarna har gemensamma problem som kan överbrygga skilda värderingar och intressen. Samtidigt kommer man inte ifrån att skilda åsikter och bakgrunder sannolikt försvårar möjligheterna till gemensamma beslut.<sup>103</sup>

## 2.6 Metodologiska implikationer

I det följande avsnittet avser jag klargöra hur teorin och framför allt det deltagardemokratiska perspektivet påverkar tillvägagångssättet för studien och analysen av densamma. Detta innebär i slutändan en slags prövning teorin i sig, t.ex. huruvida goda effekter verkligen följer av deltagande. Jag vill dock betona att besvarandet av mina frågeställningar kommer i första hand, där teorin snarast är att betrakta som ett verktyg för att hantera uppgiften.

Under kapitlets inledning berättade jag om vikten av att redogöra för de begrepp och aspekter rörande demokrati som avses användas. Det deltagardemokratiska perspektivet har varit vägledande vid valet av objekt för fältstudien (projektet ”Ringdansen”), som på två punkter tydligt passar in på hur marginaliserade grupper kan bli deltagande. För det första är projektet förlagt till en stadsdel där de bosatta i hög grad tillhör marginaliserade grupper. För det andra berör projektet bostadsombyggnad, vilket torde vara en fråga som har relevans för människors vardag. Jag väljer alltså en omfattande definition på deltagandearena, även det i linje med det deltagardemokratiska perspektivet. För att i övrigt undersöka syftet om hur medborgerligt deltagande uppstår, nyttjar jag faktorer som inte det deltagardemokratiska perspektivet lägger särskilt stor vikt vid, nämligen socio- politiska resurser och deltagandeformer.

Det jag först ämnar göra är att positionera ursprungssituationen för deltagarna i projektet. Detta främst för att se om marginaliserade medborgare kommit att delta. Med hjälp av en modell kan fyra medborgartyper skapas.

**Figur 2 Medborgartyper formade av sociala och medborgerliga resurser<sup>104</sup>**

	<b>Stora sociala resurser</b>	<b>Begränsade sociala resurser</b>
<b>Stora Medborgerliga resurser</b>	<i>Resursstark och aktiv (1)</i>	<i>Aktiv (2)</i>
<b>Begränsade Medborgerliga resurser</b>	<i>Likgiltig (3)</i>	<i>Skyddslös (4)</i>

Den resursstarke och aktive medborgaren (1), följer till punkt och pricka teori för vem som engagerar sig. Den aktive medborgaren (2), kan under deltagande mycket väl ha utvecklat egenskaper som motiverar till ytterligare engagemang. Mer osäkert är det vilka faktorer som spelat in vid deltagandet i första läget. Den likgiltiga medborgaren (3), väljer andra vägar än politiska för påverkan, eller är nöjd men passiv (hälsan tiger still). Den skyddslösa medborgaren (4) står utanför socialt, ekonomiskt och politiskt, samt saknar därtill motivation/kraft att engagera sig. Det är den sistnämnda medborgartypen som efterlyses, för att se om förflyttning kan ske till ruta två.

<sup>103</sup> Boverket, 1998, s. 48- 52

<sup>104</sup> Egen bearbetning efter Lundqvist, 1999, s. 237



De tre indikatorer som ligger till grund för klassificeringen av sociala resurser är utbildning, nationellt ursprung och sysselsättning. Alla tre har visat sig vara betydelsefulla för medborgarnas sannolikhet att delta på olika arenor (se t.ex. avsnitt "Övergripande om hur medborgerligt deltagande uppstår och uteblir"). Att i två av de tre indikatorerna stämma in på antingen kategorin "stora sociala resurser" eller "begränsade sociala resurser", ger motsvarande beteckning. Vad gäller den första indikatorn, utbildning, sätter jag gränsen vid eftergymnasial utbildning för att falla inom "stora resurser", detta eftersom gymnasium sedan en längre tid närmast varit en regel för Sveriges ungdomar. Samtidigt är jag medveten om att universitetsstudier var och är en aktivitet för ett begränsat antal. Uppdelningen är således inte perfekt, men enligt min mening den mest informationsgivande. Övriga två indikatorer indelas med hjälp av marginaliseringsbegreppet<sup>105</sup> (se avsnitt 1.4.2). Att ha svenskt ursprung leder till placering i "stora resurser". Det gör även ålderspensionering och sysselsättning i form av antingen arbete eller studier.

Medborgerliga resurser bedömer jag utifrån aktiviteterna: röstning i senaste valet och tidigare deltagande (i förening, organisation eller parti). Uppfyllelse av båda indikatorerna ger beteckningen "stora resurser". Att inte vara aktiv i något av fallen ger "begränsade resurser". Jag tillåter mig även laborera med en mellanvariant med aktivitet i ett av fallen som benämns "relativt stora resurser".

Vad gäller effekter av deltagande, ger teorin fyra variabler: självtilltro, tolerans/kritisk rationalism, delaktighet/samhällsintresse och gemenskap. För var och en av dessa medborgerliga effekter har tre attitydfrågor sammanställts, vilkas utgångspunkt hämtats från avsnitt 2.4.1. Frågorna är avsedda att täcka variabelernas huvudsakliga aspekterna och återfinns i enkäten.<sup>106</sup> Precis som för klassificeringen av sociala resurser följer bedömningen av de medborgerliga effekterna en majoritetsprincip. Det betyder t.ex. i fallet "gemenskap" att svaret "viss förbättring" på två av de tre indikatorerna ger motsvarande beteckning. Följaktligen kan en av de tre indikatorerna slå helt åt andra hållet utan att det framgår i resultatet. Men eftersom det inte är möjligt att räkna ut ett aritmetiskt medelvärde (p.g.a. att svaret "ingen ändring" finns tillgängligt), ser jag denna lösning som mest fördelaktig. Om enskilda indikatorer uppvisar säregna resultat kommer jag givetvis att redogöra för dessa.

Nästa steg är att försöka hitta faktorer som spelat in vid valet att delta, särskilt för dem med begränsade sociala och medborgerliga resurser. Det deltagardemokratiska perspektivet lägger tonvikt på att strukturomvandlingar i samhället måste till. Antalet områden betraktade som politiska och öppna för deltagande bör utökas. Genom att de marginaliserade grupperna får fler arenor, som dessutom har konkret betydelse för dem, kommer fler att delta. I teoriavsnittet riktade jag annars in mig på omständigheter och former i deltagandet. Några av dessa som kan vara gynnsamma för marginaliserade gruppers benägenhet att delta följer nu i punktform.

- Att besitta ett utbrett kontaktnät, eller på något sätt komma att tillfrågas om deltagande
- Att deltagandet sker i kollektiv form
- Att svårighetsgraden i deltagandet är avpassad efter kunskaper, t.ex. vad gäller språk
- Att deltagarna tror sig kunna få inflytande över utgången, här spelar bland annat en eventuell motparts trovärdighet in

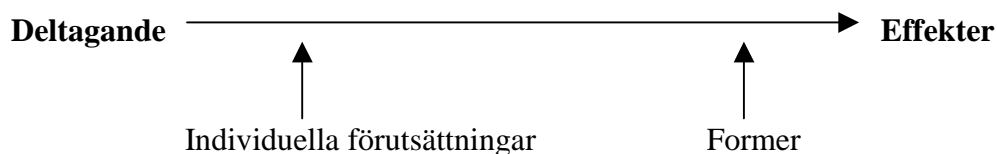
---

<sup>105</sup> Utifrån mina definitioner kan i stort sett ett likhetstecken dras mellan resursbegränsade individers och marginaliserade gruppers karaktäristika.

<sup>106</sup> Självförtroende: fråga 13 a-c. Kritisk rationalism: 13 c, 15 a, b. Samhällsintresse: 14 a-c. Gemenskap: 15 d, 16, 17.

För att kunna uttala mig om dessa faktorerers betydelse, studerar jag initiativtagarnas syn på projektets upplägg. Emellertid är det framför allt deltagarnas egna uppfattningar om deltagandet som är intressanta. Jag bör härigenom kunna bilda mig en uppfattning om huruvida initiativ ovanifrån är av godo för deltagarna. Det finns nämligen företrädare i det deltagardemokratiska perspektivet som hävdar att initiativet måste komma underifrån. Samma perspektiv kan i viss mån beskyllas för att onyanserat dra ett rakt streck mellan deltagande och en rad goda effekter för individen och samhället.

**Figur 3 En modell för effekters framväxt<sup>107</sup>**



Att även ta de individuella förutsättningarna och deltagandets former med i beräkningen för vilka effekter som uppstår är därför motiverat. Under teorigenomgången har det framgått att formerna kan ha betydelse för utgången av deltagandet, framför allt via Räftegårds resonemang. Dialogen är ett nyckelfaktor i hans ”kommunikativt demokratiska pratsituation”, vilken bör vara utformad så att deltagarna förstår frågorna, ges tillfälle att yttra sin åsikt och upplever inflytande. På ett allmänt plan bör öppenhet råda. Av det deltagardemokratiska perspektivet har det också framgått att tid är en viktig faktor. Detta eftersom deltagandet är en process där individerna efter hand lär sig samspela och agera för allmänintresset.

En del av de individuella förutsättningarnas inverkan på effekterna kan beskrivas genom att medborgare med låg självförtroende i högre grad än andra uppfattar sitt deltagande som verkningslöst. Att formerna är väl avpassade är därför förmodligen särskilt viktigt för marginaliserade grupper. Samtidigt har dessa individer de största vinsterna att hämta<sup>108</sup> i de fyra medborgerliga effekterna. Dessa variabler kan relateras till demokratiska värden i en fungerande medborgarstyrelse. Ett exempel är att kritisk rationalism bör leda till att den upplysta förståelsen utvecklas. Förutsättningar finns för att förbättring av ett värde även leder till förbättring av andra, så kallad kumulativ verkan. Detta eftersom värdena har flera gemensamma drag. Likväl bör frågetecken lyftas fram, bl.a. huruvida deltagande i den lilla demokratin ger effekter på den stora demokratin.

Hur ska det tolkas om marginaliserade grupper inte involveras i projektet, eller om de deltar men inte upplever några goda effekter? Åter kan diskussionen väckas om att det är meningslöst att försöka involvera vissa grupper och att utökade deltagandemöjligheter bara leder till mer ojämlikhet. Detta skulle vara ett sätt för det elitdemokratiska perspektivet att få vatten på sin kvarn. Ett annat sätt att se på saken är att det inte tagits tillräcklig hänsyn till de marginaliserade gruppernas förutsättningar och intressen. Det skulle i så fall tala för Bachrachs och Botwinicks sätt att resonera, initiativet måste komma underifrån för att deltagande ska bli lyckat ur marginaliserade grupper synvinkel.

<sup>107</sup> Egen bearbetning

<sup>108</sup> Särskilt i min undersökning eftersom mätmetoden utgår från förändring. Individer med höga värden från början bör således ha svårare att göra framsteg. I analysen ges en översikt genom att ursprungsklassificeringen av medborgartyper ställs upp mot effekterna.

### 3 Tidigare forskning

Jag avser i detta avsnitt behandla tre frågor. För det första ska jag i övergripande termer beskriva deltagande i Sverige på olika arenor och för olika grupper. Eftersom gruppernas deltagande i många fall skiljer sig åt blir deras respektive egenskaper och resurser en utgångspunkt vid förklaringsförsök. Resurser och egenskaper brukar sammankopplas, där de sistnämnda mäts med hjälp av attityder till sig själv och omgivningen. För det andra ska jag redogöra för resultat rörande effekterna av deltagande, och om möjligt särskilja mellan olika grupper. Slutligen vill jag lyfta fram data från försök att öka deltagande i områden med hög andel resursbegränsade invånare.

#### 3.1 Övergripande om medborgerligt deltagande

Vid en jämförelse av deltagande i riksdagsvalet över tid är en sjunkande trend påtaglig. Till valet 1976 gick 91,8% till valurnorna, 1998 var deltagandet nere på 81,4%. Tillbakagången kan spåras till i stort sett samtliga väljargrupper, men vissa utmärker sig mer än andra. Av gruppen arbetslösa, som mätts sedan 1985, är nedgången fram till 1998 närmare 18 procentenheter (totalt 60,3% röstande). Antalet förvärvsarbetande röstare har under samma tidsperiod sjunkit med cirka 6 procentenheter (totalt 84,2%). Även om skillnaderna i röstminskning de senaste valen inte är uppseendeväckande mellan alla grupper, blir de absoluta talen i många fall allt mer påtagliga. Ett exempel är att låg- och medelutbildade de sista 16 åren bara tappat ett par procentenheter gentemot högutbildade, men där den sammanlagda skillnaden nu är ca. 10 procentenheter.<sup>109</sup> Utländska medborgare fick rösta i de kommunala valen för första gången 1976. Deltagandet uppgick då till 60%. Vid det senaste valet var motsvarande siffra nere på 35%, alltså nästan en halvering. Vad gäller riksdagsvalet brukar invandrare ligga cirka 10 procentenheter under genomsnittet av väljarkåren.<sup>110</sup> Bostadsort och kön är två variabler som inte visar några större skillnader i valdeltagande. Däremot verkar ålder och civiltillstånd ha viss inverkan. Ensamstående och unga har en tydligare nedgående trend än sina motsatser och hade vid 1998 års riksdagsval siffror på dryga 70%. Flera av de variabler som redovisas kan överlappa varandra, Bennulf och Hedberg utkristalliserar därför ”den socialt starke” och ”den socialt svage”. Förstnämnda är välutbildad, har en sysselsättning, tillhör medelklassen och är gift eller samboende. Den socialt svage besitter motsatta resurser. Resultat från 1998 års riksdagsval visar att 95% av de socialt starka röstar, medan de socialt svaga bara hade 54% röstande.<sup>111</sup>

Även på andra deltagandearenor finns stora skillnader mellan olika grupper. Förutom valdeltagande består ju manifest politiskt deltagande av kontakt med politiker och medlemskap i parti. I en undersökning av Teorell och Westholm görs jämförelser mellan dels förvärvsarbetande och arbetslösa, dels mellan invandrare och infödda. Kontakten med beslutsfattare (totalt 7%) var 1997 lägre för arbetslösa än för förvärvsarbetande. Partiaktiviteten däremot var likvärdigt låg för båda grupperna, på runt 5%. Invandrades kontakt med politiker och partiaktivitet är båda flera procentenheter lägre än för infödda.<sup>112</sup> För manifesta icke- konventionella aktiviteter, som kan betraktas som alternativa vägar att påverka politiken, ligger grupperna arbetslösa, invandrare och lågutbildade runt 25 procentenheter lägre i aktivitet än sina motsatser. Det samma gäller för föreningsaktivitet, där skillnaderna är ännu lite större.<sup>113</sup>

<sup>109</sup> Bennulf & Hedberg, 1999, s. 88- 96

<sup>110</sup> Soininen & Bäck, 1999, s. 67- 76

<sup>111</sup> Bennulf & Hedberg, 1999, s. 88- 101

<sup>112</sup> Teorell & Westholm, 1999, s. 34- 42

<sup>113</sup> Pettersson et al., 1998, s. 76- 78, 88- 93

I Demokratirådets rapport 1998 undersöks medborgerliga färdigheter. Det kan handla om att hålla ett anförande eller att vara med och fatta beslut på ett möte. Framför allt verkar det vara via arbetsliv och studier som tillfällena ges att utöva dessa färdigheter. Att arbetslösa, invandrare och lågutbildade åter ligger långt under genomsnittet är därför på intet sätt anmärkningsvärt. De resursbegränsade har svårt att hävda sig på deltagandearnor som ställer särskilda krav på kontakter samt initiativ- och formuleringsförmåga. Detta apropå diskussionen, huruvida initiativet till deltagande bör komma upp- eller nerifrån. Demokratirådets data tycks ge stöd åt uppfattningen att initiativ åtminstone inledningsvis bör komma uppifrån. De data jag hittills redogjort för visar dessutom överlag på det faktum att deltagande är kumulativt.<sup>114</sup>

I teoridelen delade jag in såväl aktivitet som passivitet, grundad i antingen tillfredsställelse eller missnöje. Tillfredsställelse med samhällssituationen kopplat till t.ex. tidsbrist anses skapa inaktiva individer där "hälsan tiger still". Men passiviteten finns också bland individer som känner stort missnöje, en "tyst vanmakt". Möller menar i en "positiv" tolkning av passiviteten att det för påfallande många människor är hälsan som tiger still. Vidare säger författaren att aktiviteten inom vissa områden ökar, exempelvis bojkotter av olika slag. Han medger dock att passiviteten för allt fler har kommit att handla om tyst vanmakt och frustration.<sup>115</sup> Om man får tro Demokratirådets rapport 1998 har den tysta vanmakten ökat i alla de roller som undersöks. Rollen som har särskilt hög andel är den "arbetslösa" med 63%.<sup>116</sup> Jag vill dock påpeka en svaghet i Demokratirådets angreppssätt. Det utgår nämligen från vissa specifika roller, i det här fallet som arbetslös. Enligt mig är det inte orimligt att t.ex. i rollen som boende lättare uppleva påverkansmöjligheter. Det är skillnad på att få påverka tapetsering av lägenheten och att försöka påverka arbetsmarknaden via facket. Undersökningen sträcker sig således inte till påverkansmöjligheter överlag, där resultaten kan se annorlunda ut.

Likväl existerar tyst vanmakt, varför det är intressant att studera bakomliggande förklaringar. Demokratirådet för fram faktorerna system- och självtilltro, vilka bl.a. berör individens upplevelse av påverkansmöjligheter. Genomsnittet för systemtilltro i undersökningen ligger på 4,0 (skala 1 till 10). Av de grupper jag bevakar mer noggrant är värdena varierande. Invandrare har en förhållandevis hög systemtilltro med ett snitt på 4,1 medan lågutbildade och arbetslösa placerar sig på 3,8 respektive 3,7. Genomsnittet för självtilltron i undersökningen ligger lite högre med 4,6. Skillnaderna till invandrare, lågutbildade och arbetslösa är större än i systemtilltron med värden strax under fyra för alla tre grupperna.<sup>117</sup> Trots att dessa grupper relativt ofta är passiva och därtill i många fall känner tyst vanmakt, är värdena på system- och självtilltro alltså inte påfallande mycket sämre än genomsnittet.

Demokratiutredningen hävdar att det inte finns några bevisade förklaringar till invandrades låga deltagande. Invandrare har i förhållande till riksgenomsnittet visat sig vara t.o.m. mer intresserade av politik och besitta en högre systemtilltro. Inte heller sociala faktorer som utbildning sägs ge förklaring. Slutsatsen är att utanförskap och diskriminering kan vara orsaken.

---

<sup>114</sup> Pettersson et al., 1998, s. 88- 89, 122- 124

<sup>115</sup> Möller, 1999, s. 152- 158

<sup>116</sup> Pettersson et al., 1998, s. 44- 45

<sup>117</sup> Pettersson et al., 1998, s. 59, 88- 93

*”Om förklaringarna inte står att finna hos de invandrade själva, riktas misstankarna mot det samhälle de bosatt sig i.”<sup>118</sup>*

Möller menar utifrån 120 intervjuer att det är en blandning av faktorer som leder till tyst vanmakt. Kännetecknande är individer med låg social position och utanförskap, där det finns en upplevelse av att det politiska systemet sviker. Vidare anses det saknas möjligheter att komma till tals. Det kausala sambandet mellan misstron och passiviteten är svårt att bestämma, men effekterna är oftast av självförstärkande slag. Enligt Möller är bristerna i kunskap om samhället inte bara upplevda, utan även reellt existerande bland många av de tyst vanmäktiga. Detta vad gäller politik och påverkansmöjligheter. Många förmår inte skilja mellan politiker och tjänstemän, samt vilka kompetens- och ansvarsområden de politiska organen besitter. Huruvida ansvaret att förändra situationen ligger på det politiska systemet eller individen själv tar inte Möller ställning till.<sup>119</sup>

Jag vill betona att det finns svagheter med generaliseringar av grupper som arbetslösa och invandrare. Det visar inte minst en undersökning av Soininen och Bäck. Genom en uppdelning i hög respektive låg integration (ett index bestående av förvärvsarbete, äktenskap, socialt umgänge, föreningsmedlemskap och massmediakonsumtion), framkommer att invandrare med hög integrationsnivå är mer medborgerligt engagerade. Intresset för rikspolitik var bland dessa 31%, mot de lågintegrerade 17%. Skillnader påvisas även vad gäller politiskt självförtroende och kunskap om politik.<sup>120</sup> Tyvärr framgår det inte av undersökningen hur stor del av invandrarna som uppskattas tillhöra respektive idealtyp.

För att sammanfatta är deltagande på flera olika arenor sjunkande, särskilt för vissa grupper. Passiviteten för dessa grupper verkar i tämligen hög utsträckning kunna beskrivas som ”tyst vanmakt”. Jag anser att detta är ett starkt argument mot det elitistiska demokratiperspektivet, vilket ser frånvaro av aktivitet som ett uttryck för att tillfredsställelse med nuvarande ordning råder. Omfattningen av den tysta vanmakten innebär att många människor, trots att de är starkt kritiska till olika beslut och sin egen situation, avstår från att ens försöka påverka. Dessa grupper anser sig inte bli sedda, vilket bör kunna betraktas som en form av utanförskap. Eftersom arbetsliv och studier är två ytterst viktiga platser för att erhålla medborgerliga färdigheter och få ett socialt kontaktnät, är situationen naturligtvis mörk för den arbetslöse. En annan inverkan kan vara bristande kunskaper om samhället. Likväl kan ingen enskild faktor förklara icke- deltagandet, istället tycks den totala livssituationen vara avgörande. Genomgången av forskning visar att fokus läggs på icke- deltagande, en slags ”eländesforskning”, vilken även är påtaglig i teorin. Jag efterlyser studier med utgångspunkt i hur dessa människor, under ofördelaktiga omständigheter, faktiskt deltar. Detta bör vara givande för att komma rätta med problemen, som nu i första hand bara beskrivs.

### **3.2 Kan effekter av medborgerligt deltagande urskiljas?**

Det tycks inte finnas särskilt mycket forskning om effekterna av deltagande. Ett vanligt förekommande antagande är likväl att det finns ett positivt samband mellan deltagande och hög själv- och systemtilltro. Frågan är bara om den höga själv- och systemtilltron följer av deltagande, eller om den är själva förutsättningen för deltagande?

---

<sup>118</sup> Göransson et al., 2000, s. 222

<sup>119</sup> Möller 1999, s. 148- 152

<sup>120</sup> Soininen & Bäck, 1999, s. 71- 78

I Demokratirådets rapport 1998 menar man att individens kunskap om samhället kan kopplas till samtalen som förs med omgivningen. Med en hög samtalsfrekvens om samhällsfrågor och med många olika samtalspartners, erhålls en högre kunskapsnivå. Likaså finns ett positivt samband till individens tolerans gentemot omgivningen. Individuell utveckling anses betingad av tillgången på mötesplatser och demokratiska institutioner.

*”Ett demokratiskt sinnelag skapas inte endast genom teoretisk förståelse utan också genom praktiska erfarenheter...Det visar sig nu att det finns en stark koppling mellan självförtro och medborgerliga färdigheter...Den demokratiska färdighetsträningen ger också rika tillfällen till diskussion med andra.”<sup>121</sup>*

Samtalsaktiviteten ger därtill likvärdig höjning av kunskapsnivån för olika sociala grupper.<sup>122</sup> Demokratirådet ger alltså en positiv bild av deltagande. Sedan må det vara en förenkling att bara mötesplatser skapas, så kommer alla. Pateman skriver utifrån sin studie av arbetares deltagande i Jugoslavien, att för dem som aldrig tidigare fått vara med och bestämma (d.v.s. saknar övning i demokratisk ordning), är det osannolikt att deltagandemöjligheter av sig självt skulle väcka starkt gensvar.<sup>123</sup> En slutsats jag drar härav är att en tämligen hög självförtro ofta besitts redan inför ett deltagande.

En undersökning av Vestlund ger empiriskt stöd för att deltagande i föreningar fungerat som skolor för demokrati. På en fråga om vad vuxna i tre kommuner fått ut av förenings- och folkbildningsarbete, sade sig ca. 90% ha upplevt gemenskap. Vidare lärde sig ca. 80% att samarbeta i högre grad och över 50% kände ett ökat intresse av och ansvar för samhället. Av de sammanlagt ca. 400 respondenterna var det bara 15% som inte hade fått ut något särskilt av deltagandet.<sup>124</sup> En svaghet med studien är att den inte ger en referenspunkt för var individerna stod innan deltagandet. Inte heller ges information om olika gruppers eventuella svarsskillnader.

Pateman menar att man måste vara försiktig med slutsatserna av medborgerligt deltagande. Detta dels för att ett relativt begränsat bevismaterial är framtaget, dels för att deltagandeformerna kan vara ofördelaktiga (t.ex. att medbestämmandet är begränsat). Sistnämnda kan medföra att den positiva utvecklingen åtminstone inte fullt ut infinner sig.<sup>125</sup> Ifrågasättande av deltagandets goda effekter riktar främst in sig just på att vissa omständigheter och former måste föreligga. Montin kritiserar sentida kommunala reformarbeten för att vara inriktade på medborgaren som konsument och brukare snarare än politisk medborgare. Detta innebär att värden som tillgänglighet, kvalitet och valfrihet står högt i kurs. Däremot har värden som annars kunde vara kopplade till deltagande, såsom ansvarskännande, intresseartikulering och delaktighetskänsla, hamnat i bakgrunden.<sup>126</sup> Putnam, en ivrig tillskyndare av deltagandets goda effekter, betonar att horisontella relationer är en grundförutsättning. Med detta menar han att medborgarna ohierarkiskt ska vara på samma nivå.<sup>127</sup>

Författare som utgår från att goda effekter följer av deltagande glömmar ofta en enligt mig viktig information, nämligen att redovisa hur många som hoppat av deltagandet ifråga. Det

---

<sup>121</sup> Pettersson et al., 1998, s. 124

<sup>122</sup> Pettersson et al., 1998, s. 117- 126, 149

<sup>123</sup> Pateman, 1970, s. 107

<sup>124</sup> Vestlund, 1982, *Hur vårdar vi vår demokrati?*, s. 20- 24, 59- 60

<sup>125</sup> Pateman, 1970, s. 85- 102, 106- 108

<sup>126</sup> Montin, 1998, s. 18- 20

<sup>127</sup> Putnam, 1996, s. 206- 222

säger sig självt att de som fortsätter inte är fullständigt uppgivna. Deltagande i de fall medborgarna hoppar av, bör snarare kunna leda till motsatsen av det deltagardemokratiska perspektivets paroll ”deltagande föder deltagande”, d.v.s. ”deltagande föder utanförskap”.

### **3.3 Deltagandeprojekt i utsatta områden**

Följande avsnitt bygger på ett axplock av utvärderingar som gjorts av projekt (främst i utsatta områden) med medborgerligt deltagande. De två huvudfrågor jag ställer mig är huruvida marginaliserade grupper deltar och vilka inverkan faktorer som i så fall finns, samt vilka resultat projekten uppvisar och om effekter på deltagarna fastställts.

I storstadsutredningens rapport ”Levnadsvillkor i storstadsregioner” konstateras att det är svårt att hitta något bostadsområde bland storstadsregionernas minst attraktiva som entydigt är inne i en positiv spiral i den meningen att koncentrationen av lågresurshushåll och utlandsfödda minskar.<sup>128</sup> Utifrån ett boendeperspektiv är den sammantagna bilden i väsentliga delar mörk. Dålig förankring bland de boende och brister i kanalerna för boende att påverka inriktningen av förnyelse anses ha bidragit till att försämra utfallet.<sup>129</sup> Denna typ av utlåtande ligger sannolikt till grund för de satsningar ”underifrån” som kommit att omnämnas i många projekt under senare år. I vilken grad det medborgerliga deltagandet verkligen blivit mer omfattande och inflytelserikt råder det dock delade meningar om.

Enligt Dahlstedt har deltagande uppfattats som en förutsättning för att utsatta områden ska få en annan utveckling, med mindre segregation. Men i många fall har dessa politiska ambitioner likväl stannat på ett retoriskt plan. Ett genomgående drag i de intervjuer han genomfört med boende i samband med stadsdelsreformen i Stockholms förorter, är att det pratas mycket, men sker lite i praktiken. De idéer som till en början uppfattades som bra av de boende, omformuleras till lögner när inflytande uteblir och misstron mot politikerna förstärks. Detta leder till att många tappar engagemanget de först kände. Dahlstedt menar att mönstret är återkommande och hänvisar bl.a. till lokala integrationsprojekt i Malmö. Byråkrater och politiker har varit väldigt måna om medborgarnas stöd, utan att de sistnämnda har fått något inflytande över själva projekten. Stödet i form av namnunderskrifter framställs av Dahlstedt som en skenmanöver för att få in pengar.<sup>130</sup> En undersökning av Stockholms stads satsning för att 1998 öka valdeltagandet i de mångetniska förorterna, visar på ett stort missnöje med tillvägagångssättet. Invånarna tyckte att projekten präglades av envägskommunikation, där förenklade budskap förmedlades. Enstaka goda undantag som att involvera invandrarföreningar för att hålla politikerträffar, avhjälpste alltså inte det låga valdeltagandet.<sup>131</sup>

Andersson skriver att det finns många exempel där boendeinflytande inte fungerat och ett fåtal där det har fungerat. Han menar att formen för deltagandet och ett öppet förhållningssätt från de ansvariga är avgörande för framgång, vilket även kan medföra utveckling för individen.

*”Där det har fungerat så har vikten av boinflytandet poängterats och processen har varit viktig. Processen har fått tid och de boende har fått gensvar för delar av sina ståndpunkter...en planeringsprocess med de boende som medverkande kan fungera som*

<sup>128</sup> SOU 1989: 67, ”Levnadsvillkor i storstadsregioner”, s. 19

<sup>129</sup> SOU 1989: 67, s. 152

<sup>130</sup> Dahlstedt, 1999b, ”Mellan retorik och praktik”, s. 20- 21

<sup>131</sup> Dahlstedt, 1999, s. 56- 61, 109- 115

*mobiliserande faktor i ett grannskap som lämnar områdets innevånare med starkare sociala nätverk, starkare organisationer, ett ökat socialt kapital och kunskaper.”<sup>132</sup>*

Detta är en intressant synpunkt, som ligger väl i linje med tanken att ett lyckat deltagande kräver insatser såväl uppifrån som nerifrån. Samtidigt bör man ha i åtanke att Andersson drar sina slutsatser utifrån endast tre undersökningar.

Sydlänsprojektet<sup>133</sup> är en satsning på nio projekt för att finna former för hur medborgerliga initiativ till utveckling av lokalsamhället skulle kunna stödjas genom fysisk planering. I åtta av de nio fallen var det ett kommunalt beslut som startade de lokala processerna och möjliggjorde medborgarnas engagemang. Projektet liksom den samlade utvärderingen har alltså ett tydligt uppifrånperspektiv. Utvärderingen pekar på en rad faktorer som påverkat det medborgerliga engagemanget. Till försvar för projekt startade uppifrån sägs initiativets ursprung vara av begränsad betydelse. Vidare varierar intresset för att engagera sig i frågor som rör det egna lokalsamhället starkt. Det räcker således inte med att frågorna ligger nära invånarnas vardag. De tre faktorer som i rapporten lyfts fram som viktiga för att aktivera är upplevd hotbild, valet av förändringsledare och Ortsstrukturen. På platser där en skola eller ett hotell ska läggas ned, har medborgerlig mobilisering varit lätt att iscensätta. Förändringsledarens viktiga position förklaras av att denne ofta besitter flera roller. Det är denna person som ska agera samtalsledare, utbildare, informatör samt koordinator mellan initiativtagare och deltagarna. Att förtroende finns för denna nyckelperson är nödvändigt. Angående Ortsstrukturen förefaller det på vissa ställen saknas en tradition för medborgerligt engagemang medan det på andra håll är en självklarhet att ta ansvar för den egna ortens utveckling. Kännetecknande för de förstnämnda är en heterogen befolkningssammansättning med hög omflyttningsfrekvens. Det är inte orimligt att dessa orter dessutom har svårare att enas kring gemensamma hotbilder. På orter med stort ansvarstagande kan ett starkt föreningsliv och etablerad småföretagaranda vara påfallande.

För att deltagandeprojekten ska fungera bra, omnämns framför allt vikten av att dels börja med att bygga upp en kunskapsbas för området, dels att det finns spelregler och att dessa är tydliga. Båda punkterna anses vara särskilt betydelsefulla i heterogena orter. Kunskapsbasen är en inventering av ortens historiska och kulturella arv. Denna skapar förutsättningar för att förstå den nuvarande situationen och möjligheterna att genomföra förändringar. Att tydliga spelregler finns redan från början har sina förtjänster. Risken minskar att deltagarna efterhand känner sig svikna på inflytande. Samtidigt innebär det en begränsning av påverkansmöjligheter underifrån redan under inledningsfasen. Sydlänsprojektet har flera fall av brister vad gäller kunskapsbas och tydliga spelregler.

I utvärderingen av projekten framhävs att deltagarna uppvisar både kompetens och mognad. I två av fallen menar de kommunala företrädarna dessutom att medborgarna blivit mer aktiva och engagerade. Överlag ses medborgarinflytandet som skapande av medborgaranda och demokrati. Några kommuner har även sett omedelbara ekonomiska och planeringsmässiga fördelar, bl.a. genom färre överklaganden. Jag finner att effekterna som omnämns tenderar att vara ospecificerade och svagt bevisade. Diskussion saknas bl.a. om vilka egenskaper som kan ha funnits hos dessa människor på förhand. Faktum är att hela rapporten brister i klara resultat överensstämmande med de slutsatser som dras. Trots att studien innehåller projekt på orter med stora grupper invandrare och arbetslösa, tas aldrig dessas förutsättningar och deltagande upp i konkreta termer. Detta ser jag som märkligt eftersom ett sådant underlag skulle kunna

<sup>132</sup> Andersson, 1999, *Med(bor)rgaren*, s. 14

<sup>133</sup> Bakom projektet står Folkkrörelserådet, Boverket och ett antal Länsstyrelser



ge intressanta jämförelsemöjligheter. Vad som dock fastställs är att det inte bara är individen det hänger på, utan även områdets karaktär. Denna slutsats går i linje med Putnams resonemang kring socialt kapital.<sup>134</sup>

Botkyrka kommun ingår sedan 1998 i ett nationellt projekt som avser påvisa hur man kan arbeta i ett bostadsområde<sup>135</sup> för att bryta segregationen. Det är ett treårsprojekt som arbetar med fyra kärnfrågor: sysselsättning, trygghet, svenska språket och demokrati/medborgarinflytande. I den andra uppföljningen våren 2000 framhävs att goda resultat uppnåtts, framför allt i de två sistnämnda kärnfrågorna. Stormöten har genomförts en gång i månaden, med information och debatt. Dessa möten samlar uppemot 100 personer per tillfälle. För att få uppslutning har det varit essentiellt att beröra vardagsnära och viktiga frågor, samt anpassa sig till de boendes livssituation (bl.a. tidpunkten för mötena). Slagordsmässigt sägs 35% av fittjaborna ha deltagit i förändrings- och utvecklingsarbetet. Siffran är högst tveksam eftersom det senare i rapporten framkommer att samma person kan räknas flera gånger.<sup>136</sup> Detta bekräftas av Björn Adelly, ansvarig för demokratifrågor, som berättar att de första arbetsgruppsmötena visserligen lockade runt 30 personer, men att deltagandet sedan tunnats ut. Faktum är att förutom stormöten, har försöken med brett deltagande lagts åt sidan. Istället satsas det på, dels ett föreningsråd som samlar många invandrargrupper vid samma bord, dels en framtidsverkstad för området (bestående av redan engagerade och tjänstemän).<sup>137</sup>

Ytterstadssatsningen i Stockholm var ett jätteprojekt som löpte över fem år och omfattade 13 förortsområden (dessa iscensatte i sin tur lokala projekt). Målet för 500-miljonerssatsningen var att bryta segregationens negativa mönster i Stockholms stad, bl.a. genom medborgarinflytande. Arbetsgrupper bildades med boende i majoritet. Underifrånperspektivet var en central idé, men som begränsades efterhand främst till rätten att föreslå insatser. De viktigaste mobiliseringsvägarna för att knyta till sig deltagare var via personliga kontakter, föreningar och möten rörande satsningen. Karaktäristiskt för många av deltagarna var att de hade arbete, svenskt ursprung (trots hög invandartäthet i områdena), ytterligare något engagemang, bott länge i området (över fem år) och trivdes, samt särskilda frågor<sup>138</sup> som de ville driva. Möjligheterna för de sistnämnda betraktades som goda utifrån projektets upplägg och de utlovade pengarna. Det kan konstateras att framför allt invandrare och ungdomar var underrepresenterade. Överhuvudtaget var det endast två procent av de boende i stadsdelarna som någon gång deltog. Brist på tid angavs som huvudorsak till utebliven aktivitet. För de underrepresenterade grupperna fanns också en känsla av att deltagandet inte var ”på riktigt” med reellt inflytande. Invandrares låga deltagande hänvisades till språkproblem och att de skrämdes bort av formalia och krångliga rutiner i den svenska möteskulturen. Att inte invandrarföreningar användes som kanal i högre utsträckning betraktas i efterhand som ett misstag. På vissa håll gjordes ansatser till att nå de underrepresenterade grupperna, bl.a. genom att lyfta fram frågor som antogs vara intressanta. Insatserna gav inga större resultat.

I utvärderingar av projektet ansåg man sig inte kunna fastställa mängden avhopp. Likväl visar intervjuer med dem som slutat att det fanns två huvudorsaker: besvikelse över att projektet inte blev som man tänkt sig och personliga faktorer såsom tidsbrist. Den förstnämnda orsaken är begriplig vid en genomläsning av utvärderingarna. Projektet präglades av en väldigt

---

<sup>134</sup> Boverket, 1998, s. 7- 15, 48- 76, 90- 101

<sup>135</sup> I det här fallet Fittja

<sup>136</sup> Lindblad Nieminen, 2000, *Uppföljningsrapport 2: Fittja satsningen*, s. 1- 15

<sup>137</sup> Samtal med Björn Adelly, ansvarig för demokratifrågor i Fittjaprojektet

<sup>138</sup> Framför allt yttre miljön så som gatubelysning samt barn- och ungdomsfrågor

komplex organisation och med många aspiranter på inflytande. Målsättningarna ovanifrån skiftade efterhand och, som en följd, även villkoren för de lokala projekten. En slutsats som framförts är att realistiska förväntningar på inflytande och förändring bör byggas upp i inledningsfasen samt att en tydligare roll-/ansvarsfördelning hade behövts. I fråga om effekter av deltagandet nämner ett antal av projektledarna att de boende lärt sig något. Beståndsdelarna av ”något” är mer oklart, men påminner i viss mån om Putnams term socialt kapital.<sup>139</sup>

För att sammanfatta avsnittet framgår det att de marginaliserade grupperna involveras i viss grad i några av projekten, men inga konkreta siffror delges. Det förs i ett par utvärderingar resonemang kring svårigheterna att engagera underrepresenterade grupper. Att flera av projekten utförts i utsatta områden med målsättning att bryta segregation, gör avsaknaden av vissa grupper både förunderlig och olycklig. Vad gäller slutsatser om lösningar av ”problemet”, saknas sådana i utvärderingarna. Däremot tycks det finnas en enighet om att driva projekten med lagom stora förväntningar och att deltagande verkligen ska innebära någon form av inflytande. Detta har tenderat att misslyckas med följden att deltagarna blir besvikna och hoppar av. Att bevara ett högt deltagande över en längre tid verkar överlag vara svårt. Problemen kommer inte bara uppifrån. Det är viktigt att invånarna kan enas om gemensamma utgångspunkter för arbetet. Områden av heterogen karaktär har därför svårare att lyckas. Effekter som ökad gemenskap och aktivare invånare anses ha infunnit sig i flera fall. Trovärdigheten för dessa effekter är enligt min uppfattning tvivelaktig av två anledningar. Dels verkar inga reella mätningar ha utförts, dels kommer utlåtandena främst från andra än dem som sägs ha påverkats. Den sistnämnda anledningen är ett exempel på det uppifrånperspektiv som präglar de flesta projekten. Bara i enstaka fall lyckas en kombination av uppifrån och nedifrån som oftast är den ursprungliga intentionen.

---

<sup>139</sup> Berk Lind & Spångberg, 1999, *Uppföljning av ytterstadssatsningen i tre stadsdelar*, s. 11- 18 (del 1), s. 3- 21 (del 2) och Denvall & Edmark, 1999, *Ytterstadssatsningen*, s. 7- 14, 89- 94, 138- 141, 147- 163

## 4 Navestad och medborgerligt deltagande

Det här kapitlet avser jag börja med att ge en bakgrund till området Navestad och det projektet (Ringdansen) jag undersöker. Jag kommer att rikta in mig på tillblivelsen av Navestad, de konkreta initiativ som tagits under årens lopp för att förändra områdets situation, befolkningens sammansättning, samt intentionerna för och inledningsfasen av projektet Ringdansen. Därefter ska jag med hjälp av enkäter och intervjuer skapa en bild av deltagandets orsaker och effekter.

### 4.1 Navestad och de många projekten

Navestad<sup>140</sup> och närmare bestämt Guld- och Silverringen började byggas i slutet av 1960-talet som en del av miljonprogrammet. Husen (med ca. 1750 lägenheter) byggdes i två höga yttre ringar, med var sin lägre innerring (se bilaga 3). Området drog tämligen omgående till sig en hög andel invånare med sociala svårigheter. Även många av de invandrare som kom till Norrköping placerades i Navestad. När bostadsbristen minskade blev den ekonomiska och sociala segregationen än mer påtaglig. Ringarna har i princip aldrig varit fullt uthyrda och bl.a. på grund av påföljande hyresförluster startades 1976 det första projektet i Navestad. Kommunen med stöd av den statliga bostadssociala delegationen, försökte åstadkomma förbättringar av den fysiska miljön och bättre tillgodose behoven av barnomsorg. Detta sades fordra samverkan mellan många olika parter, däribland de boende. Projektet löpte ända till 1982, varefter en utvärdering gjordes. Trots vissa förbättringar kvarstod områdets grundläggande problem om befolknings- och lägenhetssammansättningen samt tillgången till arbetsplatser i närheten.

Under slutet av 1980-talet satsade det kommunala bostadsbolaget Hyresbostäder ca. 50 miljoner på att tillsammans med Hyresgästföreningen förbättra den yttre miljön. Några genomgripande förändringar genomfördes dock inte. På detta följde 1990 en planering för att skapa ett levande Navestad, präglad av kultur och engagemang med starka sociala nätverk. Tanken var således att mobilisera de boende, men arbetet kom aldrig riktigt igång. 1991 skriver kommunaldelsförvaltningen att det i Navestad finns få offentliga miljöer som fungerar som levande träffpunkter. Vidare fastslås att det till stora delar saknas ett aktivt föreningsliv. Ett exempel är Hyresgästföreningen, som under åren haft en eller flera aktiva kontaktkommittéer i området. Detta har bl.a. på grund av stor omflyttning visat sig vara svårt att upprätthålla, varför antalet minskat.<sup>141</sup>

1992 utkom en rapport om Navestadbarnas åsikter på boendet, vilken var utförd i ett samarbete mellan kommunaldelsnämnden och Hyresgästföreningen. Frågorna handlade om hur boendet upplevdes och kunde förändras. Sammantaget svarade 344 av ca. 1000 hushåll på enkäten. De flesta (85%<sup>142</sup>) ansåg att det var bra att bo i området. Samtidigt var siffran låg (25%) för dem som ansåg sig ha inflytande över sin boendesituation. Ska detta i så fall tolkas som att inflytande är oviktigt? Sannolikt inte, närmare 80% av de boende skulle själva vilja göra något för att få ner hyreskostnaderna och 60% hade något speciellt i boendemiljön som de skulle vilja ändra på. Intresse för inflytande fanns alltså, men kanske förväntade sig de boende inte kunna påverka. Ett stöd för detta är att kontakten med beslutsfattare och förvaltningsorgan visade sig vara bristfällig. Endast 39% tyckte att de fått bra information om vad kommunaldelsnämnden och förvaltningen gjorde. Om det beror på dålig information eller

---

<sup>140</sup> I dag består Navestad av fyra större delområden: Ringarna, Atrium (främst radhus), Kvarnberget (villor) och området kring Ensjön (småhus - mest sommarboende men allt mer åretruntboende).

<sup>141</sup> Lovén, 1994, *Navestad under 25 år*, s. 1- 12

<sup>142</sup> Procentalen utgår för enkelhetens skull från de som svarat på frågan. Bortfallet på de frågor jag refererar till varierar mellan 44 och 152 stycken.

bristande intresse låter jag vara osagt. På det hela taget ansåg sig 22% kunna påverka vad som hände i Navestad.<sup>143</sup> Enligt Christer Byström på Hyresgästföreningen, som utförde undersökningen, följde inga konkreta åtgärder av enkätresultaten. Detta var inte heller syftet, istället ville man hitta ett antal tänkbara eldsjälarna och skapa en "idébank" för framtiden.<sup>144</sup> Påståendet tycks mig vara motsägelsefullt med tanke på rapportens titel som talar om möjligheter till förändringar och förbättringar. Jag finner Byströms resonemang aningen motsägelsefullt med tanke på rapportens titel, *Navestad arbetsbok 2- Din chans att förändra och förbättra ditt Navestad*.

Kunskapsringen startades upp 1993 med 16 deltagare. Antalet har sedan varit uppe på flera hundra elever för att åter sjunka tillbaka lite grann. Syftet med Kunskapsringen är att bryta socialbidragsberoende, isolering och arbetslöshet. Förutom undervisning av traditionellt slag har Kunskapsringen, under en period, lett kooperativ verksamhet. Det sistnämnda innebar en mer praktisk inriktning, där deltagarna var med att iscensätta verksamheten och sedan arbeta t.ex. på ett bageri. Kerstin<sup>145</sup> som är lärare på Kunskapsringen menar att många goda resultat bland deltagare uppvisats genom åren.<sup>146</sup>

Inför projektet "Nya Navestad" konstaterar projektsekreterare Anita Lovén följande.

*"I Navestad har under snart sagt alla år projekt avlöst varandra och upphört av en eller annan anledning. Det har inte varit tillräckligt. Därför föreslås att arbetet bedrivs kontinuerligt."*<sup>147</sup> *"...Kanske är det dock så att enkäter, frågor i arbetsböcker, områdestidningar, enstaka stormöten inte räcker till för att nå kontakt och sprida information? Direkt kontakt för dialog/samtal kan behövas."*<sup>148</sup>

Detta kan vara en sund självrannsakan, men ger i samma uttalande en delförklaring till situationen. Det är nämligen bara tal om informationsspridning, inte om att ge de boende inflytande. Vidare uttrycks att de boende, trots andra intentioner på papperet, fått en undanskymd roll i de tidigare projekten.

*"Det är helt nödvändigt att kommunen- politiker...i samråd med bostadsbolaget- tar ställning och beslutar vad man vill med Navestad!...Alternativet är att lämna området åt sitt öde."*<sup>149</sup>

"Nya Navestad" sattes igång 1994 och har i uppdrag att ta ett helhetsgrepp på området. Första steget var att föreslå insatser på både kort och lång sikt för att skapa ett attraktivt och mångsidigt område. Syftet verkar främst vara inriktat på att få lägenheterna uthyrda, men för att kunna nå goda resultat är inställningen att de boende bör inkluderas i arbetet. Vaga formuleringar som "att få till stånd integration" förekommer också. Deltagandet tycks således i första hand fylla en målfunktion, snarare än som medel för invånarnas utveckling och demokratiska skolning. För projektet finns ett 16-punktsprogram bestående av pågående åtgärder och förslag till nya. Frågorna rör allt ifrån bildande av företagarförening till att en speciell Navestaddag ska återinrättas. Bostadsmöten har anordnats, men initiativet lockade bara några få. I tron att anonymiteten var problemet begränsade man sig till mindre delar, där

<sup>143</sup> Hyresgästföreningen, 1992, *Navestad Arbetsbok 2- Din chans att förändra och förbättra ditt Navestad*, s. 2-5, 28-29

<sup>144</sup> Samtal med Christer Byström på Hyresgästföreningen i Norrköping

<sup>145</sup> Detta är ett fingerat namn. "Kerstin" är en av intervjupersonerna i Ringdansprojektet

<sup>146</sup> Intervju med Kerstin

<sup>147</sup> Lovén, 1995, *Rapport och förslag till handlingsprogram för Nya Navestad*, s. 6

<sup>148</sup> Lovén, 1994, s. 6

<sup>149</sup> Lovén, 1995, s. 6

även ”knacka-dörr-metoden” användes. Trots detta tillvägagångssätt var uppslutningen låg. Den sammantagna bedömningen hösten 1995 var att det initiala arbetet lett till konkreta planeringsinsatser och ökade aktiviteter bland olika grupper. En positiv utvecklingsspiral sägs därför skönjas.<sup>150</sup> Tonen är ändå bitvis en aning ödesmättad och vittnar om svårigheterna att förändra. Under våren 1998 läggs Nya Navestad gruppen ner, för att senare ombildas inom Ringdansprojektet. Utåt sett har denna ombildade gruppen inte haft någon framträdande roll.<sup>151</sup>

Förutsättningarna för uppslutning kring projektet Ringdansen torde således inte vara perfekta. I teorin framhålls ju trovärdighet som essentiell för att engagera marginaliserade grupper, vilken bör vara skadad efter alla halvdana insatser.

#### **4.1.1 En statistisk bild av Navestad**

Kan någon förändring i områdets sammansättning och invånarnas resurser märkas av alla insatser? Ett axplock av data från Ringarna och Navestad visar inte på några större trendbrott under 1990- talet. Befolkningsantalet har sjunkit betänkligt (närmare 45%) i Ringarna under en tioårsperiod. Mellan 1989 och 1999 förvandlades antalet boende i området från 3371 till 1866. Närmare hälften av de ca. 1650 lägenheterna står idag tomma bl.a. efter lång tids hyresstopp. 1998 var andelen invandrare<sup>152</sup> i Ringarna 63%, en ökning med 20 procentenheter på fyra år. Skillnaden mot Navestad som helhet och framför allt kommunen är markant, där siffrorna är 36% respektive 13%. Samma år hade 38% grundskoleutbildning, 46% gymnasieutbildning och 9% eftergymnasial utbildning i Navestad. Detta innebär en viss ökning i de två senare kategorierna under 1990- talet. Vid 1998 års allmänna val var siffrorna, precis som tidigare, låga för Ringarna. Av de berättigade, röstade 63% till Riksdagen och 58% till kommunen. Om andelen arbetslösa eller personer i arbetsmarknadsåtgärder undersöks är värdena i Ringarna inte mycket högre än på många andra ställen. Att dessa siffror inte berättar hela sanningen visar statistik på andelen förvärvsarbetande. I Ringarna arbetade 1998 endast 27% av invånarna i åldern 20- 64, medan motsvarande siffra för Norrköping är 69%.<sup>153</sup>

Tendensen är klar, oavsett vilken aspekt som än lyfts fram, sticker Ringarna ut från omgivningen. Att det mesta hänger samman, visas även av att mönstret upprepas i siffror för socialbidragstagare, ohälsotal, medelinkomst och förtidspensionering. Vad insatserna i området bidragit till är således svårt att sia om, kanske hade klyftorna ökat än mer om ingenting gjorts.

#### **4.2 Projektet Ringdansen**

Bakgrunden till projektet Ringdansen är att Norrköping lyckades förlägga en regeringskonferens i staden. Temat fastställdes till ”Kan byggandet åter bli en motor i svenskt näringsliv?” Intresset kom efterhand främst att rikta sig mot ombyggnad av miljonprogramområden, varför Navestad låg nära till hands. Regeringen lanserade samtidigt de så kallade gröna miljarderna, ett stöd för ekologisk omställning. Året var 1997 då Norrköpings kommun, i samarbete med Hyresbostäder, HSB och Skanska bestämde sig för att lämna in en ansökan. Denna ansökan formulerades med tanken att ombyggnaden, genom en satsning på ekologiskt uthållig boendemiljö och social utveckling, skulle förändra områdets

---

<sup>150</sup> Lovén, 1995, s. 3- 13

<sup>151</sup> Andersson, 1999, s. 21- 22

<sup>152</sup> Vanligaste var människor från Bosnien- Hercegovina, Turkiet och Jugoslavien

<sup>153</sup> Uppgifterna kommer från Bo Kling, statistiker vid Norrköpingskommun

status. Detta bl.a. med hjälp av nya boendegrupper i området och en social gemenskap skapad av processen. De boende bestämde få delta i ombyggnadsprocessen. Förhoppningen var att de boende skulle lära känna varandra, organisera sig och bli mer handlingskraftiga. I slutet av 1997 informerades de boende i Ringarna om den planerade ombyggnaden, då också intresseanmälningar (ett 90-tal skrev upp sig) för deltagande togs upp. Projektet drabbades sedan av förseningar och diverse problem, t.ex. hoppade intressenter av och ansökningsprocessen drog ut på tiden.<sup>154</sup>

Boendedeltagandet kom, enligt Ragnar Andersson som i två rapporter studerat projektets inledning, på mellanhand dels p.g.a. tidsfördröjningen i sig, dels p.g.a. att parterna bakom Ringdansprojektet hade olika syn på de boendes roll i förhållande till huvudmålsättningen om att förändra bilden av Navestad. Effektivitet (framför allt tidsmässigt) kom att stå mot boendedeltagandet. En enighet verkar dock ha funnits om att de boende var att betrakta som tämligen svaga. Det fanns därför en övertygelse bland politiker, kommunala tjänstemän och anställda på Hyresbostäder att arbetet med de boende måste gå genom de professionella hjälparna i området (både som uppsökare och problemlösare).

Under fördröjningsperioden menar Andersson att informationen kring projektet var bristfällig från de ansvariga parterna. Motiveringen var att information ansågs kunna bli vilseledande när ännu inget var helt klart. Ett exempel på att detta ändå skedde var att skisser på ombyggnaden i ett tidigt stadium offentliggjordes (krävdes i ansökningshandlingarna), vilket liknade färdiga förslag. Incidenten väckte visst misstroende, då de boende upplevde sig utestängda ur processen. Uppgifter som organisering och finansiering av projektet låg av förklarliga skäl redan bortom deras inflytande.

*"För hyresgästernas del kom projektet att gå i stå...En svekdebatt börjar komma. Det sprids rykten om att avsikten med ombyggnaden är att bli av med delar av de nu boende - främst invandrare och socialbidragstagare."<sup>155</sup>*

Det blev dock något av en nystart i slutet av 1998, då Ringdans AB bildades med en VD som ansåg sig obunden av projektets tidigare skeenden. En bild som även förmedlades av kommunalrådet Jan-Olov Johnsson.

*"Bolagsbildandet blir starten för projektet. En mycket väsentlig del av det fortsatta projektet blir att få till stånd en fördjupad boendemedverkan...Det var extremt olyckligt att processen för boendemedverkan var tvungen att bromsas upp p.g.a. förseningen, men man bedömde att det inte var bra att jobba vidare med detta när det var så mycket som inte var klart...Det blir mentalt svårt att mobilisera igen men både kommunen och Hyresbostäder är fast beslutna att genomföra projektet."<sup>156</sup>*

Andersson menar att även om de boende fått inflytandekanaler, är det som helhet en betydligt passivare roll än i de inledande visionerna för Ringdans. Han lägger fram flera orsaker till den uppkomna situationen. För det första konkretiserades aldrig boendeflytandet i inledningsfasen och ingen part tog ansvar för frågan. Deltagarna hade nu fått rollen som idébank utan vare sig beslutsrätt eller ansvar. Vidare vidmakthölls ojämna maktförhållandena mellan de inblandade. En grupp bestående av kommunalråd, högre kommunala tjänstemän,

---

<sup>154</sup> Andersson, 1999, s. 15- 20

<sup>155</sup> Andersson, 1999, s. 20- 21

<sup>156</sup> Intervju med Jan-Olov Johnsson, kommunalråd, i områdestidningen MIN (Magazinet I Navestad), nr 3, 1998, s. 2- 4

bygggherrar och fastighetsförvaltare hade initiativet, insynen och var de som handlade. Övriga två huvudaktörer, den lokala kommunala organisationen och de boende, hade inte samma insyn eller initiativmöjligheter. Bristen på starka och aktiva organisationer och institutioner bland de boende kan ha lett till att dessa inte krävt aktivt inflytande. Boendeflytandet måste slutligen ges ordentligt med tid. Från den första namnsamlingen om intresse för deltagande, tills dess den första referensgruppen sjsattes, tog det runt ett och ett halvt år.

Anderssons andra rapport syftar till att beskriva vad som skett i boendeflytandeprocessen mellan april och augusti 1999, samt att skildra inblandade aktörers reaktioner och åsikter. Fokus ligger främst på de boendeaktiva, vad de anser om boendet och möjligheterna att påverka. Anderssons studie bygger på deltagandeobservationer från projektets fyra första bomöten och intervjuer med ett antal boendeaktiva.

Till boendemötena kom genomsnittligt 25- 30 boende. De aktiva hade bott relativt länge i området. Två tredjedelar var infödda svenskar, i övrigt var syriansk bakgrund vanligast. Under mötena placerade sig invandrarna och infödda blandat. Många av de aktiva hade gott om tid, p.g.a. pensionering eller arbetslöshet. Intervjuerna visar att de flesta aktiva kom att delta efter en inbjudan från Hyresbostäder. Denna var direkt riktad efter att de boende hade anmält sig vid ett tidigare informationsmöte. Flera av de aktiva har något skäl som gör dem relativt nöjda med sitt boende. Anledningen ligger oftast nära dem själva, t.ex. lägenhetens utformning eller viljan att bo på en viss våning. Inte oväntat vill de flesta deltagarna bo kvar. Rollen gentemot omgivningen (familj och intresserade grannar) är att informera om vad som händer på mötena, snarare än att agera ombud.

Andersson resonerar att motivet för att delta inte är så mycket att förändra, som att bevaka de fördelar man upplever sig ha uppnått. Det finns dock en motsägelse i påståendet, då det vanligaste uttalade motivet för deltagande är att få information på ett tidigt stadium. Mellan mötena finns ingen gemensam förberedelse. Likväl skönjer Andersson vissa små tendenser till nya nätverk mellan deltagarna. De intervjuade känner nu igen de flesta andra från boendemötena till utseendet, men oftast inte närmare än så. När man träffas i andra sammanhang, utbytes hälsningsfraser, men vanligtvis diskuteras inte några bofrågor.

Andersson ger i sin sammanfattande diskussion uttryck för en rollfördelning där initiativ tas från projektledningen och de boendeaktiva reagerar på dessa. Boendeflytandet rör främst konkreta detaljer, men med tiden har allt större delar av ombyggnaden blivit föremål för diskussion. Denna rollfördelning tycks passa en del av de boendeaktiva. Ett annat synsätt förekommer dock, där man anser att planeringen borde börja med förutsättningslösa visioner. Båda sidor är inne på att mer tid för odling av idéer och ställningstagande är önskvärt.

De boendeaktiva upplever även brister i öppenhet och återkoppling. Sistnämnda yttrar sig genom att deltagarna vill se resultat av sitt arbete. Flera ifrågasätter nyttan av att delta om det inte leder någon vart. Passivitet bland de boendeaktiva är enligt Andersson den mest anmärkningsvärda företeelsen i processen. Detta bl.a. beroende på att många var för sig har uppfattningar och frågor. Han efterlyser därför samarbete och diskussion av ett mer utvecklat slag.<sup>157</sup> Jag tycker dock inte att Andersson beaktar att boendedeltagandet är en process som kräver tid för att sätta sig ordentligt.

---

<sup>157</sup> Andersson, 1999b, *Rapport '99 Navestad*, s. 2- 13

### 4.3 De två arbetsgrupperna i Ringdansprojektet

Ringdansgrupp 1 har på de hittillsvarande fem mötena i genomsnitt samlat 14,5 deltagare. Av gruppen som formellt består av 21 personer har 13 kommit på tre eller fler möten. De 8 personer som gått på två möten eller färre, har inte kommit till någon av de tre senaste träffarna. Det är således enkelt att fastställa en nedåtgående trend i deltagandet. I förhållande till de två första mötena, samlar de två sista mindre än hälften så många deltagare.

Ringdansgrupp 2 har på de hittillsvarande 10 mötena i genomsnitt samlat 12,5 deltagare. Till 6 möten eller fler har 12 av deltagarna kommit. Formellt består gruppen av 16 personer, men två deltagare har gått på högst två möten. Ytterligare två personer var med under de fem första mötena, för att sedan inte återvända. Under de inledande mötena kom oftast runt 15 deltagare. Den senaste tiden har cirka 10 deltagare varit närvarande.<sup>158</sup>

#### 4.3.1 En samlad bild av deltagarna och deras uppfattningar

I de följande avsnitten ska jag fördjupa mig i de resultat jag själv samlat in och närmast den enkät som är bifogad bilaga ett. Det är sammanlagt 22 deltagare som svarat på enkäten. Av dessa har alla utom två gått på de allra flesta mötena. Resultaten bygger således på de mest engagerade. Från arbetsgrupp 2 har 12 samlats in, medan 10 svar inkommit från arbetsgrupp 1. De två grupperna skiljer sig inte nämnvärt i fråga om sociala och medborgerliga resurser. I arbetsgrupp 2 finns ett par fler med begränsade resurser av båda slagen, men gruppen är också större. Tabell 1 visar fördelningen av resurser för de 22 deltagarna.

**Tabell 1 Ringdansgruppernas fördelning av sociala och medborgerliga resurser<sup>159</sup>**

Medborgerliga resurser	Sociala resurser		
	Stora resurser	Begränsade resurser	Totalt
Stora resurser	7	1	8
Relativt stora resurser	2	9	11
Begränsade resurser	1	2	3
Totalt	10	12	22

Som synes tillhör närmare en tredjedel en kategori med både stora sociala och medborgerliga resurser. Med utgångspunkt från statistiken om Ringarna, är gruppen överrepresenterad, vilket dock på intet sätt är oväntat. Att endast två deltagare har begränsade resurser i båda fallen är ett tydligt tecken på svårigheterna att nå de mest marginaliserade i samhället. Samtidigt är en näraliggande kategori, med begränsade sociala resurser och relativt stora medborgerliga resurser, högt representerad (totalt 9 personer). Av de 11 personer som betecknas ha relativt stora medborgerliga resurser, består ”resursen” i 10 fall av att ha röstat i de senaste allmänna valen. Detta innebär att mindre än hälften av alla deltagarna varit aktiva tidigare. Att de två största kategorierna är något av varandras motsatser, visar på olika resurstypers kumulativa verkan.

Det kan vara värt att notera att kvinnor och medelålders är klart dominerande i de båda arbetsgrupperna, med antalen 16 respektive 17 av de sammanlagt 22.<sup>160</sup> De tre marginaliserade grupperna som omnämndes i avsnitt 1.4, är totalt representerade som följer: 9 invandrare, fem förtidspensionerade och två arbetslösa.

<sup>158</sup> Protokoll från Ringdansgrupp 1 och 2

<sup>159</sup> Egen bearbetning, liksom övriga tabeller i detta kapitel

<sup>160</sup> I förhållande till det övriga materialet visade dessa variabler (vilka inte för sig själva ingår i min definition av marginalisering och därmed är av underordnad betydelse i uppsatsen) inga uppseendeväckande samband.



För att undersöka vad som *motiverat deltagandet* lät jag respondenterna i första hand ta ställning till ett antal påståenden. Dessa hade fyra svarsalternativ: ”instämmer”, ”betydelselöst”, ”instämmer inte” och ”visste inte/förekom inte”, varav de två sistnämnda i stort sett inte fick några träffar. Frånvaron av svaret ”visste inte/förekom inte”, kan tyda på att respondenterna hade tagit reda på en hel del information inför beslutet att gå med. Hela 20 av de 22 deltagarna menade att det var viktigt att arbetet skulle ske i grupp. Likaså tyckte 18 av 20 svaranden att frågorna varit betydelsefulla för deras egen och/eller familjens situation. Det kan nämnas att 20 stycken ansåg att det som deltagare var viktigt att kunna påverka. Detta är därmed faktorer som skär igenom olika former av klassificeringar. 12 respondenter var måna om att arbetet inte skulle bli för komplicerat. Av dessa tillhör 8 personer gruppen med begränsade sociala resurser, det vill säga två tredjedelar av gruppen som helhet. På frågan om det var viktigt att på förhand känna någon som skulle vara med svarade 13 respondenter jakande. Återigen är de flesta från gruppen ”begränsade sociala resurser”. Detta kan vara tecken på att gruppen har låg självtilltro och därför känner behov av mer trygghet i deltagandet. Ett tecken som stärks av vem respondenterna upplever som initiativtagare till deras deltagande. Medan 8 av de 10 med stora sociala resurser själva anser sig ha tagit initiativet, är det bara 4 av 12 från gruppen med begränsade sociala resurser som ger samma svar. Att övriga i gruppen menar att Hyresbostäder ligger bakom, tyder på att de behöver bli tillfrågade för att känna sig välkomna.

Respondenterna är på det hela taget nöjda med *formerna och arbetet i projektet*. Sammanlagt 19 av de 21 svarande anser att formerna som helhet är helt eller delvis tillfredsställande. Tabell 2 visar att tongången är något mer positiv i gruppen ”stora sociala resurser”. Förklaringen ligger bl.a. i att bara två av de 9 invandrare som har begränsade sociala resurser helt förstår diskussioner och beslut. Sannolikt är språket ett problem. Gruppen ”begränsade sociala resurser” är även lite mer kritiska vad gäller tillfällen att säga sin mening och upplevelsen av inflytande. Bland de svarande som helhet finns dock en stor enighet om att flera åsikter kommer fram under arbetet.

**Tabell 2 Uppfattning av arbetsformerna utifrån sociala resurser**

Formerna	Sociala Resurser		Totalt
	Stora sociala resurser	Begränsade sociala resurser	
Helt tillfredsställande	6	3	9
Delvis tillfredsställande	3	7	10
Delvis inte tillfredsställande	1	1	2
Totalt	10	11	21

Det går inte att uppmäta några konkreta skillnader utifrån deltagarnas politiska resurser. Inte heller för arbetsgrupperna finns några klara trender, men det kan noteras att de två som delvis inte är tillfredsställda kommer från Ringdansgrupp 1.

Den första av de medborgerliga effekterna som ska redogöras för är *självförtro*. Fördelningen av svar ger att 9 personer hävdar att deras självförtro blivit mycket större, 6 personer anger liten förbättring medan 7 personer anser sig vara oförändrade. Detta är alltså på det hela taget ett positivt resultat. Av dem som upplever den största positiva utvecklingen är vissa karaktäristiska synliga. De har relativt stora eller begränsade medborgerliga resurser och därtill begränsade sociala resurser. Vidare visar en jämförelse mellan arbetsgrupperna att Ringdansgrupp 2 innesluter de allra flesta som anser sig fått mycket bättre självförtro (7 stycken).

**Tabell 3 Uppfattad utveckling av självtilltro utifrån medborgerliga resurser**

Självtilltro	Medborgerliga resurser			Totalt
	Stora resurser	Relativt stora resurser	Begränsade resurser	
Mycket större	0	7	2	9
Lite större	2	3	1	6
Oförändrad	6	1	0	7
Totalt	8	11	3	22

**Tabell 4 Uppfattad utveckling av självtilltro utifrån sociala resurser**

Självtilltro	Sociala resurser		Totalt
	Stora sociala resurser	Begränsade sociala resurser	
Mycket större	3	6	9
Lite större	2	4	6
Oförändrad	5	2	7
Totalt	10	12	22

Omvänt visar tabell 3 och 4 att de med stora sociala och medborgerliga resurser i hög grad har oförändrade värden. Den rimligaste förklaringen till detta är att dessa deltagare känner att de redan innan engagemanget i Ringdansen hade stor självtilltro. En kontroll för om upplevelsen av arbetsformerna har någon betydelse för utveckling av självtilltron visar inget utslag. Sammantaget upplever ingen att deras självtilltro blivit sämre av deltagandet, ett samband som även gäller för övriga tre medborgerliga effekter.

*Samhällsintresse/delaktighet* är nästa medborgerliga effekt att studera. Fördelningen av svar ger att 6 personer hävdar att deras samhällsintresse/delaktighet blivit mycket större, 9 personer anger liten förbättring medan 7 personer anser sig vara oförändrade. Eftersom mer än två tredjedelar anger utveckling måste detta betraktas som en tämligen positiv bild. Av de 6 personer som upplever stora förbättringar har fem begränsade sociala resurser och lika många kommer från Ringdansgrupp 2. Om både små och stora förbättringar beskådas ligger dessa två grupperingars tillstyrkande på 10 av 12 personer respektive 9 av 12 personer. Detta är en skillnad till dem som har stora sociala resurser och/eller tillhör Ringdansgrupp 1, vilka bara i fem fall av 10 upplever några förbättringar.

**Tabell 5 Uppfattad utveckling av samhällsintresse utifrån Ringdansgrupperna**

Samhällsintresse	Arbetsgrupp		Totalt
	Ringdansen 1	Ringdansen 2	
Mycket större	1	5	6
Lite större	5	4	9
Oförändrat	4	3	7
Totalt	10	12	22

Om medborgerliga resurser skärskådas märker man att de mest positiva utslagen kommer från gruppen med relativt stora resurser, där 9 av 11 personer upplever förbättringar (se tabell 6). Av de tre personer som från början är begränsade på just detta område, ser inga stora förändringar. Mindre förvånande är det att de med stora medborgerliga resurser har ett oförändrat samhällsintresse. För en individ som redan är motiverad nog att rösta kan det vara svårt att bli så mycket mer engagerad. Denna kommentar fick jag också av ett par

respondenter under ifyllningstillfället. Två tredjedelar av dem som röstade vid de senaste allmänna valen säger sig ha oförändrad vilja att rösta.

**Tabell 6 Uppfattad utveckling av samhällsintresse utifrån medborgerliga resurser**

Samhällsintresse	Medborgerliga resurser			Totalt
	Stora resurser	Relativt stora resurser	Begränsade resurser	
Mycket större	2	4	0	6
Lite större	2	5	2	9
Oförändrat	4	2	1	7
Totalt	8	11	3	22

*Kritisk rationalism/tolerans* är den tredje medborgerliga effekten som ska redogöras för. En majoritet av de svarande menar att deras kritiska rationalism/tolerans blivit lite större (13 personer). I övrigt anser tre personer att deras förmåga blivit mycket större, medan 6 personer inte uppvisar någon förändring. Åter ett tämligen gott resultat. Det är framför allt gruppen med begränsade sociala resurser som är positiv, där alla upplever förbättringar. I gruppen med stora sociala resurser däremot säger 6 personer av 10 att de inte upplever några förändringar. Detta framgår av tabell 7.

**Tabell 7 Uppfattad utveckling av kritisk rationalism utifrån sociala resurser**

Kritisk rationalism	Sociala Resurser		Totalt
	Stora sociala resurser	Begränsade sociala resurser	
Mycket större	2	1	3
Lite större	2	11	13
Oförändrad	6	0	6
Totalt	10	12	22

Mönstret från de sociala resurserna återkommer i de medborgerliga resurserna. Alla de 14 personer som inte har stora medborgerliga resurser upplevde att deras kritiska rationalism/tolerans blivit bättre. Oförändrat läge var det klart vanligaste svaret bland dem med stora medborgerliga resurser, vilket tabell 8 visar.

**Tabell 8 Uppfattad utveckling av kritisk rationalism utifrån medborgerliga resurser**

Kritisk rationalism	Medborgerliga resurser			Totalt
	Stora resurser	Relativt stora resurser	Begränsade resurser	
Mycket större	0	2	1	3
Lite större	2	9	2	13
Oförändrad	6	0	0	6
Totalt	8	11	3	22

För sättet att uppleva arbetsformerna finns inte något direkt mönster till kritisk rationalism/tolerans. Inte heller finns det någon generell skillnad att redovisa för arbetsgrupperna. Majoriteten i de båda grupperna ansluter sig till svaret "lite större". Likväl är det värt att stanna upp. I Ringdansgrupp 2 menar nämligen bara tre av 11 svaranden att man inte borde utesluta någon ur projektet p.g.a. olämpliga åsikter. Motsvarande siffra för Ringdansgrupp 1 är 9 av 10 personer, alltså tämligen annorlunda. Detta ställningstagande av Ringdansgrupp 2 kan knappast betraktas som tolerant. Ändå hävdar 10 av 12 svaranden att de

p.g.a. deltagandet lättare förstår hur andra människor tänker. En motsägelse, vilken även visar på en svaghet i mitt sätt att tolka svaren utifrån principen att två av tre indikatorer i samma riktning ger ett visst värde. Om en förstående hållning gentemot Ringdansgrupp 2 ska intagas, kan det givetvis vara så att vissa deltagare verkligen missbrukar sin position och försvårar möjligheten att samarbeta. Denna grupp har träffats ett halvår längre än Ringdansgrupp 1 och kan därmed i högre grad positionera varandra. Å andra sidan har de också haft längre tid att svetsas samman.

Den sista medborgerliga effekten som ska undersökas är *gemenskap*. I detta fall finns inga negativa röster att redovisa. Stor eller viss gemenskap upplevs av 17 respektive 5 personer. Detta betyder bl.a. att alla deltagare känner ett ansvar för besluten som fattas i arbetsgruppen. För första gången kan ett mönster relateras till upplevelsen av arbetsformerna. Av de 9 personer som upplever arbetsformerna helt tillfredsställande tycker 8 att gemenskapen är stor. Från gruppen där arbetsformerna upplevs delvis tillfredsställande, uppger bara 6 av 10 personer att gemenskapen är stor. Det går inte att påvisa något särskilt mönster för de olika medborgerliga resurserna, vilket även gäller för de båda arbetsgrupperna. Det sistnämnda är något förvånande då gemenskap brukar ha ett samband till tid. Att så pass många visar positiva resultat kan bero på att de resursstarka inte på förhand kan besitta gemenskapen i fråga. Denna grupp har ju i de tre andra effekterna tenderat att svara att deras egenskaper är oförändrade.

#### **4.3.2 En fördjupad bild av Ringdansgrupp 1**

Genom fyra intervjuer, med deltagare ur båda grupperna, ska jag i de närmaste avsnitten utveckla svaren från enkäterna och följa upp eventuella spår som förbigåtts helt.

Den första intervjupersonen benämner jag Anna. Denna drygt 20-åriga kvinna är uppvuxen i Navestad och håller på med lite av varje. Ibland får hon ströjobb, annars är det läsning för att få gymnasiekompetens som gäller. Hon har tidigare inte aktivt deltagande i något men röstade i de senaste allmänna valen. Den andra intervjupersonen kallar jag Viola. Ursprungligen kommer hon från Bosnien och efter 20 år i Sverige fick hon för några månader sedan svenskt medborgarskap. I Navestad har hon bott i fem år. Viola är för tillfället arbetslös. Engagerad i föreningar och organisationer har hon aldrig varit. Vid det senaste valet röstade Viola, i linje med hennes dåvarande rättigheter, på kommunal nivå.

Viola fick en informationskallelse till ett stormöte för ombyggnaden. Redan innan hade hon läst lite om projektet i massmedia. Anna fick via sin mor höra talas om mötet och följde med för att se vad det handlade om. Hon hade alltså inte på förhand några tankar på att aktivera sig i en arbetsgrupp. Orsaker som kan förklara detta var att hon hade mycket att göra och inte trivdes med folket i Navestad. Att hon ändå kom att delta beror på att inga andra ställde upp och att hon då ”drogs” med av Hyresbostäder. Anna tror att tillfälligheter även har varit avgörande för många andra i gruppen, som följt med kompisar och släktingar. När Viola fångade upp den allmänt ställda frågan om intresse för deltagande, bestämde hon att anmäla sig. De främsta anledningarna var att frågorna berörde hennes situation (ville bli av med den höga ytterrigen) och var viktiga för området. På grund av att hennes studier just avslutades hade hon också mer tid över för att vara engagerad. Viola visste att många hon kände undrade vad som hände i projektet. Genom att delta kunde hon sprida information och föra deras talan.

*”Många som bor här bara undrar hur det ska gå till. De har ingen information, läser inte så mycket. De vet inte vad som gäller. Jag känner många här som är från Bosnien, många gamla*

*människor. Då kan jag prata med dem och berätta vad som händer. Säga vad de tänker när jag går på möte.”*

Anna hade under inledningsskedet en skeptisk inställning till Hyresbostäder och boendeinflytande. Detta sedan projekten, framför allt i slutet av 1980- talet, varit tämligen misslyckade. Misstroendet har inte släppt helt, vilket även framkom under ett av de boendemöten jag besökte. I intervjun utvecklas resonemanget.

*”Förra ombyggnaden fick vi inte veta någonting. Hyresbostäder bara agerade, målade fasader...men färgen räckte inte till...ser ganska dumt ut. Det var en överraskning när alla lekplatser försvann...Vi blev inte tillfrågade vad jag känner till. Dessutom blev det flyktinförläggning helt plötsligt på 1990- talet. Det var det värsta, då flyttade alla som någon gång tänkt på det.”*

Trots att Anna inte var riktigt säker på projektets art och att hennes förtroende för Hyresbostäder var bristande, gick hon in i projektet med inställningen att kunna påverka. Förklaringen kan ligga i att hon har mycket åsikter och dessutom självförtroende att föra fram dem.

*”Vill vara med och bestämma. De har givit mig chansen och då ska jag ta den också.”*

Anna har sin pojkvän med i gruppen och även Viola kände ett par av deltagarna på förhand. Ingen av dem vill dock tillskriva detta någon vikt. Viola menar i likhet med Anna att ett deltagande måste innebära inflytande. Det räcker inte med att bara få information. Gentemot Hyresbostäder finns ett förtroende, då hon alltid blivit trevligt bemött. För Violas del var det väldigt viktigt att arbetet skulle ske i grupp. Beslut om förändringar i ett bostadsområde måste fattas gemensamt.

Anna ser ett problem med första mötet som fick karaktären av en upprepning av stormötet. Hyresbostäder drog upp riktlinjerna och deltagarna satt tysta. Detta kom, enligt Anna, av flera att upplevas som ”tjafs”. Hon tror att vissa deltagare inte kommer att återvända. En sådan stark reaktion skulle förklaras av att boende i Navestad inte är vana att få säga till om något och det första mötet antydde inga förändringar på den punkten. De tror att det är samma gamla visa. Till avhoppet finns dock även andra orsaker som att några fått lägenheter på annan ort och att sommaren nalkas. För egen del krävdes det lite tid innan Anna märkte att hennes röst hördes. Hon har nu fått en större tilltro till Hyresbostäder och tycker att mötesledaren Per Bokström gör ett bra arbete.

*”Han är positiv, villig att låta oss komma med förslag...Tycker att han är lite på vår sida mot Hyresbostäder...Han uppmuntrar alla att snacka.”*

Ingen av de båda intervjupersonerna har funderat på att hoppa av. Under mötena tycker båda att många olika åsikter kommer fram och att det byggs vidare på varandras idéer.

*”Om jag skulle säga att jag ville ha en trampolin i hallen, då skulle de andra kunna säga att den ska vara blå och stå i hörnet...Samarbete kallas det visst. Det tycker jag är bra.”<sup>161</sup>*

Utifrån de två möten jag besökte, är den bilden är korrekt. Stämningen var öppen i gruppen och i stort sett alla yttrade sig. Frågorna<sup>162</sup> engagerade verkligen deltagarna och de verkade ha

---

<sup>161</sup> Utsaga från Anna

tänkt till angående bostadsområdet i allmänhet och sina lägenheter i synnerhet. En och annan avvikande åsikt framlades, men på det hela taget rådde enighet. En annan företeelse var att invandrarna mellan sig pratade en hel del på sina hemspråk. Detta kan bero på att de har svårt att följa diskussionen eller att det helt enkelt är smidigare. Nackdelen är att det kan skapa gränser mellan deltagarna. Fenomenet togs aldrig upp på mötena, men kroppsspråket bland övriga närvarande tydde på att det inte var helt uppskattat.

Ingen av de två intervjuade säger att det är problem att hänga med i språk och termer. De påpekar dock att andra verkar ha svårigheter att förstå. Under de möten jag var närvarande talade Bokström överlag tydligt och utan allt för tekniska termer. Sammantaget hade han en väldigt central position. Han uppdaterade om vad som hänt i byggprocessen, svarade på frågor och fördelade ordet. Genom att redogöra för den första gruppens tillvägagångssätt, blev han också drivande i förslagsfasen. Deltagarna visade överlag stor respekt för Bokströms förslag och argument.

En skillnad mellan de två intervjupersonerna är att Anna anser att det händer för lite konkret och att processen borde kunna gå snabbare, medan Viola vill se än mer tid för diskussion. Detta skulle helst ske med deltagarna ensamma, så att de kunde förbereda sig och lägga fram gemensamma förslag. Jag kan förstå Violas uttalande. På de av mig besökta mötena infann sig en total tystnad när deltagarna skulle bestämma var de stod i en fråga. Bokström tolkade då svaret från den tidigare diskussionen, vilket lämnades öppet för invändningar. Några sådana infann sig inte. Viola upplever att det finns tillfälle för henne att säga sin mening och tror att hon kan påverka förändringarna åtminstone lite grann. Det finns en förståelse för svårigheterna tekniskt och ekonomiskt, samt att många olika intressenter ska säga sitt. Men i hennes omgivning, både i gruppen och bland bekanta, är många väldigt kritiska till projektet och möjligheterna att påverka.

*”Vi frågar och har förslag, men Hyresbostäder har alltid svar på varför går det inte. Så jag kan inte säga att vi inte kan påverka, när inte heller de kan påverka. Man tycker lätt att de borde kunna byta ut t.ex. tapeterna när de har så mycket pengar. Många (i gruppen) tycker att de gör fel, att de inte ger oss en chans att påverka. De förstår inte att arkitekten inte kan göra något heller, kanske vill inte förstå... Flera andra är också kritiska. Det är svårt för mig att förklara för omgivningen, de pressar mig.”*

Viola menar att det skulle vara bra om deltagarna var mer jämnt fördelade mellan länderna. På det sättet tror hon att det skulle bli mer påverkan från hennes sida. Viola tycks vara inne på att ursprungsnationaliteter håller ihop och har liknande intressen. I gruppen är hon ensam från Bosnien. Viola är samtidigt mån om att inte smutskasta de andra. Framför allt har kvinnorna många gemensamma tankar.

Båda intervjupersonerna hävdar att det tar lång tid att skapa gemenskap. Gruppen har kommit en liten bit på vägen i att lära känna varandra. Viola säger att murarna börjar rivas när hon pratar med människor från olika länder, då blir det också lättare att samarbeta. Anna tvekar om det någonsin kommer att bli en fullt utvecklad gemenskap, detta eftersom människorna är så olika. Under de möten jag besökte var stämningen som sagt god och öppen, vilket torde vara en förutsättning för gemenskap. En dam hävdade att ordningen i tvättstugorna blivit bättre sedan mötena kom igång. Huruvida detta beror på ökat gemensamt ansvar eller faktumet att allt färre bor i området, är svårt att säga. Ingen av de två intervjuade har genom deltagandet fått en ny vision av sig själva eller myndigheter och politiker. Viola hade redan på

---

<sup>162</sup> Dessa kunde beröra gemensamma tvättmaskinsutrymmen, säkerhet i källarna och lägenhetsutformningen.

förhand respekt för sistnämnda aktörer och ett intresse för samhällsfrågor. Däremot har hon kommit närmare den svenska kulturen.

*”Jag har lärt mig lite mer om olika kulturer, om svenskar...Tycker om det jag sett, det är bra att lära sig hur man ska uppföra sig på ett möte, som inte är i hemlandet eller i skolan...Det är jättebra att man har samma påverkan som alla andra, oavsett om man är svensk eller utlänning. Trodde inte att det var så. Det finns människor som tycker att svenskar inte ger invandrare samma chans.”*

Anna har starkt negativa åsikter om myndighetspersoner i allmänhet och politiker i synnerhet. Hon vet inte riktigt vad de sysslar med, men tycker att de pratar så man inte förstår och håvar in pengar för egen vinning. Uttalandena sker på tämligen tunn kunskapsbas, vilket Anna även medger. Det märks dock att hon är stolt över att vara med i förändringsprocessen.

*”Det är spännande, en merit. Man kan säga att jag varit med och organiserat Nya Navestad...hade faktiskt planer på att flytta härifrån, men nu funderar jag på att stanna. Med den informationen jag har, får jag en känsla av att det kommer bli väldigt snygga lägenheter. Har faktiskt rekommenderat kompisar att flytta hit.”*

Det sistnämnda borde, om inte annat, glädja Hyresbostäder. Viola är den av de två intervjupersonerna som funderar på att engagera sig ytterligare, kanske i Hyresgästföreningen.

#### **4.3.3 En fördjupad bild av Ringdansgrupp 2**

Den första intervjupersonen kallar jag Kerstin. Hon är en medelålders kvinna och arbetar sedan flera år på Kunskapsringen. Hon röstade vid de senaste allmänna valen och har tidigare haft flera olika engagemang. Samuel benämner jag den andra intervjupersonen. Denna medelålders herre har finskt ursprung men pratar felfri svenska. Trots universitetsutbildning är han för tillfället arbetslös. En kväll i veckan går Samuel på Pingstkyrkans allmänna möten. I övrigt har han aldrig varit aktiv i vare någon förening eller organisation. Han röstade i de senaste allmänna valen.

Både Kerstin och Samuel fick inbjudan till stormötet för ombyggnaden hem i brevlådan av Hyresbostäder. Men detta var inte första gången de hörde talas om projektplanerna. Samuel hade läst en hel del i tidningarna om ”den stora satsningen”. Kerstin å sin sida fick information den muntliga vägen. Viljan att delta i en arbetsgrupp har för båda utgångspunkt i att det är en spännande och viktig fråga. Samuel känner sig med sina 13 år i området berörd och har därtill en önskan att murarna ska bli lägre. För uppfyllelsen av sistnämnda trodde han att det fanns goda möjligheter genom att projektet tilldelats så pass mycket pengar. En förhoppning var även att lära känna andra boende. Bakgrunden för Kerstin är att hon, dels känner starkt för området (p.g.a. arbetet med dess invånare och att hon ju faktiskt bor där), dels i viss mån trodde sig kunna agera företrädare för Romerna. Dessa är underrepresenterade i arbetsgruppen. Utifrån Kerstins kontakt med invandrarna menar hon att det förutom språkproblem framför allt är låg självförtroende som håller dem borta.

*”De är jätteintresserade men svaret man får när man frågar om de vill vara med är: tänk om man måste säga någonting när man sitter där. Det är ju bara svenskar där, tänk om de skrattar åt oss...Ingen bryr sig i alla fall om vad jag säger.”*

Kerstin anser det inte vara en tillfällighet att så många av de invandrare som är med har syrianskt ursprung. Denna grupp har varit här sedan mitten på 1970-talet och är vana att klara sig på den svenska de har.

De ibland tveksamma tidigare projekten i området verkar mestadels ha gått de båda intervjupersonerna förbi, varför förtroendet för kommunen och Hyresbostäder inte var skadat på förhand. Båda räknade med att få någon form av inflytande. Kerstin har en ”ta-för-sig-mentalitet” och utgår från att hennes åsikt ska komma fram. Samuel är mer försiktig i sin framtoning och hävdar att förhandsinformation om hur det ska bli, skulle kunna vara en tillräcklig motivation. En man i huset och Samuels fru gick med i projektet samtidigt som han själv, ett stöd som inte kändes särskilt viktigt. Att känna någon på förhand hade heller ingen betydelse för Kerstin, som kom ensam. Ingen av de båda hade inledningsvis direkt vetskap om arbetsformer och andra förutsättningar. Upplysningarna som kom under första mötet mottogs dock positivt. Att formerna inte är primära i ett första läge styrks av två kvinnor vid det möte jag besökte. Inför valet att delta tog de aldrig reda på hur omfattande arbetet skulle bli, men räknade med ett par möten. Det har sedan blivit många fler och kvinnorna är fortfarande kvar. Vad jag också noterat är att det sannolikt är inbjudande att mötena sker i deltagarnas direkta närhet. Därigenom kan de på kort tid komma till och från möteslokalen. Tid och transportkostnader sparas, samt att t.ex. deltagarnas barn kan komma förbi om så behövs.

Ingen av de två intervjuade har haft funderingar på att hoppa av. Arbetet har hela tiden utvecklats och flera olika synpunkter kommer alltid fram under mötena. Detta tillskrivs den frimodiga stämningen och att gruppen består av så pass olika individer.

*”Det är ju alltid någon som pratar mera, som har mer åsikter, men alla lyssnar ju på alla. Det har fungerat mycket bra för att vara en grupp som bildats snabbt så där.”<sup>163</sup>*

Under min närvaro vid ett möte noterar jag att de allra flesta i gruppen yttrade sig. Stämningen var mestadels hjärtlig. Samtalet rörde sig i en gemenskapsanda, där man lyssnade till varandras påståenden. Ett undantag var att en kvinnlig deltagare emellanåt uttryckte sig starkt om frågor som inte berördes för stunden och som tydligt utgick från ett egenintresse. Efterhand blev hon åthutad av övriga deltagare. Bokström besitter samma position som i den andra gruppen, men var mer tillbakadragen här. Arkitekten hade en mer framträdande roll. Denne redogjorde för sin plan angående den yttre miljön (parker, insyn i området mm.). Deltagarna var, i förhållande till andra den gruppens träff med arkitekter, i högre grad ifrågasättande och aktiva.

Enligt de två intervjuade verkar Hyresbostäder uppriktigt intresserade av de boendes åsikter. Följaktligen tycker de båda att de har inflytande på arbetet. Likväl är begränsningarna tydliga, men dessa beror på förutsättningarna som finns för projektet. En tolerans som visar på att det finns ett förtroende för Hyresbostäder och mötesledaren Per Bokström. Detta stämmer med den bild som förmedlas på det möte jag deltog i.

*”Hyresbostäder vill ha in så många synpunkter som möjligt. De låter oss påverka, sedan finns det tekniska och ekonomiska ramar...Pelle som person är väldigt härlig, människor tycker hemskt mycket om honom.”<sup>164</sup>*

---

<sup>163</sup> Utsaga av Samuel

<sup>164</sup> Utsaga av Kerstin



Betydelsen av att lära känna varandra för att kunna arbeta gemensamt och ta ansvar för området uttrycks av Kerstin.

*”Till en början kände vi inte varandra. Då kom folk med sina egna privata bekymmer. Det är nu mer av en helhetsbild, att jobba för området...att det här är vårt...Det är en fantastisk stämning i gruppen.”*

Det naturliga och enkla receptet för att lära känna varandra är att alla pratar med alla. Detta uppstår inte nödvändigtvis av att bo länge i området, om en gemensam nämnare saknas. Att samarbete och gemenskap är en process som tar tid stämmer Samuel in i. Han tycker att det är mer trivsamt i området efter att han lärt känna fler människor. För att det ska bli riktigt bra, behövs ändå mer tid. Kerstin uttrycker viljan att Hyresbostäder borde sätta igång studiecirklar om att vårda miljön i boendet. Trots den vunna gemenskapen tror hon alltså att initiativet och den sammanhållande länken måste komma uppifrån. Detta eftersom resurser och uthållighet finns på den nivån. I mötesprotokoll 7 framgår även att Hyresbostäder har tankar på att arbeta vidare efter projektets slut. Anledningen anges vara att gott samarbete uppstått i arbetsgruppen. Förslagen handlar om att utöka antalet Hyresgästföreningar och att bilda kooperativ. Dessa kooperativ skulle bygga på ett gemensamt ansvar för gemensamma utrymmen, vilket förväntas leda till större boendeflyttande och eventuellt sänkta hyror. Trots att de boende var intresserade av vidare samarbete, blev slutsatsen under möte 8 att ett kooperativ inte ska bildas.<sup>165</sup> Enligt mötesledaren Per Bokström (se 4.3.5) behöver idéer av det här slaget mogna, varför de inte förts på tal under senare möten.

Ingen av de båda känner att större individuella förändringar uppstått i samband med deltagandet. Kerstin anser sig sedan tidigare inneha den typen av resurser som kan utvecklas. Vad hon lärt sig rör specifikt ombyggnaden och dess termer. Hon ser samtidigt att andra blivit stärkta och ett par personer har blivit engagerade i ytterligare något forum. Även för de två intervjupersonerna fortsätter intresset för Navestad att växa. Kerstin har gått med i Hyresgästföreningens styrelse, något även Samuel kan föreställa sig att göra.

#### **4.3.4 Avhopparna**

Av de fem deltagare jag nått anger fyra bristande tid som huvudorsak till att de inte längre går på Ringdansprojektets möten. Det är arbete, studier och semestrar som upptagit tiden. Tre av dem tycker att arbetet, både i gruppen (bl.a. verkar de ha lärt känna folk i området) och gentemot Hyresbostäder gick bra så länge de var med. Den fjärde är inte helt nöjd med gruppansammansättningen (för mycket invandrare), vilken försvårar möjligheten att påverka. Samma person menar dessutom att makten är allt för avlägsen och att inte ens Hyresbostäder har fria händer. En femte f.d. deltagare är besviken på att dennes åsikter inte tagits på allvar och anger att detta är främsta anledningen till avhoppet. Hyresbostäder bär skulden eftersom de inte är öppna för riktigt boendeflyttande. Alla fem känner sig anknutna till projektet och Navestad, antingen p.g.a. av att de bott länge i området eller för att de under ombyggnaden tillfälligt var tvungna att evakueras. Av dem som säger sig ha ont om tid hävdar två att de verkligen skulle vilja gå på mötena. Annars är det inte omöjligt att denna orsak antyder låg prioritering av frågan. För övriga två verkar sistnämnda vara fallet, då de tidigt fick den information de ansåg sig behöva. Alla utom en av de fem har stora sociala resurser.

Ytterligare fem f.d. deltagare har flyttat ifrån Navestad och inte kunnat nås för telefonintervju. Det är naturligtvis rimligt att intresset svalnar för att delta i en ombyggnad man inte längre berörs av själv. Samtidigt visar flyttningarna på en vilja att lämna området, varför

---

<sup>165</sup> Mötesprotokoll 7- 10 för grupp: Ringdansen 2, 1999- 2000

ombyggnaden och deltagandet i projektet förmodligen aldrig satte några djupare spår. Två av de 12 avhopparna kan inte kontaktas p.g.a. hemligt nummer.

#### **4.3.5 En mötesledares perspektiv**

Som framkommit i tidigare studier av deltagande, är förhållandet mellan inblandade uppifrån och nerifrån ytterst relevant. Initiativ uppifrån tycks vara särskilt viktigt för att nå marginaliserade grupper. Frågan är bara om initiativ uppifrån ger reellt inflytande för deltagarna. I Ringdansprojektet visar mina deltagandeobservationer och intervjuer att Bokström har en central position för arbetet. Utifrån flera samtal och en intervju med Bokström framlägger jag i detta avsnitt ett uppifrånperspektiv på projektet. Frågorna kretsar framför allt kring att engagera de boende och vilka effekter projektet kan få för individerna och området.

Bokströms två huvuduppgifter i projektet är att agera som miljöansvarig och sköta kontakten med hyresgästerna. Han ser projektet som sådant och sin egen roll som avgörande för de boendes deltagande. Det främsta tecknet på projektets framträdande roll är att så pass många berörs av ombyggnaden.

*”Projektet är relativt lätt att få gehör på, med tanke på att det här berör alla... antingen man ska flytta, bli evakuerad eller något... Man träffar alla på ett eller annat sätt, en del i arbetsgrupperna, en del på informationsmötena. Där raggas vi folk att vara med i grupperna... om man tittar traditionellt sett när man kallar till bostadsmöte kommer det tre till åtta stycken, här var det över 100 hyresgäster.”*

Hyresbostäder kan således utgöra det kontaktnät som människor i den här typen av områden ofta saknar. Bokström tror att engagemanget kunde ha blivit ännu större om inte omständigheterna gjort att projektet dragit ut på tiden under inledningsfasen.

Hans egen roll i att engagera de boende handlar om att skapa förtroende. Det kan finnas mycket misstroende gentemot en hyresvärd, p.g.a. diverse konflikter. Att därtill fånga upp människor som aldrig haft möjlighet att påverka på något plan, bäddar för att man blir bemött med ifrågasättande. De boende undrar vad hyresvärderna är ute efter. Förtroendekapital måste därför byggas med hjälp av olika medel. Det handlar om att vara ärlig i sitt uppsåt (hålla vad som lovas) och inte ”mörka” information. Från början måste t.ex. deltagarnas inflytandemöjligheter klargöras. Vidare måste han ta alla frågor på allvar. Detta kan åstadkommas genom att alltid ge respons på förslag. Förtroendet får inte missbrukas en enda gång, ”då är det kört” menar Bokström. Han medger att denna roll främst kommer i dager när arbetet påbörjats (d.v.s. efter att deltagarna gått med), men menar att någon form av förtroende bör ha förmedlats redan under stormötena.

Bokström säger sig ha ett samhällsutbildningssyfte med deltagandet, vilket kan liknas vid en demokratisk skola.

*”Folk får vara med och träna att ta ställning, fatta beslut vara med och påverka, lösa problem. De som bor här är inte tränade i det här, de tränas inte någonstans under dagtid i samhället. Detta är en start.”*

Uppfyllelsen av demokratisk skolning kan diskuteras. Under deltagandeobservationerna märktes ständigt en styrande hand uppifrån och deltagarna gavs inte tillfälle att prova på olika mötesroller (t.ex. sekreterare eller ordförande). Bokströms citat ovan tyder på att

Hyresbostäder vill engagera marginaliserade grupper. Mer ingående för enskilda gruppers representativitet har projektet däremot inte arbetat. Bokström söker förklara detta med att invandrargrupper lever uppdelade i området, ett argument som inte håller fullt ut. Ringdansen 1 ska t.ex. främst innehålla assyrier, men bara två i gruppen har detta ursprung. Att denna fråga inte prioriteras kan bero på att Hyresbostäder ser deltagarna som kunder. Enligt Bokström implicerar ett kundperspektiv att man vill kunden väl och att bostadsbolaget vore dumma om inte dennes åsikt togs till vara. Vad det däremot tydligt inte implicerar är ett heltäckande samhällsperspektiv.

Bokström menar att arbetet är i en inledningsfas, vilken betecknas som den viktigaste och i viss mån den lättaste. Engagemanget stiger snabbt när deltagandet kommer igång i arbetsgrupperna och ökar till projektet är slut. Efter denna tidpunkt måste Hyresbostäder och kommunen ha en strategi för att tillvarata de deltagande individernas nyvunna färdigheter genom att anordna andra saker. För Bokström är det självklart att detta initiativ måste komma uppifrån, trots att deltagarna uppenbarligen har utvecklats.

*”De är inte tillräckligt starka att stå på egna ben. Måste fortfarande få stöttning och stimulans. De kommer aldrig att klara sig på egen hand, det är min erfarenhet.”*

Till påståendet ger han flera motiveringar. För att en aktivitet inte ska falla sönder efterhand måste den bygga på många individer med ansvar och en stabil organisation. Lokalt är det bara enstaka eldsjälar som är beredda att dra ett sådant lass, vilket är sårbart. Överhuvudtaget är det få som kan klara av den här typen av uppgifter. Att dessa skulle finnas just i Ringarna är inte troligt. De föreningar som redan finns i Navestad ser Bokström som antingen svaga eller högst gruppbetingande. Men Bokström ser öppningar, om deltagarna efterhand har vilja och kunnande att sköta fler uppgifter själva ska Hyresbostäder försöka vara tillmötesgående.

De effekter Bokström ser av engagemanget hos deltagarna är mångtaliga. När Ringdansen 2 utifrån standardförbättringar bestämde sig för en hyreshöjning kallades hela kvarteret in, varpå gruppen själv fick presentera förslaget. Deltagarna gavs klartecken och lärde sig att de inte bara kan prata för sig själva, utan även måste lyssna till övriga inblandade. Vidare lär deltagarna känna varandra. Bokström menar att det pratas och hälsas friskt, vilket kommer att utvecklas ännu mer på sikt. Att så pass många återkommer möte efter möte tar han som en inteckning för att deltagarna ser arbetet som meningsfullt. Särskilt nu när vissa resultat kan påvisas blir det roligt. Deltagarna kan säga till vänner och bekanta att de varit med och bestämt. Bokström är naturligtvis mån om att måla upp en positiv bild av projektet. Vad jag frågar mig är om det verkligen är ett utmärkt resultat att bara drygt hälften av deltagarna kommer till mötena. Han medger att inte alla stannat kvar och därmed inte blivit en del i gemenskapen.

*”En del har ju svårt att acceptera att inte sin egen röst blir hörd, och får jag inte bestämma som jag vill, då skiter jag i det här.”*

Bokström vill inte yttra sig om skillnader mellan olika gruppers utveckling av medborgerliga effekter i deltagandet. Han menar att det är många som gjort framsteg. Att en process ges ordentligt med tid är enligt Bokström kärphästen för att individerna och området ska få en god utveckling. Bokström medger att ett språkproblem är påfallande för vissa invandrardeltagare, likväl arbetar Hyresbostäder inte aktivt med denna fråga. Jag anser det värt att fundera på hur inflytande ska kunna utövas utan förmågan att uttrycka sig.

#### 4.3.6 Den lokala Hyresgästföreningen

Intervjun med ordförande Bo Sköldestig gjordes utifrån att det finns ett antal överlappningar mellan Hyresgästföreningen och Ringdansprojektet. Kan spridningseffekter av deltagande i Ringdansprojektet uppstå och berör det i så fall Hyresgästföreningen?

Hyresgästföreningens syfte är att ge hyresgästerna ett bättre och tryggare boende. Detta tar sig uttryck på en mängd vis, bl.a. agerar man hyresförhandlare och utför lobbyverksamhet. Lokala Hyresgästföreningar har även en viktig roll i att skapa trivsel och gemenskap i området. För de båda Ringarna finns det endast en Hyresgästförening. Antalet medlemmar i området är runt 50%, vilket är lite under genomsnittet i landet.

I Ringdansprojektets iscensättande och genomförande har inte den lokala Hyresgästföreningen spelat någon formell roll. Den har som de boende haft rätt att delta på möten, vilket regelbundet utnyttjats. Sköldestig har själv gått på en del träffar. Att vara aktiv sitter i blodet. Hela familjen var under hans barndom engagerad och redan i tidig ålder gick han med i ett politiskt parti. I Hyresgästföreningen har han varit aktiv i 25 år, en arbetskamrat drog med honom i första läget. Han bedömer att arbetsgrupperna i Ringdansprojektet fungerat ganska bra, ”inga bråk har inträffat”. Han relaterar detta till att hyresgästerna fått vara med och bestämma. Att medbestämmandet i sin tur fungerat väl beror på att det är tämligen lätt att se konkreta resultat från en ombyggnad av det här slaget. Sedan tidigare finns även en insikt bland de boende att man inte kan få allt<sup>166</sup>. Som helhet menar Sköldestig att Hyresgästföreningen inte får in alls många klagomål angående Ringdansprojektet. På grund av att Hyresbostäder för ut så pass mycket information, har Hyresgästföreningen dragit ned på antalet öppna bostadsmöten.

Från Ringdansprojektets arbetsgrupper har Hyresgästföreningen fått tre nya styrelsemedlemmar. Sköldestig menar att denna typ av projekt bäddar för att ett antal blir intresserade och aktiva. Till detta nämner han flera orsaker. Mötena är en träffpunkt, där de boende träffas och lär känna varandra. Detta betraktas som en förutsättning för att engagera de boende.

*”Sättet att få med folk är att fråga dem.”*

I området är det annars anonymt med stora hus och många människor. Särskilt grupper som invandrare och arbetslösa behöver lite hjälp för att komma igång. Vidare vaknar de boende till när det händer någonting, särskilt om det som i Ringdansprojektet är drastiskt. Sköldestig tar som exempel skillnaden mellan att en trappuppgång ska rivas och inköp av nya blomlådor. Det bör sannolikt inte heller till nackdel att ombyggnadens och Hyresgästföreningens frågor anknyter till varandra och att föreningen är placerad i området.

Samtidigt betonar Sköldestig att engagemang alltid går upp och ner mellan åren, vilket bl.a. hänger samman med flyttningar. För bara något år sedan bestod styrelsen av endast tre personer. Sedan Sköldestig började i styrelsen 1981 har det mestadels varit förvärvsarbete och ytterst sällan invandrare som besuttit poster. De sistnämnda sägs hålla sig för sig själva i sina föreningar. Sköldestig lämnar det utifrån ovanstående öppet huruvida fler Hyresgästföreningar kommer att kunna bildas i området. Det som talar för, är att arbetet ska ske i smågrupper som ligger individen nära och att det efter ombyggnaden blir några fler frågor att hantera, bl.a. individuell elmätning.

---

<sup>166</sup> Detta då tillvalsprogram tillämpats i området (får betala för extra varor som tvättmaskin).

## 5 Analys: Öppningar för medborgerligt deltagande och goda effekter i den lilla demokratin

Jag ska nu väva samman uppsatsens olika delar och föra en diskussion kring de frågeställningar som framlades inledningsvis. Först avser jag redogöra för deltagande av olika slag bland de så kallade marginaliserade grupperna. Steget är sedan inte långt till att söka svar på vad som krävs för att dessa grupper ska komma att bli aktiva. Men leder deltagande verkligen till några särskilda effekter? Analysens slutdel rör frågor kring deltagandets eventuella medborgerliga och demokratiska effekter, samt dess relation till individuella förutsättningar och deltagandeformerna.

### 5.1 Deltagandets omfattning och bakgrund

Deltagandet vid allmänna val skiljer sig mellan olika grupper. Det visar inte minst Bennulfs och Hedbergs utkristallisering av en ”socialt svag” och en ”socialt stark” medborgare. Resultatet från 1998 års riksdagsval gav fördelningen 54% respektive 95% röstande. Ett överlag sjunkande valdeltagande är särskilt påtagligt bland marginaliserade grupper. Skillnaderna mellan olika gruppers deltagande stannar dock inte vid de allmänna valen, utan är ett faktum som uppvisas på hart när alla arenor (både politiska och civila). Social marginalisering har alltså ett positivt samband med politisk och medborgerlig marginalisering. Vad det deltagardemokratiska perspektivet benämner ”onda cirklar” (negativa kedjereaktioner) leder individen allt längre bort från samhällets centrum. Undersökningar har fastställt att arbetslösa i förhållandevis hög utsträckning upplever en tyst vanmakt. Med detta menas att individen känner sig mycket missnöjd med sin situation, men tar få initiativ till att förändra den. I bakgrunden ligger uppfattningen att ”man ändå inte kan påverka”. Den totala livssituationen tycks således vara en nyckelfaktor till att förstå deltagande och icke- deltagande.

I vilken mån samlar Ringdansprojektet individer med begränsade resurser? Om Lundqvists fyrfältiga matris appliceras på mina data försvinner det mellanläge som samlar flest deltagare. Det skulle innebära att 10 personer som röstade i de senaste allmänna valen sades ha begränsade medborgerliga resurser, vilket inte tycks mig vara rättvisande. Jag finner det därför motiverat att lägga till kategorin ”Relativt stora medborgerliga resurser” i tabell 9.

**Tabell 9 Medborgartypernas fördelning i Ringdansgrupperna<sup>167</sup>**

	Stora sociala resurser		Begränsade sociala resurser
<b>Stora medborgerliga resurser</b>	(1) <i>Resursstark och aktiv</i> - 7 deltagare	↑	(2) <i>Aktiv</i> - 1 deltagare
<b>Relativt stora medborgerliga resurser</b>	(3) - 2 deltagare	↑	(4) - 9 deltagare
<b>Begränsade medborgerliga resurser</b>	(5) <i>Likgiltig</i> - 1 deltagare	↑	(6) <i>Skyddslös</i> - 2 deltagare

Sammantaget får ändå de 11 i ruta fyra och sex betraktas tillhöra den grupp av medborgare som det deltagardemokratiska perspektivet önskar bli mer deltagande. Bara en av de 11 personerna har tidigare varit aktiv i förening/organisation eller förening. Genom deltagandet i Ringdansprojektet förflyttas alla 11 till ruta fyra eller två, vilket illustreras av pilarna i tabell 9. I förhållande till områdets boendesammansättningen är de 11 underrepresenterade i

<sup>167</sup> Egen bearbetning efter Lundqvist, 1999, s. 237

arbetsgrupperna. Som tydliggjordes i metoden har enkätresultaten begränsningar och ska inte tas för exakta mått. Vad som framkom i intervjuerna, framför allt från Viola och Kerstin, stödjer emellertid den nyss omnämnda bilden. Projekt på andra orter verkar också ha svårt att få representativa deltagare för områdets invånare. Precis som i fallet med Ringdansen, konstaterar jag att man sällan eller aldrig arbetar aktivt för att få med alla grupper i området. Konventionella metoder som att gå via de projektansvarigas personliga kontakter och att ta vara på de redan aktiva tycks vara vanligast. Detta gynnar sannolikt inte de marginaliserade grupperna, utan påminner om Bachrachs och Botwinicks påstående, att samhället är uppbyggt av en elit för en elit.

Det finns samtidigt goda ting att lyfta fram. I Ringdansprojektet anser jag mig ha funnit ett antal ledtrådar till hur man kan engagera resursbegränsade individer. Deltagandet bör (1) ha sitt ursprung i en mänsklig kontaktyta, (2) upplevas beröra frågor med direkt betydelse för individen (ofta vardagsnära), (3) ske i kollektiv form, (4) inte vara allt för komplicerat, (5) kunna utövas i närheten av hemmet. Som Pateman vittnar om är det osannolikt att en möjlighet att delta av sig självt skulle väcka starkt gensvar hos dem som tidigare aldrig fått vara med och bestämma. Det kan alltså behövas ett stöd och en kontaktyta för att våga och orka delta. Ofta saknar resursbegränsade individer ett socialt nätverk av det här slaget. Detta är olyckligt, eftersom resultaten från min enkät visar att det är som allra viktigast för dem. I Ringdansprojektet känner många någon annan deltagare på förhand. Om så inte är fallet, kan Hyresbostäder utgöra kontaktytan. Särskilt bland dem med begränsade sociala resurser uttalas att Hyresbostäder varit initiativtagaren till deltagandet. Jag ser detta som ett tecken på att de behöver bli direkt tillfrågade för att känna sig välkomna och trygga.

Mötesledaren Bokström bekräftar bilden av att Hyresbostäder uppmuntrat vissa boendes deltagande. Men för att överhuvudtaget få kontakt med människor krävs det en fråga som engagerar. Det har tydligen ombyggnaden gjort, vilket framkommer av att Bokström aldrig tidigare sett så många närvarande vid de allmänna informationsmötena som nu. Att boendefrågor berör och att ombyggnaden är av omfattande slag, har alltså varit dragplåster för att samla invånarna. Stöd för detta ges av såväl intervjuer som enkäter. Av de 22 respondenterna menade 20 att frågan var viktig för deras egen eller familjens situation. I intervjuerna framkom tydligt att de fyra deltagarna var starkt knutna till området och bostadsfrågan. Anderssons studie av projektet pekar åt samma håll. Ytterligare en väsentlig faktor för att kunna agera kontaktyta är att besitta trovärdighet. Utifrån områdets historia av halvdana projekt borde inte förutsättningarna vara de bästa. Troligtvis har projektet inte heller samlat de mest skeptiska invånarna i Navestad. Bara en av de deltagare jag intervjuade med uttryckte visst misstroende mot Hyresbostäder. Bokström själv framhäver att han sedan starten arbetat just med förtroende och att denna fråga är ytterst viktig.

Utifrån att tyst vanmakt och låg självtilltro i högre utsträckning förekommer bland resursbegränsade individer än andra, har Bokström sannolikt rätt. Detta är egenskaper som kan kopplas till uppfattningar bl.a. om att samhällssystemet inte är öppet för påverkan. Att självtilltron inte var den bästa bland deltagarna med begränsade sociala resurser i Ringdansprojektet har redan antytts. Att denna grupp var väldigt mån om att arbetet skulle ske i kollektiv form och inte vara alltför komplicerat, är resultat i samma riktning. Resultat som även ger vägledning om vilka deltagandeformer som är mest lämpliga för ett projekt av det här slaget. Viljan att delta och påverka finns nämligen. Det framgår med all önskvärd tydlighet från enkäterna och Hyregästföreningens rapport *Arbetsbok 2- Din chans att förändra och förbättra ditt Navestad*. Detta är naturligtvis fundamentalt i frivillig verksamhet.

Rent geografiskt är det naturligtvis en stor fördel om platsen för deltagandet är placerad i det område som de aktiva förväntas komma från. Värde av vad som skulle kunna kallas en närhetsprincip var vid flera tillfällen under mina deltagarobservationer påfallande. I Fittjaprojektet har en anpassning till de boendes vanor varit ett lyckosamt grepp för att få hög uppslutning till informationsmöten. Detta, precis som mycket annat ovan<sup>168</sup>, är steg i en ”möjliggörande roll” som kan intas av projektledningen. Att stöd uppifrån är nödvändigt åtminstone initialt, framträder tydligt i intervjuerna med både Bokström och Kerstin. I Demokratirådets rapport 1998 fastställdes att just initiativ sällan tas av resursbegränsade individer. Detta beror dock enligt min mening inte nödvändigtvis enbart på begränsade individuella resurser, utan också på områdets karaktär. Miljonprogrammets bostadsområden verkar genomgående bjuda på en anonym och nedsliten miljö. Att omflyttningstalen är höga är därför inte underligt, men även de bidrar till att få föreningar etableras och att samvaro överlag saknas. Genom miljonprogrammets utformning hamnar många av dem som verkligen skulle behöva en dynamisk omgivning i något av en motsats till detta. Utifrån ett generellt lågt deltagande bland de boende, är det därmed inte orimligt att miljonprogrammet bidragit till en försämring av demokratin i dessa områden.

Det är svårt att se tydliga tecken på att den nuvarande situationen för invånarna i miljonprogramområdena är på väg att ändras till det bättre. Återkommande redovisar rapporter att klyftan mellan de rikaste och fattigaste i landet ökar, vilket bäddar för en fortsatt segregation, t.ex. på bostadsmarknaden. Inför satsningar som den i Navestad finns en viss uppgivenhet och därmed rädsla för bristande lönsamhet bland intressenter. Området är problemtungt och tidigare projekt har inte uppvisat några klara positiva resultat. Stora insatser i form av tid och pengar är troligen nödvändiga för att reella förändringar ska åstadkommas. Att två stora byggbolag hoppade av Ringdansprojektet är således inte förvånande. I slutändan fick det kommunala bostadsbolaget Hysesbostäder bära hela ansvaret. Utifrån ovanstående ställer jag mig frågande till om satsningar av det här slaget kommer att göras vid en fortsatt utförsäljning av kommunala bostadsbolag. Annars verkar det vara en trend att låta hyresgästerna säga sin mening vid ombyggnader. Det behöver ju nämligen inte bara vara till nytta för de boende, utan även för bostadsbolagen som hoppas på mindre omflyttning och skadegörelse. Detta talar trots allt för fler projekt av Ringdansens karaktär, d.v.s. med ett kundperspektiv.

## **5.2 Medborgerliga och demokratiska effekter**

Den absolut mest genomträngande medborgerliga effekten av Ringdansprojektet är gemenskap. Detta framgår av all tillgänglig information, från enkäter till intervjuer. Alla fyra intervjuade kände gemenskap och gladdes över att anonymiteten brutits. Vad gäller de övriga medborgerliga effekterna visar enkäterna att drygt två tredjedelar av deltagarna ser någon förbättring i var och en av dem. Självförtroende skiljer sig lite grann från de andra genom att samla en hög andel svar som talar om stora förbättringar. Detta är kanske inte särskilt förvånande utifrån att självförtroende är den effekt av deltagande som oftast nämns i litteraturen. Bokström som vill likna projektet vid en demokratisk skola, är även han inne på att självförtroendet ökat hos många deltagare i takt med att de fått ansvar.

Att alla fyra medborgerliga effekterna utvecklats kan förmodligen härledas till positiva kedjereaktioner. Förekomsten av denna spridningsmekanism är lovvärd och förstärker argumentet för ökat medborgerligt deltagande. Det deltagardemokratiska perspektivet hävdar

---

<sup>168</sup> Till exempel arbetsformer som utgår från lokala förutsättningar

även att allmänintresset<sup>169</sup> efter hand tar över särintressena i gruppen. Vad Putnam benämmer medborgaranda torde vara avgörande i denna process. Genom att människor deltar i lokala aktiviteter skapas gemenskap och förtroende för varandra. I Ringdansprojektet tycks en grad av allmänintresse infunnit sig. Enkäten anger att alla deltagare känner någon form av ansvar för besluten i gruppen och från intervjun med Kerstin framkommer uppfattningen att allmänintresset är ledande för arbetsgrupp 2. Det är också intrycket från mina deltagarobservationer att denna "äldre" grupp i lägre utsträckning vädrar tydligt personliga intressen. Jag anser det viktigt att betona att allmänintresset är en "överenskommelse" mellan dem som deltar. Värde på allmänintresset bör därför bero på huruvida alla större grupper i området är representerade. I Navestad liksom i många andra projekt är uppfyllelsen av denna punkt inte fulländad.

Det kan poängteras att de positiva resultaten till största del kommer från de, i antal möten mätt, mest engagerade. Projektet är dessutom fortfarande igång, varför deltagarna kanske inte vågar vara kritiska. Samtidigt skulle enkäten lika gärna kunna betraktas som en chans att anonymt säga sin mening om arbetet. Vad man inte kan komma ifrån, är att allt färre från båda grupperna deltar på mötena. Anna berättar att många i Ringdansen 1 blev uppgivna redan under första mötet i arbetsgruppen och sedan inte återvänt. Av de avhoppare jag varit i kontakt med är dock inte missnöje det mest framträdande draget. Inte heller kan de karaktäriseras med att inneha begränsade sociala resurser, vilket enligt teorin i så fall skulle tyda på att de lättare än andra känner sig uppgivna (jämför med resonemanget om tyst vanmakt). I första hand får andra prioriteringar och omständigheter, förklara det minskade intresset för att delta.

Följer det av de positiva resultaten i medborgerliga effekterna att man kan tala om en utveckling av demokratiska effekter? Att lära sig om beslutsordning skulle kunna betraktas som en förbättring av den upplysta förståelsen. 16 deltagare menar att deras kunskaper om hur beslut fattas och genomförs ökat. Lika många säger sig samtala mer om samhällsfrågor med omgivningen. Detta ger stöd åt Demokratirådets slutsats, att det finns ett samband mellan samtal och samhällskunskaper. Vidare tror nästan hälften av deltagarna (mestadels med begränsade sociala resurser) att de numera klarar av möten med politiker och myndigheter bättre, ett resultat som bör vara fördelaktigt för att uppnå effektivt deltagande. Leder deltagande i projekt liknande Ringdansen även till att man blir mer benägen att rösta i de allmänna valen? Detta skulle i så fall betyda ett steg i rätt riktning för att stoppa ett allvarligt problem för den representativa demokratin, nämligen det sjunkande valdeltagandet. Utifrån Ringdansprojektet är svaret nej. Av deltagarna röstade fyra femtedelar redan i de förra allmänna valen och bland de kvarvarande märks ingen större attitydförändring. Det samhällsintresse som enligt enkätresultaten har tilltagit (t.ex. menar över hälften att de fått ett ökat intresse för att vara med i föreningar/ organisationer) verkar främst röra lokalsamhället, d.v.s. Navestad. I alla fall ges det intrycket av intervjuerna med deltagare. Tre av dem har funderat på eller kommit igång med ytterligare ett engagemang, alla i lokalsamhället. Sköldestig är inne på samma linje och nämner deltagarnas utökade lokala kontaktnät som främsta orsak till att Hyresgästföreningen fått tre nya styrelsemedlemmar från Ringdansgrupperna. Även andra studier, såsom Sydlänsprojektet, hävdar att deltagarna överlag blivit mer aktiva. Tyvärr är den konkreta bevisföringen bristfällig. Alla dessa data stödjer det deltagardemokratiska perspektivets tes om att "deltagande föder deltagande" men, i alla fall vad gäller Ringdansprojektet, är jag skeptisk till om några större demokratiska effekter uppkommit. Den politiska jämlikheten är fortfarande långt borta.

---

<sup>169</sup> Detta implicerar inga martyrer, men att samhället betraktas som något mer än ett slagfält mellan personliga intressen.



Hur kan det förklaras att deltagande i Ringdansprojektet i hög utsträckning verkar ge medborgerliga, men endast marginellt demokratiska effekter? Svaret tycks mig vara tämligen enkelt. Det är ingen tvekan om att Dahls demokratiska effekter i första hand rör den stora demokratin, medan Ringdansprojektet i bästa fall tillhör den lilla demokratin. För att börja med Ringdansprojektets ställning är dess ansvariga part, Hyresbostäder som kommunalt bolag, en avlägsen släkting till ett demokratiskt valt organ. Att som hyresgäst vara del i projektet ger inte någon röst eller beslutsrätt, rollen är endast rådgivande. Detta betyder samtidigt att deltagarna inte är valda i demokratisk mening och inte heller har direkta skyldigheter. Eftersom Hyresbostäder ser deltagarna som kunder snarare än medborgare, tillåter sig bolaget bortse från frågor som representativitet. Många av dessa drag återfinns även i andra projekt jag tagit del av. Detta antyder att den typ av deltagandeprojekt som undersöks i uppsatsen knappast kan betraktas som demokratiska i vanlig mening. Vad som ändå, enligt det deltagardemokratiska perspektivet, berättigar Ringdansprojektet att kallas en del i den lilla demokratin är att frågorna har lokalpolitisk karaktär och att ett ”gemensamt problem” varit samlingspunkten för en heterogen skara människor. Men vägen till den stora demokratin, t.ex. om att ge förslag och kontrollera den politiska dagordningen, är mycket lång. I bästa fall kan Pateman ha rätt i att medborgaren genom ett deltagarsamhälle lär sig att värdera och agera i olika situationer, där hon efterhand blir bättre rustad för ställningstaganden på riksnivå. Värdet av deltagande i den lilla demokratin och de positiva kedjereaktionerna mellan de medborgerliga effekterna får alltså inte underskattas. Att däremot tala om en överlappning mellan de båda nivåerna verkar vara att överdriva.

En tankegång av annat slag är att engagemang av olika slag är del i en utarmning av den representativa demokratin. Jag nämnde ovan att antalet röstande sjunker och den senaste tiden har även sviktande medlemstal i partierna uppvisats. Ändå är intresset och engagemanget för samhällsfrågor inte mindre än tidigare. Detta kan givetvis tyda på en systemkris (kanske en positiv sådan), men jag är tveksam till om Ringdansprojektet bidrar till utvecklingen. Mer än hälften av deltagarna har nämligen aldrig varit aktiva någonstans innan projektet, varför de inte kan ha tagits ifrån de politiska partierna. Utifrån de stora skillnaderna mellan Ringdansprojektet och partiaktivitet, var det sannolikt inte heller ett antingen eller val för deltagarna.

Anderssons enda positiva slutsats kring effekterna av deltagande i Ringdansprojektet, är en liten ökning av gemenskapen. I övrigt menar han att deltagarna inte givits tillfälle att blomma ut, framför allt p.g.a. små inflytandemöjligheter. På ett principiellt plan har Andersson troligen rätt. Bland annat Putnam skriver om svårigheten att åstadkomma ett starkt socialt kapital i vertikala relationer. I många av de övriga projekt jag tagit del av har det också visat sig vara svårt att utveckla reellt medborgerligt inflytande, trots intentioner under inledningsstadiet. Andersson må även ha rätt i att det i Ringdansprojektet finns en tydlig styrning uppifrån och att den enskilda deltagarens inflytande inte är allomfattande. Men utifrån mina enkätresultat finns få klagomål på arbetsformerna (vilka inkluderar inflytandemöjligheter). Det innebär att de flesta av Räftegårds kriterier för ”den kommunikativt demokratiska pratsituationen” är uppfyllda. För att ge några exempel: många argument kommer fram under mötena (vad jag såg pratade i stort sett alla), deltagarna verkar tämligen jämställda (ingen är expert på området) och besluten leder till konkreta resultat. Denna positiva bedömning bygger inte bara på enkäterna, utan även på deltagandeobservationer och intervjuer. Att Ringdansprojektet har en mötesledare som inger förtroende råder det inget tvivel om. Från andra deltagandeprojekt betonas att lagom förväntningar på förändringar och inflytande måste framföras. Detta verkar Bokström ha

lyckats med. Av intervjuerna framgår en förståelse för processens komplexitet och dess många intressenter. Inte ens bland avhopparna jag kontaktat fanns en majoritet som menade att projektet sköts dåligt. Den stora svagheten i arbetsformerna är att vissa deltagare har svårt att förstå språket och därmed diskussionen. En praktisk lösning är svår att se, vilket inte minskar djupet av vad som närmast är att beteckna som ett samhällsproblem. Det vill säga att ett antal svenska medborgare av olika anledningar inte tillägnat sig svenska språket på ett sådant sätt att de känner att de kan ta del i samhällets alla aktiviteter.

Ordentligt med tid är en annan faktor som i det deltagardemokratiska perspektivet omnämns vara betydelsefull för de medborgerliga effekterna, kanske framför allt för gemenskap. Tidsfaktorn är samtidigt svårhanterlig, eftersom en utdragen process kan medföra att deltagarnas intresse svalnar. Denna trend syns inte bara i Ringdansprojektet utan även i de andra projekten jag tagit del av. Ett annat problem är att projekten i sig, exempelvis Ytterstadssatsningen, dessutom ofta verkar ha en inbyggd kortsiktighet, med få eller inga planer på hur engagemanget ska förvaltas efteråt.<sup>170</sup> För Ringdansprojektet tycks ambitioner finnas för en fortsättning, men inget konkret har hittills sjuvats. Skillnader mellan de två Ringdansgrupperna<sup>171</sup> existerar utan att vara särskilt dramatiska. Utifrån likvärdiga andelar av medborgerligt och socialt resursbegränsade deltagare, visade Ringdansgrupp 2 upp lite större förbättringar i självförtroende och samhällsintresse/kritisk rationalism. Gemenskapen var enligt enkätresultaten hög i båda grupperna, men intervjuerna antyder att Ringdansgrupp 2 kommit längre även där.

De medborgerliga och framför allt de sociala resurserna har en stor inverkan på effekterna om man får tro enkäterna. Förutom för gemenskap visar de med begränsade sociala resurser, i förhållande till deras motsatser, genomgående en mer positiv utveckling (ungefär dubbelt så många fall). Deltagare med begränsade eller relativt stora medborgerliga resurser utgör i två fall en slags motpol till de med stora medborgerliga resurser. Det handlar om självförtroende och kritisk rationalism/tolerans, där mycket större förbättringar uppvisas. I fråga om samhällsintresse/delaktighet är det framför allt gruppen ”relativt stora medborgerliga resurser” som anger framsteg. Att deltagarna med begränsade resurser gör de största framstegen är på ett sätt naturligt, eftersom dessa har mer att utveckla. Som framgår av intervjuerna med Viola och Kerstin upplever den förstnämnda mötesrutiner för första gången medan Kerstin varit engagerad på en rad håll. Samtidigt ska inte de resursbegränsades förbättringar förringas, deras förutsättningar är ofta långt ifrån perfekta och det finns exempel på projekt som snarare än delaktighet skapat utanförskap.

En slutsats som kan dras är att det deltagardemokratiska perspektivet gör en grov förenkling genom att dra en rak pil mellan deltagande och goda medborgerliga effekter. I min undersökning framkommer att både individuella förutsättningar och deltagandeformerna spelar in i det slutliga resultatet. Det deltagardemokratiska perspektivet har fler lösa trådar, bl.a. negligeras betydelsen av arenans nivå för vilka effekter deltagandet kan åstadkomma. Detta verkar vara särskilt viktigt om man eftersträvar förbättringar i ”den stora demokratin”.

Resultatet av Ringdansprojektet måste utifrån området och projektets historia bedömas som relativt gott. Ändå vill jag avslutningsvis nämna några frågetecken. För det första är det en lång väg att vandra innan de marginaliserade grupperna kommer att bli deltagande i någon högre utsträckning. Ringdansprojektet har lyckats engagera ett drygt 10-tal. Många andra

---

<sup>170</sup> Kanske ligger problemet delvis i projektets arbetsform, då ett fastställt slut oftast finns definierat.

<sup>171</sup> Ringdansgrupp 1 har varit igång ½ år, Ringdansgrupp 2 var varit igång 1 år.

projekt visar, trots att de är situerade i orter med en hög andel resursbegränsade individer, svårigheter att nå ut till just dessa. Tvivels utan kan detta även indikera att en av det deltagardemokratiska perspektivets grundpremiss, att alla innerst inne vill vara deltagande medborgare, bör tonas ned. För att återknyta till flera av Ringdansprojektets avhoppare, kan prioriteringar av annat slag förekomma. Den låga närvaron av män, gamla och unga i Ringdansprojektet, vilkas icke- deltagande saknar direkt koppling till särskilda situationer som utanförskap, ger ytterligare stöd för ett sådant påstående. Risken är annars, att det deltagardemokratiska perspektivet kommer i ett oändligt och sannolikt slutligen ineffektivt sökande efter de perfekta omständigheterna för deltagande. För det andra frågar jag mig om det verkligen blir några effekter på lång sikt? Mina ”goda” resultat kommer från projektets crescendo, men vad händer om ett par år? Framför allt effekterna gemenskap och samhällsintresse, som i första hand befinner sig på lokalnivå, riskerar att försvagas om inte området förändras på djupet. Dessa effekter måste underhållas för att kunna fortleva, vilket lär bli svårt med t.ex. fortsatta höga omflyttningstal.

Trots brister och frågetecken konstaterar jag att det deltagardemokratiska perspektivets strävan efter att nå samhällets marginaliserade grupper är ett bättre alternativ än det elitdemokratiska perspektivet. Den tysta vanmaktens utbredning gör det elitdemokratiska antagandet, att icke- deltagande är en styrka för styret, ohållbart. Bachrachs och Botwinicks revolution underifrån känns visserligen avlägsen, men resultaten från Ringdansprojektet visar på en positiv utveckling av medborgerliga resurser för de resursbegränsade deltagarna. Detta är ett starkt argument för berättigandet av en ökad satsning på området. Frågan är vilka som är beredda att ta ansvar för den möjliggörande rollen och därtill kan bemästra dess många komplexa moment.

## Käll- och litteraturförteckning

### **Källor**

#### **Artiklar**

Esaiasson P & Gilliam M, "Mästrande om demokratin", Dagens Nyheter 27 februari 2000

MIN (Magazinet I Navestad), "Intervju med Jan- Olov Johnsson", nr 3, 1998

#### **Intervjuer**

"Anna" och "Viola" i Ringdansgrupp 1

Bokström Per, mötesledare för Ringdansprojektet

"Kerstin" och "Samuel" i Ringdansgrupp 2

Sköldestig Bo, ordförande i Hyresgästföreningen för Ringarna i Norrköping

#### **Offentligt tryck**

Bennulf M & Hedberg P, SOU 1999: 132. "Utanför demokratin", i Amnå E (red), *Valdeltagande i förändring*, Stockholm: Fakta Info Direkt

Carle J, SOU 1999: 93. "Arbetslösheten- ett hot mot demokratin?", i Amnå E (red), *Det unga folkstyret*, Stockholm: Fakta Info Direkt

Göransson B et al., SOU 2000: 1. *En uthållig demokrati!*, Stockholm: Fakta Info Direkt

Jacobsson K, SOU 1999: 77. "Den offentliga demokratisynen", i Amnå E (red), *Demokrati och medborgarskap*, Stockholm: Fakta Info Direkt

Lundqvist L, SOU 1999: 77. "Hotet mot den politiska demokratin", i Amnå E (red), *Demokrati och medborgarskap*, Stockholm: Fakta Info Direkt

Montin S, SOU 1998: 155. *Lokala demokratiexperiment*, Stockholm: Fritzes kundtjänst

Möller T, SOU 1999: 113. "Hälsan tiger still?", i Amnå E (red), *Medborgarnas erfarenheter*, Stockholm: Fakta Info Direkt

Oskarsson M, SOU 1999: 77. "Kvinnors politiska medborgarskap i tre välfärdsstater", i Amnå E (red), *Demokrati och medborgarskap*, Stockholm: Fakta Info Direkt

RRV 1995: 33. *Förtidspension- fusk och systembrister*, Stockholm: RRV

Rothstein B, SOU 1998: 55. "Demokratins vidd", i Amnå E (red), *Demokratins räckvidd*, Stockholm: Fritzes Kundtjänst

Soininen M & Bäck H, SOU 1999: 113. "Invandrare som medborgare, väljare och politiker", i Amnå E (red), *Medborgarnas erfarenheter*, Stockholm: Fakta Info Direkt

SOU 1996: 55. *Sverige framtiden och mångfalden*, Stockholm: Fritzes Kundtjänst

SOU 1993: 82. *Frivilligt socialt arbete*, Stockholm: Fritzes Kundtjänst

SOU 1989: 67. *Levnadsvillkor i storstadsregionerna*, Stockholm: Allmänna Förlaget

SOU 1988: 65. *Pensionärerna- inflytande och medbestämmande*, Stockholm: Allmänna Förlaget

Teorell J & Westholm A, SOU 1999: 113. "Var det bättre förr?- Politisk jämlikhet i Sverige under 30 år", i Amnå E (red), *Medborgarnas erfarenheter*, Stockholm: Fritzes Kundtjänst

### **Övriga källor**

Boverket, 1998. *Vem bestämmer*, Karlskrona: Boverkets publikationsservice

Mötesprotokoll 1- 10, 1999- 2000. grupp: Ringdansen 2, Norrköpings kommun: Info- Center

Mötesprotokoll 1- 5, 2000. grupp: Ringdansen 1, Norrköpings kommun: Info- Center

Samtal med Adelly Björn, ansvarig för demokratifrågor i Fittja projektet

Samtal med Byström Christer, Hyresgästföreningen i Norrköping

Samtal med Kling Bo, statistiker Norrköpings kommun

### **Litteratur**

Andersson R, 1999. *Med(bo)rgaren*, Linköping: Linköpings Universitet

Andersson R, 1999b. *Rapport '99 Navestad*, Linköping: Linköpings Universitet

Bachrach P & Botwinick A, 1992. *Power and Empowerment*, Philadelphia: Temple University Press

Berk Lind M & Spångberg L, 1999. *Uppföljning av ytterstadssatsningen i tre stadsdelar*, Stockholms stad: Utrednings och statistikkontoret

Bäck H & Johansson F, 1993. "Medborgarna och politikerna", i Gustafsson G (red), *Demokrati i förändring*, Umeå: Statsvetenskapliga institutionen vid Umeå Universitet

Carle J, 1997. I Julkunen I (red), *Arbetslöshetens villkor*, Köpenhamn: Nord

Carlsson M, 1997. "Social och politisk marginalisering" i *Från lokal demokrati till lokal demokratur?*, Mitthögskolan, Rapport 1997: 9

Dahl R, 1989. *Democracy and its Critics*, London: Yale University Press

Dahl R, 1991. *Modern Political Analysis*, New Jersey: Englewood Cliffs

Dahlstedt M, 1998. *Politiskt medborgarskap, integration och mångkulturell demokrati*, Umeå: PFI

- Dahlstedt M, 1999. *Politiskt deltagande och icke- deltagande*, Umeå: PfMI
- Dahlstedt M, 1999b. "Mellan retorik och praktik", *Invandrare och Minoriteter nr. 3*
- Denvall V & Edmark H, 1999. *Ytterstadssatsningen*, Stockholms stad: Gatu- och fastighetskontoret
- Gynnerstedt K, 2000. "Medborgarinflytande och lokal demokrati", i Klasson T (red), *Demokrati i praktiken*, Lund: Studentlitteratur
- Halvorsen K, 1992. *Samhällsvetenskaplig metod*, Lund: Studentlitteratur
- Held D, 1995. *Demokratimodeller*, Göteborg: Daidalos
- Hyresgästföreningen, 1992. *Navestad Arbetsbok 2- Din chans att förändra och förbättra ditt Navestad*, Norrköping: Hyresgästföreningen
- Klasson T, 2000. "Medborgardeltagande, brukarinflytande och konsumentanpassning", i Klasson T (red), *Demokrati i praktiken*, Lund: Studentlitteratur
- Lindblad Nieminen A, 2000. *Uppföljningsrapport 2: Fittja satsningen*, Botkyrka: Botkyrka kommun
- Lovén A, Arbets- PM 1994- 11- 23. *Navestad under 25 år*, Norrköping: Norrköpings kommun
- Lovén A, 1995. *Rapport och förslag till handlingsprogram för Nya Navestad*, Norrköping: Kommunstyrelsen i Norrköpings kommun (rapport nr. 101)
- Lundqvist L, 2000. "Förord", i Klasson T (red), *Demokrati i praktiken*, Lund: Studentlitteratur
- Milbrath L. W, 1968. *Political participation*, Chicago: Rand McNally
- Möller T, 1998. *Politikerförakt eller mogen misstro?*, Stockholm: Kommentus Förlag
- Pateman C, 1970. *Participation and Democratic Theory*, Cambridge: Cambridge University Press
- Peruzzo C.M.K, 1996. "Participation in Community Communication", i White S.A (red), *Participatory Communication for Social Change*, New Dehli: Sage
- Pettersson O et al., 1995. *Demokrati som dialog*, Stockholm: SNS Förlag
- Pettersson O et al., 1998. *Demokrati och medborgarskap*, Stockholm: SNS Förlag
- Putman R. D, 1996. *Den fungerande demokratin*, Stockholm: SNS Förlag
- Rothstein B, 1994. *Vad bör staten göra?*, Stockholm: SNS Förlag

Rucinski D, 1991. "The centrality of Reciprocity to Communication and Democracy", *Critical studies in Mass Communication* 8

Räftegård C, 1998. *Pratet som demokratiskt verktyg*, Stockholm: Gidlunds förlag

Svallfors S, 1996. *Välfärdsstatens moraliska ekonomi*, Umeå: Boréa Bokförlag

Tjörvason S, 1993. *Demokratiskt deltagande och kognitiv socialisation*, Lund: Lund University Press

Trost J, 1994. *Enkätboken*, Lund: Studentlitteratur

Verba S, Nie N & Kim J, 1980. *Participation and Political Equality*, New York: Cambridge University Press

Vestlund G, 1982. *Hur vårdar vi vår demokrati?*, Stockholm: Libers Utbildningsförlag

## Bilaga 1; Enkät

Undersökare: Anders Allard, studerar Statsvetenskap vid Linköpings Universitet, telnr. 013- 100600  
Obs!! Ingen annan än jag kommer att läsa Dina svar. Du är alltså **helt anonym**.

1. Kön  Kvinna  Man  
\_\_\_\_\_
2. Vilket år är Du född? 19.....  
\_\_\_\_\_
3. Vilken är Din högsta pågående eller avslutade utbildning?  
 Folkskola, Grundskola  
 Realexamen  
 Gymnasium, Komvux, Folkhögskola  
 Universitet, Högskola  
 Annan, nämligen.....  
\_\_\_\_\_
4. I vilket land föddes Du?  
 Sverige  
 Annat land, nämligen.....  
\_\_\_\_\_
5. Har Du svenskt medborgarskap?  
 Ja  
 Nej  
\_\_\_\_\_
6. Jobbar Du för tillfället?  
 Ja  
 Nej, på grund av  
 Arbetslöshet (1- 6 månader)  
 Arbetslöshet (7 månader eller mer)  
 Studier  
 Arbetsmarknadsåtgärd  
 Annat, nämligen.....  
\_\_\_\_\_
7. Röstade Du i ett eller flera av valen 1998 (riksdag, kommun, landsting eller kyrkofullmäktige)?  
 Ja  
 Nej  
\_\_\_\_\_
8. Har Du tidigare varit aktiv medlem i följande?  
 Förening/ Organisation  
 Parti  
 Nej, jag har inte varit aktiv  
\_\_\_\_\_
9. Vem tog initiativet till att Du skulle vara med i "Ringdansprojektet"? (välj ett alternativ)  
 Du själv  
 En vän eller familjemedlem frågade  
 Hyresbostäder frågade  
 Annan, nämligen.....  
\_\_\_\_\_
10. Hur många möten har Du gått på? .....stycken  
\_\_\_\_\_



11. Hur ställer Du Dig till följande påståenden? Välj ett alternativ för varje påstående.

<b>När Du valde att börja i projektet var det viktigt att...</b>	Instämmer	Betydelselöst	Instämmer inte	Visste inte/ Förekom inte
-arbetet skulle ske i grupp	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
-Du kände en eller flera som skulle vara med	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
-frågorna var betydelsefulla för Din egen eller Din familjs situation	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
-arbetet inte skulle vara för komplicerat att förstå	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
- Du trodde Dig kunna påverka resultatet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

---

12. Instämmer Du eller inte med följande påståenden? Välj ett alternativ för varje påstående.

<b>Under arbetet i projektet...</b>	Instämmer helt	Instämmer delvis	Instämmer delvis inte	Instämmer inte alls
-ges inte tillfälle för Dig att säga Din mening	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
-kommer flera olika åsikter fram	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
-förstår Du diskussioner och beslut	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
-upplever Du ett inflytande över vilka frågor som tas upp och vad som beslutas	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

---

I de följande frågorna ska Du fundera över om deltagandet i "Ringdansprojektet" påverkat Dig och Dina åsikter!

13. Har det blivit bättre eller sämre utifrån följande påståenden? Välj ett alternativ för varje påstående.

<b>På grund av deltagandet...</b>	Mycket bättre	Lite bättre	Ingen ändring	Lite sämre	Mycket sämre
-har Dina kunskaper om hur beslut fattas och genomförs blivit	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
-har Din förmåga att samarbeta med andra blivit	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
-har Din förmåga att bilda Dig en egen uppfattning oberoende av andra blivit	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
-har Din möjlighet att klara av möten med myndigheter och politiker blivit	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

---

14. Instämmer Du eller inte med följande påståenden? Välj ett alternativ för varje påstående.

<b>På grund av deltagandet...</b>	Instämmer helt	Instämmer delvis	Ingen ändring	Instämmer delvis inte	Instämmer inte alls
-har Ditt intresse för att vara med i föreningar/organisationer ökat	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
-samtalar Du mer om samhällsfrågor med andra	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
-har Din vilja att rösta i de allmänna valen minskat	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

---

15. Instämmer Du eller inte med följande påståenden? Välj ett alternativ för varje påstående.

<b>På grund av deltagandet...</b>	Instämmer helt	Instämmer delvis	Ingen ändring	Instämmer delvis inte	Instämmer inte alls
-har Du lättare att förstå hur människor med andra åsikter tänker	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
-har Du märkt att vissa har olämpliga åsikter och borde uteslutas ur projektet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
-har Du märkt att politiker och byråkrater lyssnar till krav	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
-känns det mer trivsamt att bo i Navestad	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

---

16. Känner Du ett ansvar för de beslut som fattas i gruppen?

- Ja, i hög grad
  - Ja, i viss grad
  - Nej
- 

17. Upplever Du en god gemenskap i gruppen?

- Ja
  - Nej
- 

Övriga synpunkter.....  
.....  
.....  
.....  
.....  
.....  
.....  
.....

***Ett varmt tack för Din medverkan!***

## **Bilaga 2; Intervjufrågor**

### **Deltagarna**

- Jag skulle först vilja veta lite bakgrundsfakta om dig...
- Vad förde dig till Ringdansprojektet?
- Hur hörde du talas om Ringdansprojektet?
- Hur mycket av Ringdansprojektets upplägg kände du till inför ditt val att gå med?
- Vad trodde du om möjligheterna att påverka arbetet?
- Har du någon gång funderat på att hoppa av?
- Hur fungerar arbetsgrupperna?
- Har du märkt några förändringar hos dig själv efter att du började delta i Ringdansprojektet?
- Har du träffat några nya människor genom Ringdansprojektet?
- Hur ser du på att engagera dig i framtiden?

### **Per Bokström**

- Vad har du för arbetsuppgifter i Ringdansprojektet?
- Ringdansprojektet är ett initiativ uppifrån, hur fungerar det att engagera boende och mer specifikt marginaliserade grupper?
- Vad är syftet med att engagera de boende?
- Hur ser du på deltagarnas inflytandemöjligheter i Ringdansprojektet?
- Tror du att alla deltagare förstår diskussionen?
- Ser du några effekter av deltagandet bland de inblandade?
- Ser du några problem med boendedeltagande?

### **Bo Sköldestig**

- Vilka uppgifter har du i den lokala Hyresgästföreningen?
- Hur kom det sig att du började engagera dig i Hyresgästföreningen och Ringdansprojektet?
- Vilken roll har den lokala Hyresgästföreningen spelat i Ringdansprojektets olika skeenden?
- Hur ser du på de boendes initiativförmåga för att aktivera sig?
- Har du några reflektioner över varför Ringdansprojektet i förhållande till er lokala Hyresgästföreningen lockar så pass många att bli aktiva?
- Har området påverkats av Ringdansprojektet, i så fall hur?

***Bilaga 3; Bild på Guld- och Silverringen i Navestad***

